Franciſci Robortelli Vtinenſis

PARAPHRASIS IN LIBRVM HO RATII, QVI VVLGO DE ARTE POETICA AD PISONES INSCRIBITVR.

EIVSDEM EXPLICATIONES

DE SATYRA
DE EPIGRAMMATE
DE COMOEDIA
DE SALIBVS
DE ELEGIA.

Quæ omnia addita ab authore fuerunt, ut nihil quod ad poeticam ſpectaret deſiderari poſſet: Nam in iis ſcribendis Ariſtotelis methodum ſeruauit: & ex ipſius Libello de arte Poetica principia ſumpſit omnium ſuarum explicationum.

313

Franciſci Robortellii Vtinenſis

PARAPHRASIS IN LIBELLVM HORATII, QVI VVLGO DE ARTE POETICA INSCRIBITVR.

ETSI libellus hic de arte poëtica inſcribitur, videtúrque ipſa inſcriptio præ ſe ferre methodo quadam certa, & ordinata præceptiones tradi ſcribendorum poëmatum, puto tamen ego inſcriptionem illam à poëta non fuiſſe appoſitam. neque, cum ad PISONES ſcriberet, in animo habuiſſe artem vllam, aut methodum præclaræ huius facultatis tradere; nam ſi id efficere voluiſſet; ab initio omnia repetens, & naturæ ordinem ſequens præceptiones omnes ſingillatim eſſet perſecutus, quæ ad poëma rectè ſcribendum ſpectant; hac enim commodiore ratione potuiſſe artem poëticæ facultatis deſcribi ab Horatio ſatis patet. Nunc verò quis credat hominem doctiſsimum de arte tam confuſe fuiſſe locutum? ſic igitur omnino ſentiendum. Cum Romæ ſua ætate videret Horatius eſſe multos, qui poëtæ nomen ſibi falsò vendicabant; diéſque totos in ſcribendo aliquo poëmate ponebant, & ignorabant tamen, quanto in verſibus ſcribendis opus eſſet artificio, diutius illorum inſcitiam, & inſolentiam æquo animo cum ferre non poſſet; ſermone hoc ſatis longo cum Piſonibus habito, eos reprehendere inſtituit, ac ſingillatim omnes illorum errores demonſtrare, quibus patefactis dat operam, vt eos ad meliorem frugem reducat, præſcribens rectam rationem ſcribendi poëmatis; in eo præſertim, in quo eos labi animaduerterat; quo fit, vt ego exiſtimem, temere à multis libellũ hunc in plurimas, ac minutiſsimas præceptiones fuiſſe diſſectum; cum miro ordine totus liber ſit contextus, perpetuámque præ ſe ferat, & minime interpellatam de eâdem re orationem, vt conabor oſtendere; ac facile perſpicient ii, & probabunt, opinor, qui cognitam habent ſcribendi rationem, quam vbique ſecutus eſt Horatius in Epiſtolis.

Omnes poëtæ in ſcribendo certum ordinem, ac ſeriem rerum in primis ſeruare debent; nam qui ſuum poëma non diſtinguit rectè, neque in conuenientes partes diſponit, vt altera alteri aptè cohæreat, non admodum diſsimilis eſt illius pictoris, qui monſtrum aliquod huiuſmodi in tabula pinxerit, vt caput quidem hominis ſpeciẽ præ ſe ferat; ceruix verò equi; inferiórque corporis pars piſcis formam referat; & ſicuti nullus eſt, qui ſine riſu tam monſtruoſam picturam ſpectare poſsit; ita par eſt, vt omnibus riſum concitet poëma ex diuerſis, ac diſsimillimis inter ſe partibus concinnatum. hoc enim in primis in poëmate requiritur, vt omnia ſibi conuenientia ſint, & ſingulæ partes cognatione veluti quadam inter ſe

coniungantur, nam ſi ſecus fuerit, meritò cum ſomnio ægrotantis hominis poterit comparari; tanta enim vis morbi eſt ſæpe in corporibus, vt animo ſpectra horribilia offerat, atq. huiuſmodi portenta videre cogat, quæ in rerum natura neque ſunt, neque eſſe poſſunt: Quòd ſi aliquis indoctos hos poëtas ita fortè excuſare conetur, vt dicat poëtis nihil non eſſe concedendum, poſſéque eos pro ſuo arbitratu, ſicuti pictores noua quædam formarum genera confingere; is ſciat velim ea lege poëtis hanc veniam dari; vt nouum aliquid confingant, modo, ne æquam naturæ legem transgrediantur, quod etiam pictori, qui vere ea tantum, quæ à natura fiunt, imitari ſtudet, diligenter eſt ſeruandum; fieri enim non poteſt, vt quiſpiam ſatis probet, aut rectam naturæ imitationem agnoſcat in ea pictura, in qua ſimul commiſceantur, quæ diuerſi ſunt generis, diuerſiſque aluntur cibis, & diuerſo generantur modo, vtpote ſerpentes, & aquilæ. tygres, & agni. leones, & cerui: & quæ eiuſmodi ſunt. Noſtra quidem ætate præterquàm quòd portentoſa, qualia deſcripta ſunt ſuperius, videre eſt multorum poëmata; illud quoq. magna eſt reprehenſione dignũ, quod vulgò faciũt mali poëtæ, qui cum grande aliquod poëma Epopœicum, qualis Homeri Ilias eſt, & Odyſſéa, de magnis rebus geſtis ſibi ſcribendum proponant, grauiter quidem exordiuntur, & magna profitentur ab initio, mox inſtituti operis obliti excurrunt in locos quoſdam tenues, vbi omnes ſuos conſumunt fucos, ac myrothecias, tanquàm ſi eius in primis rei tam puſillæ gratia negociũ tam magnũ fuiſſet ſuſceptum; Huiuſmodi vero poëtarum genus, ſi quis diligenter attendat, non diſsimile eſt ab iis pictoribus, qui cum omnia imitari neſciant, ſed in aliqua tantum re, & ea quidem tenui, exprimenda ſe per omne vitæ ſuæ tempus exercuerint; conantur in quàuis tabella eam ipſam effingere, quàmuis neque rerum ſimilitudo, neque temporis, neque naturæ ratio id poſtulet. Cupreſſum aptè pingit aliquis, quòd in ea exprimenda multum operæ poſuerit; cætera non ſatis aptè; Quòd ſi huic pingendam locaueris tabulam votiuam naufragi alicuius hominis, quæ in templo Neptuni ſit appendenda, ſtatim rogabit ineptus, velis ne in ea tabella appingi cupreſſum; verùm quid cupreſſo ſimile eſt cum naufragio; nihil planè; Sed id, in quo ſe excellere putat, quàmuis tenue ſit, & maximè alienum; omnibus in locis apponere cupit; Poëtæ quoque, de quibus loquimur, planè idem faciunt; cum enim parum exercitati ſint in aliquo grandi volumine, & poëmate conſcribendo, omnes autem ingenii ſui vires conſumpſerint in breuibus quibuſdam, acioeoſis rebus exprimendis; ſtatim, dum grande illud opus deſcribunt, digrediuntur ad id, in quo ſe putant excellere; & lucum aliquem vmbroſum; aut aram Dianæ, aut riuulos leniter fluentes per herboſa prata; aut iridem, eiúſq. colores varios; aut Rhenum amnem aut Padum politiſsimis quidem, & ornatiſsimis verbis deſcribunt. Sed quorſum hæc; aut quid commune habent cum grandi eo poëmate. Sunt quidem deſcriptiones fluuiorum, ſyluarum, montium,

&

& eiuſmodi rerum valde aptæ ad poëma exornandum, ſed aſpergi tantum debent, ſicuti colores quidam aliquot in locis. Verum hi longè ſecus faciunt;nam immemores facti eius,in quo potiſsimum erat laborandum; centonem veluti quendam centoni ex lucida purpura aſſuentes illuſtrare ſe poſſe putant ſuum poëma,quod alioqui, neque aptè diſpoſitum, neque integrum fuerit. Siquis autem huius rei probabilem aliquam afferre velit rationem, cur poëtæ hi in tantum delabantur errorem, nullam ego probabiliorem proferri poſſe exiſtimo, quàm quòd maxima pars poëtarum decipiuntur ſpecie recti; & omnes, nimio, peccant,dum id rectum eſſe exiſtimant, ac laudabile, quod nequaquam eſt. Exempli cauſa;Breuitas quidem in oratione ſumma virtus eſt, ſi ſuis locis aptè adhibeatur, ſed eam dum aliqui ſectantur, & plus nimio affectant; ſæpè in obſcuritatem incidunt; itidem hoc ipſum contingere videmus, vt, dum quiſpiam ornatas nimium, & expolitas efficere ſtudet deſcriptiones,in eo nulla appareat rerum grauitas; eiúſque oratio inſtar ſit picturæ alicuius, quæ quòd nimium lucens,politáque ſit,nullos oſtentat lacertos; neque venas, neque oſſa, neque neruos. Eâdem ratione labuntur etiam illi,qui grande aliquid profitentur,idipſum plus nimio affectantes;nam turgidi fiunt; Similis eſt ſcriptorum conditio,qui humilia ſequi volunt;nam eorum oratio ſæpè ob nimiam tenuitatem, & humilitatem aſpernabilis fit. Atque vt alio exemplo res eâdem apertius demonſtretur; etiam qui rem aliquam nimium variare ſtudent, ſæpè prodigioſam videre eſt illorum narrationem. Quamobrem veriſsimè concludi poteſt,maximam ſcriptorum partem in vitia hæc prolabi,dum alterum vitiorum genus longè diuerſum vitare cupiunt, & ideo nulla adhibita moderatione,id quod diſsimillimum eſt, probant,& efficiunt; Atque ita ſane omnes decipiuntur, ſicut & hi, de quibus paulò ante loquebamur,poëtæ; qui grande aliquod poëma aggreſsi ſcribere; ignari, qualis in eo requiratur diſpoſitio; mox digrediuntur in leuem aliquam deſcriptionem,quæ ad partem,ſeu particulam,potius, quàm ad totum poëma ſpectat; Non admodum diſsimiles hi dici poſſunt fabri illius ærarii, qui IMVS appellabatur,officinámque habebat circa Aemylium ludum; is enim perite admodum, & artificioſe, vngues & capillos exprimebat in ſuis ſimulacris;quæ particulæ quædam ſunt totius corporis valde exiguæ totum autem ſimulacrum,& primarias ipſius partes,vt pote vultum,ceruicem, pectus,& brachia effingere prorſus neſciebat. Quòd ſi alicui ſanæ mentis homini optio detur, non magis, velit huic ſimilis eſſe, quàm corpus quidem habere ab aliqua parte formoſum, atque laudatum; ab aliqua verò parte deforme, ac ridiculum, quales ii ſunt,qui nigros oculos, & capillos habent, diſtortum autem, & prauum naſum; Quamobrem rectè aliquis huiuſmodi poëtas monere poſsit, vt ne tam grandia ſibi proponant poëmata ſcribenda; ſed materiem ſuis viribus parem aſſumant, & diu, multúmque conſiderent, quantum ſuo ingenio aſſequi

poſsint; ii enim qui ſuis viribus omnia metiuntur, neque maius ſubeunt onus,quàm ſuſtinere poſsint; & in narrando ſatis facundi,& vberes ſunt; neque ordinem rerum,in quo ſumma virtus eſt,peruertunt. Siquis autem quærat, qualis ordo in poëmate requiratur grandi, & Epopœico, ſciat velim,hunc potiſsimum requiri, vt res quidem ipſas non ita perſequatur,aut narret, ſicuti deinceps geſtæ fuerunt; hoc enim hiſtorici eſt, non poëtæ; ſed aliqua quidem arripiat dicenda,quamuis ab extremo deſumpta,mox redeat ad prima,& rurſus,quæ conſequi videbãtur,in aliud differat tempus; Hoc vero qua ratione fiat,facile perſpiciet,qui Homeri poëmata diligenter obſeruarit, & ſcierit Epopœicum poëma per annunciationem,vt Ariſtoteles in Poët. docet,proferri, eundémq. diuerſis ſuſceptis perſonis,varios referre ſermones,quod ipſum ſanè facit, vt pulcherrimus in hoc genere poëmatis ordo conſtituatur, quem qui ſequuti non ſunt,neſcio quidem,an poëtæ vix ſint appellandi; Vergilius certe in Aeneide ſequutus eſt,ſicuti patet lib.i. ii. iii.& iiii. Apollonius,qui Argonautica ſcripſit, hunc ordinem non adhibuit in ſuo poëmate, quàmuis in reliquis mirifice exequatur poëtæ munus. Atque hæc quidem hactenus à nobis dicta ſint de ordine Epopœici poëmatis, quod temere multi poëtæ aggrediuntur ſcribendum,cũ neſciant,quanto artificio ſit opus. Non minus vero iidem reprehendendi ſunt, quòd temere verba noua confingere ſtudent; non quidem quòd dictiones nouas proferre non liceat; ſed modus in hac re adhibendus, videndúmq. vt id caute,& rarò fiat. Duabus in primis de cauſis concedi poteſt verborum innouatio, vel cum iunctura verborum, quorum ſignificatio ſuapte natura vix videtur cohærere poſſe,nouitatem quandam præ ſe fert;vt ſi quis comas arborum dicat, quod ipſe protulit Horatius; in hac enim iunctura verborũ nouitas ineſt; quia non eſt ante vſitatum,vt coma arborum diceretur, ſed hominũ tantummodo; tametſi hoc etiam referri poteſt ad iuncturam, hoc eſt, compoſitionem verborum, quæ ſæpe facit,vt verbum ex duobus vſitatis compoſitum, nouum appareat; quale illud eſt Catulli MVLTIVOLA eſt mulier. & illud Vergilii: VELIVOLVM mare. Altera cauſa, propter quam licet innouare verba, hæc eſt, cum cogimur res obſcuras, neque ab aliis antè dictas nouis dictionibus explicare; hinc Ciceroni licuiſſe videmus, quàmuis id pudenter faciat, & niſi petita prius venia, in philoſophia veterũ Græcorum mandanda literis Latinis. nouas ſubinde proferre dictiones,quod ipſum etiam facit Lucretius; ne multa ſilere cogeretur. Propter egeſtatem linguæ. Siquis normam hanc ſequatur, & cautionem in verbis innouandis, quæ maiorum ſuorum ætate nunquàm fuerint prolata; hic, me iudice,non errauerit. Verba autem noua, quoniam ſæpe reiici ſolent ab hominibus, videndum eſt quo modo probari poſsint; Atque, vt ſummatim id dicã, eius rei videtur hæc vna eſſe ratio, ſi videlicet ex Græcorum fontibus deriuentur; atq. id parcè tamen,nam ſi quis afferat, nobis non licere vllum innouare verbum; is mihi reſpon-

deat velim, cum id licuerit efficere CAEcilio, & PLauto, qui prius vixerunt; cur itidem non liceat VERGILIO & VARIO? Atq. vt hos prætercam doctiſsimos viros, quib. id fortaſſe pro ſuo iure concedatur propter ſingularem eruditionem, & ſummam in literis authoritatem & dignitatem; cur non etiam cuiuis hoc ipſum concedatur? & cur inuideatur is, qui poſsit doctè & aptè fictas nouas aliquot dictiones comparare? Nam ſi CATO; & ENnius, cæteriq. ſuperioris ætatis homines Latinum ſermonem locupletarunt, & multa nomina noua rerum protulerunt; non eſt, cur cæteris hoc idem ius denegetur; & innouandorum verborum poteſtas eripiatur. Licuit certè, & ſemper licebit etiam poſthac nouas dictiones confingere; modò agnoſcant homines, cuius ætatis illæ ſint, non ſecus ac numiſmata ſolent agnoſci ex nota, quam præſeferunt; Nam ſicuti arborib. folia modò decidunt; modò renaſcuntur pro diuerſa temporum ratione; ita etiam verba, alia quidem intereunt, & abolentur; alia verò rurſus enaſcuntur, & floreſcunt. Quid verò mirum, ſi hoc contingit? nam ipſimet homines morti addicti ſunt; & res ipſæ etiam naturales mutationem & interitum patiuntur. Sæpè videre eſt, vbi terra erat, eò mare influxiſſe, & rurſus, vbi aquoſæ erant paludes; ibidem deſiccatis aquis, opimos, ac feraces eſſe agros, arationi, & ſatiani aptos. Fluuiorum quoq. curſus ſæpè mutantur, & alio decurunt alueo, ſiue id ſponte fiat; ſiue hominum labore, & opera; qui, quòd viderent eorum inundatione ſegetes perimi, & arua præro di; aliò magna vi aquarum fluxum impulerunt; Quòd ſi in his rebus tanta mutatio, & viciſsitudo eſt, quis ſperare debeat, ſermonis Latini eandem ſemper fore ſpeciem; & eius venuſtatem nunquàm interituram? Res quidem aliter ſeſe habet, nam multæ dictiones, quæ iam obſoletæ erant factæ, rurſus priſtinam acquirent dignitatem; multæ quoq. quæ nunc in magno ſunt honore, contemni incipient, ſic volente ipſo vſu, qui arbiter eſt veluti quidam, & ſummus magiſter loquendi, & normam pro ſuo arbitratu hominibus ſingularum dictionum præſcribit. Atq. hæc quidem à nobis hactenus dicta ſint de verborum innouatione, in qua imperiti illi poëtæ, quòd nihil non putabant ſibi licere, valde decipiebantur. Non minus verò peccant iidem poëtæ, qui cum res geſtas magnorum Regum, & Ducum, pace, belloq. ſcribant, alio quouis vtuntur metro, quàm quo vti decet, quòd ſi id ignorabant, diſcere tamen poterant à præclariſsimo omnium poëtarnm Homero, qui primus monſtrauit, quo metrorum genere bella poſſent deſcribi. heróo ſcilicet, & hexametro, quod ideo huic poëmatum generi aptum eſt, quia multũ in ſe ponderis, & firmitatis habet; Sicuti etiam præclarè docet Ariſt. in Poët. Atq. id ſanè optima factum eſt ratione, nam ſingula poëmatum genera proprios habent numeros, & metra, quib. proferri debent, pro materie earum rerum, de quib. agitur; Hinc factum eſt vt olim elegis verſibus lugubres næniæ, & querimoniæ ſcribi cæperint;

tametſi poſtea amores, & luſus quidam iocoſi eo genere metrorum in cluſi ſunt, vt facilè iam obſeruare poſsit aliquis, quæ materies elegis apta ſit: qui quidem, ſi quæras à quo primùm inuenti fuerint; ignorare me ingenuè fateor; nam de ea re adhuc inter ſe certant grammatici: & nondum lis eſt diiudicata. IAmbici verſus, quibus ante poëtæ vſi ſunt, & Archilochus in primis, ad maledicendum, vndè & ipſe Iambus appellatus eſt. Sicut in Poët. docet Ariſtoteles aliquantò poſt aſciti fuerunt à Comicis, & Tragicis poëtis ad ſua poëmata ſcribenda; nam vt etiam Ariſtoteles ait in Poët. Iambus proximè accedit ad ſolutam orationem, & homines inter ſe colloquentes in quotidiano conuictu multos ſine vlla meditatione proferunt iambos: Quoniam igitur in Comœdia, & Tragœdia ineſt imitatio earum rerum, quæ ab hominibus fiunt, dum inter ſe colloquuntur; eo opus fuit metro in tali poëmatum genere. Adde quòd metrum hoc, tametſi ſimile eſt ſolutæ orationi, vincit tamen popularem illum loquendi modum; & aliquantulum à vulgari conſuetudine recedit; vt enim poëma aliquod dicatur, non tantum imitatione opus eſt, ſed etiam metro; non quidem quòd metrum abſque imitatione poëtam vllum efficiat; Sed & ipſum requiritur tamen, ne nimium ſoluta ſit oratio, ſicut etiam in Poët. innuere videtur Ariſtoteles. Lyrico poëmati aptiſſime inſeruntur Deorum, & Heroum laudes; nec non etiam iis celebrare licet, qui in Olympiis, aut ceſtu, aut quadrigis, aut curſu extiterit victor; poſſunt etiam hoc genere poëmatis amores iuuenum decantari, & laſciua carmina deſcribi. Hæc quidem, vti diximus, ita diſtinguenda ſunt; & ſingula ſingulis adaptanda; Quòd ſi quis hæc diſtinguere neſciat, omniáque perturbet, atque commiſceat ſua inſcitia, non debet is inter poëtas connumerari; Atque eò magis ſanè hoc hominum genus deteſtandum videtur, quia in ſuo errore pugnaces ſunt; maluntque perperàm ſcribere, & defendere ea, quæ praua ſunt, quàm diſcere id, quod rectum eſt. Verſibus Tragicis res Comicæ tractari non debent: nec è contrario res Tragicæ verſibus Comicis; ſed & his, & illis ſuus tribuendus eſt honos. non negarim tamen interdum ſermonem in comœdia aſſurgere, & pleniorem fieri, cum præſertim delitigantem aliquem ſenem iracundum, aut militem ſuas res geſtas iactantem inducimus; In Tragœdia quoque plerunque humilem, & tenuem proferri orationem ſimillimam Comicæ, cùm præſertim Herôes calamitate aliqua preſsi, dolentes, & opem implorantes inducuntur; tunc enim minimè opus eſt vti turgido, & nimis elato ſermone; alioqui auditorum animos non commouerent, neq. commiſeratione digni viderentur, ſi inflata & grandia proferrent verba: qualia ipſis conueniebant, antequàm in miſeriam laberentur. Obiiciat ſe mihi hoc loco aliquis, & dicat, ſi id fiat, corrumpi omnem venuſtatem & grauitatem poëmatis Tragici, quod nihil niſi grande & elatum recipit;

Huic

314

Huic ego ita reſpondendum puto, non ſatis eſſe, vt poëmata venuſta ſint, & dignitatem ſuam ſeruent; nam dulcedine quoque, & ſuauitate quadam ſunt conſpergenda, vt poſsint auditoris animum inflectere in quancunque voluerint partem; ita enim comparatum eſt natura, vt homines eodem genere perturbationis moueantur, quo illum moueri vident, qui loquitur; Hinc fit, vt ridenti arrideant & flenti flentes ipſi quoque præſto ſint; Si igitur in tragœdia vllus eſt Heros, quàmlibet ſummo loco natus, qui alios ad fletum, & commiſerationem impellere velit, ipſi nimirum eſt primùm flendum, ac lugendum, taliſque eius debet eſſe oratio; vt non imperioſa, ſed remiſſa; non elata, ſed humilis appareat. quòd ſi ſecus loquetur, ac fortunæ miſerabilis exitus poſtulat, ſpectatores aut non ſatis attentè audient, aut ridebunt etiam; ei enim qui aduerſa conflictatur fortuna, præterquàm quòd vultu mœſtitiam præ ſe ferre debet, conuenit etiam ſermo triſtis, ac lugubris. Homini vero, qui ira fuerit ſuccenſus, ſermo attribuendus eſt minarum plenus. Iocoſis hominibus, & ludere volentibus laſciua, ac petulca verba competunt; ſicuti ſeueris grauia. Neque vero hæc temere fiunt; nam ita poſtulat non ſolum artis, ſed etiam naturæ ratio; Natura enim ipſa primum intimos hominum animos effingit, & impellit modo ad hunc, modo ad illum habitum, vt vt res vel ſecundæ fuerint, vel aduerſæ; Hinc fit vt aut lætitia euehantur, aut ira concitentur, aut graui aliquo mærore preſsi iaceant. Porrò ex huiuſcemodi animorum affectionibus varii exiſtunt ſermones; lingua enim veluti quidam interpres animi eſt; & quicquid animo prius homines conceperint; ipſa poſtea profert, & explicat; Si igitur diſsidium fuerit inter linguam, & pectus; verbáque non videantur competere interioribus animorum habitibus, & affectionibus, meritò ab omnibus fuerit explodendus, & ridendus ille poëta, qui artis huius ignarus longè diuerſam ſequutus fuerit viam, & rationem in ſcribendo; hoc vero vt commodius fiat; præterquàm quòd ad interiores animi affectiones reſpiciendum eſt, perſonarum quoque conditio, ſtudium, natio & ætas eſt conſideranda; nam pro harum rerum diuerſitate diuerſos quoque mores exiſtere neceſſe eſt; de qua re copioſe etiam Ariſtoteles agit in Poëtica, vbi de moribus loquitur, quídque in his ſeruandum ſit docet. Atque id vt exemplis apertius fiat, aliter loqui inducitur Deus aliquis, & Heros; multóque aliter ſenex, ac iuuenis, qui adhuc florente ſit ætate, & cupiditatibus ferueat; longéque diuerſus ſermo attribui debet matronæ alicui, quæ nobilis fuerit, ac potens; atque nutrici, quæ in primis ſedula, & officioſa effingi debet; Alio etiam vtitur ſermone mercator, qui multas per regiones peregrè profectus fuerit, & ruſticanus agrorum cultor; Diſsimiles quoque erunt in ſermone Perſæ ac Macedones; Colchi, & Aſſyrii; Thebani, & Argiui; cæteríque; qui aut natione, aut patria inter ſe differunt; Quare ego ſcriptores poëmatum monuerim, vt in perſonis effingendis magnã adhibeant diligentiam,

quod vt facilius intelligatur, ita puto diſtinguendum. Perſona, quæ loquens inducitur à poëta, duplex eſt, aut vetus, aut noua; Veterem appello, quæ ab aliis poëtis antè fuerit ſæpe inducta. Nouam verò, quæ tūc primum efficta ſit. Exemplum veteris fuerit huiuſmodi. Achilles apud Homerum primùm, deinceps apud alios omnes poetas iracundus, acer; impiger ad labores ſuſcipiendos, inexorabilis effingitur, eóque ingenio præditus, vt legibus ſe velit eſſe ſuperiorem, & robore corporis, atque armis fretus, nihil non putet ſibi licêre. Medea in veterum tragœdiis ferox, & áſpera; atque, vt Euripides vocat, μεγαλόσπλαγχος: Ino flebilis. Ixion perfidus. Iò vaga. Oreſtes triſtis, & furiis maternis exagitatus. Atque hæc quidem de perſona veteri dicta ſint. Si vero noua effingitur perſona, quod rarò accidit in tragœdiis; quia vt Ariſtoteles ait, paucarum familiarum ſunt, & nomina noua confingi non poſſunt; In comœdia verò frequenter, nam pro arbitratu ſuo vnuſquiſque & argumentum comminiſci, & nouarum perſonarum nomina excogitare poteſt. Si igitur hoc fiat, diligenter videndum eſt, vt mores earum perſonarum ſibi conſtent, & ſeruent eam, quam Ariſtoteles in Poëtica ὁμαλίαν vocat. turpe enim fuerit, & indecorum, ſi diuerſa conſpiciatur in extremis actibus, ac ab initio proceſſerit in medium; multo verò difficilius eſt nouum tractare argumentum, & nouas effingere perſonas, quàm inſiſtere veterum poëtarum veſtigiis; nullúſque eſt, qui non poſſit aptius multò, & facilius tractare res Troianas antè ab Homero deſcriptas, & ex ipſis ſibi deſumere dramata tragica, quàm proferre res ignotas, neque prius auditas; Quòd ſiquis ideò nolit hoc efficere, quòd putet non ſatis magnam ſibi proponi laudem in exprimendis alienis fabulis; is ſciat velim, poſſe multis quidem modis materiem, quæ ab aliis fuerit tractata, propriam effici. Atque id ſanè continget; ſi poeta noluerit immorari ei rei, in qua ille, qui prius ſcripſit, multum operæ poſuit. Si neglexerit itidem ſingillatim omnia vertere, tanquàm interpres, qui ab aliorum præſcripto nunquàm diſcedit; ſi præterea ſeipſum non intruſerit in anguſtias, vnde exilire poſtea non poſsit, & cogatur, velit, nolit, aliena ſcripta exprimere imitando, ne vno quidem prætermiſſo verbo; Optimum quoque fuerit, ſi ab ipſo ſtatim initio poëmatis ſe pollicitatione aliqua grandi & inflata non obſtrinxerit ad omnia perſequenda, qui enim ſub exordium operis turgidè, ac magnificè nimium aliquid fuerit pollicitus, non poteſt id ſine magna reprehenſione prætermittere; quo vitio olim laborauit Antimachus poëta, cognomento Cyclicus dictus, qui ita exorſus eſt.

» Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Quid enim tāto erat opus hiatu, aut quid tandem præſtiterit vir hic egregius, quod tam inflatis verbis par eſſe poſsit; planè, quod in veteri adagio circumfertur, verum eſſe perſpicietur, ex montium partu murem naſci exiguum, quod non minus aptè in huiuſmodi poëtam retorqueri

poterit

poterit, àc olim à Tacha rege in Ageſilaum dictum fuit his verbis. ὤδινεν ὄρος. ζεὺς δ᾽ ἐφοβεῖτο. ἔτεκε δὲ μῦν. Quanto venuſtius, & verecundius exorſus eſt Homerus omnium poëtarum facilè princeps; qui cum nihil moliretur impudentur, hoc leni vſus eſt principio.

Dic mihi muſa virum, captæ poſt tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes.

In hoc tàm leni exordio quis non perſpiciat, quale ſit doctiſsimi poëtæ ingenium, quàm prudenter omnia egerit; non enim cogitabat ex fulgore fumum, ſed ex fumo lucem dare; vt ſiquid ſpecioſum poſtea deprompturus eſſet; maiore animos audientium voluptate afficeret, quæ alioqui prorſus fuiſſet ſublata ab inani aliqua, & turgida pollicitatione. Hinc cernere eſt, quanta cum venuſtate, quaſi præter omnem ſpem audientium narret de Antiphate: Scylla, & Charybdi. de Cyclope & aliis huiuſmodi; Nec ſuas narrationes ab vltimo repetit initio rerum; nam cum de reditu loquitur Diomedis, non orditur ab interitu Meleagri, Troianum verò bellum deſcripturus non repetit à Ledæ partu; ſed pleno ſemper gradu ad exitum feſtinat, & medias ipſas res aggreditur exponendas, non ſecus ac ſi ex prioribus auditori notæ eſſent; Quæ verò videt ornatum recipere non poſſe, nec ſua tractatione illuſtrari, prætermittit; nam in minutiſsimis quibuſque rebus videbat ſibi non eſſe immorandum; Iam verò ſi mendacium vllum profert, id aptiſsime facit, nam falſa veris miſcet, diligentérque cauet, ne medium à principio, aut finis à medio diſcrepet, atque idem planè feciſſe videtur, quod Ariſtoteles in lib. Poët. obſeruauit; vbi docet, quomodo mendacia à poëtis per paralogiſmum proferri debeant; Verùm, poſtquàm à ſuperiore ſermone digreſsi ſatis multa de his rebus diximus, non inutile fuerit, ſi demonſtratis malorum poëtarum erroribus, ipſis certam normam ſcribendi poëmatis præſcripſerimus, breuitérque declarauerimus, quid in dramatico poëmate, non ſolùm in epopœico ſeruandum ſit. Si quis eſt igitur, qui ſpectatorum gratiam inire, & plauſum, atque acclamationem ab iis elicere in recitatione ſui poëmatis cupit, debet is in primis ſingularum ætatum quales mores ſint, obſeruare, vt in omnibus perſonis deſcribendis illud à Græcis appellatum τὸ πρέπον vbique exprimat; Non grauabor itaque breuiter ſingula explicare in gratiam eorum, qui poëmata ſcribunt, ſicut Ariſtoteles in Rhetoricis ad Theodecten oratorum commodis inſeruiens explicat. Puer, qui adhuc tenera eſt ætate, neque multum tamen ab adoleſcentia abeſt, qui & fari optimè iam didicit, neque inceſſu vacillat, libentiſsimè cum ſuis æqualibus colludit, & ad iram facillime irritatur, quam mox acceptæ iniuriæ immemor deponit, & in horas mutatur: De hac quidem ætate nullam Ariſtoteles in Rhetoricis facit mentionem, quia oratoris non eſt eius ætatis mores adnotare, quæ nihil prudenter, aut quod in iudicium venire poſsit; agit; Poëta verò minutius ſingula perſequitur, nec

tamen ipſe,quàmuis multum in omnibus elaboret,inania quæ ſunt, conſiderat; quid enim attinet infantium naturam, aut mores obſeruare; quorum nulla in poëmate eſſe poteſt imitatio; cum eorum ſermo,quòd voces effingere neſciant exprimi non poſsit; Iam verò iuuenes adulti, & impuberes, poſtquàm à latere magiſtrorum diſceſſerunt,liberámque inierunt viuendi rationem, omnem ſuam curam, & ſtudinm in equitatione, & venatione, quæ duo ſpeciem quandam ſimilem bello, & prælijs habent,ponũt; & in gramine Campi Martij palæſtra,diſco,iaculo,& ſaltu ſe exercent; Iidem facilè in vitiũ flectuntur, monitorémque,& reprehenſorem pati non poſſunt; pigri verò,ac tardi ſunt in parandis iis, quæ ipſis aliquando vtilia eſſe poſſe videantur; Rem à maioribus partam profundunt, pecuniæ parandæ minime intenti; Multis hos videas ſemper agitari cupiditatibus, ferocíque eſſe animo, ac ſpiritu; vehementer aliquid appetere, quod cum fuerint adepti, mox præ nimia mentis inconſtantia faſtidire, ac negligere incipiunt. Virilis autem ætas,in qua iam deferbuêre cupiditates, longè diuerſa ſequitur, nam & diuitias in longos vſus ſibi parare ſtudet, & gratiæ hominum ineundæ, quacunque poteſt ratione,intenta eſt, intelligens, quàm firmum præſidium homini propoſitum ſit in rebus aduerſis,ſi amicis, quorum ſe fidei ſuáq. credere poſsit, abundauerit; honoris verò appetentior eſt, nullâque in re maiorem adhibet diligentiam,quàm vt ne cui videatur inconſtans;turpe enim putat aliquid committere, quod poſtea non probarit: Senem autem,vtpote qui iam vergente eſt ætate,multa incommoda circumueniunt, Rebus partis vti neſcit; vel vt verius dicam, non vult,ab ipſis tanquàm à rebus ſacris abſtinens; omniáque timidè agit, Negocium aliquod,prius quàm conficiat, ſæpe in longius differt tempus; Tantum verò abeſt, vt, quamuis propè abſit à morte,mori cupiat, vt etiam ſperet, ſe multos victurum annos; In conuictu difficilis eſt; moroſus, ſempérque habet in promptu,de quo conqueratur, Rerum anteactarum libenter meminit; ſuæque ætatis mores ſemper laudat,& reprehendit præſentem viuendi rationem; Sed nimirum adueniens ætas,& ad maturitatem tendens multa affert hominibus commoda; decedens autem,& ad ſenectutem inclinans, non modò commoda aufert, quæ attulerat; ſed & multis incommodis homines afficit; miríſq. quibuſdam diſcruciat modis. Summa igitur omnium præceptionum noſtrarum hæc fuerit: quatenus ad varias hominum ætates ſpectat, vt poëta diligenter caueat,ne ea,quæ iuueni conueniunt,ſeni attribuantur; aut quæ virorũ propria eſſe videntur,puero mandentur; ſemper enim ea,quæ ſingulis ætatibus adiuncta ſunt,ſequi debemus, & ipſis, conuenientia quæ videri poſsint, aſsignare. Aliud quoque poëtæ ſcribenti tragœdiam diligenter conſiderandum eſt, nequid abſurdum fiat. Hoc verò quale ſit, breuiter explico. Res aut agitur ab hiſtrionibus in ſcena, aut intus acta nunciatur, atque exponitur; ita autem comparatum eſt natura, vt minus moueant animos, quæ audiuntur, quàm

quæ oculis cernuntur; certius enim, & expreſsius cognoſcuntur ea, quæ viſu percipimus, quàm quæ auribus; illa enim ipſemet ſpectator ſibi propoſita arripit, atque cognoſcit; hæc verò aliunde in animum per aures intruduntur; Debebit igitur attentè operam dare poëta, vt internoſcat, quæ agenda, quæ'ue non agenda ſint in ſcena; nonnulla enim intus occultanda ſunt, nec in ſcenam promenda; Atque vt ne ignorentur, cum fuerint ex oculis ſublata, peropportune hoc à veteribus excogitatū fuit; vt ab aliquo narrentur, poſtquàm acta ſunt, neq. enim humanitas, & mollitudo animorum patitur, vt Medea coràm populo filios ſuos trucidet; aut Atreus vir maxime nefarius Thyeſtæ fratris ſui filium enectum palàm coquat, & patri comedendum apponat; aut Progne plumas induat, & in auem vertatur; Cadmus autem in anguem; ſi enim huiuſmodi ſpectanda præbuerit poëta in ſcena; quæ crudelitatis pleniſsima ſunt; præterquàm quòd illa ſua atrocitate animos offendent ſpectatorum; hæc quoque non erunt ſimilia vero; neceſſe eſt igitur, vt & nulla fide dignus appareat, & multum in ſe concitet ſpectatores. Eſt & aliud, in quo vigilet oportet tragicus poëta, ſi modo ſibi laudem parare ſtudet, non enim decet pauciores, aut plures quinq. actibus in fabula poni; nam hæc fuerit iuſta ipſius magnitudo. Quatenus verò ſpectat ad machinam, è qua cælitus Deus aliquis in ſcenam ducitur, ſciendum quidem eſt, conſuetudinem hanc à veteribus introductam, qui putabant fabulam aliter ſolui non poſſe, propter maximas contentiones, & turbas, quæ ſæpe inter homines exiſtunt; huius rei exemplum qui volet, ſibi ſumat ex Euripidis Iphigenia, ſub finem; itidem in Helene; nam Minerua, Caſtor, & Pollux Dii per machinam inducuntur, ea ipſa de cauſa, quam diximus. Cenſemus igitur non vbique machinam adhibendam, ſed tum ſolummodo, cum aliquid inciderit, quod labore hominum, & induſtria confici non poſsit, Deorúmque ope, ac potentia egeat. Ariſtoteles tamen in lib. Poët. totam hanc conſuetudinem reprehendit, putátque omnino eſſe è medio tollendam tum, quòd præter veriſimile fit; tum quòd ingenioſo poëtæ opera danda eſt, vt ſolutionem fabulæ non extrinſecus, nam id parum artis in ſe habet, ſed ex ipſamet fabula petat, quod videtur diligenter à Sophocle ſeruatum. Non minimum quoque ad artem ſpectat, vt quarta perſona, quæ in collocutionem venerit, pauca loquatur; nam ſicuti ſcribit Iulius Pollux lib. iiii. Si quartus hiſtrio aliquid profert, idipſum παραχορήγημα vocatur, & quoniam in tragœdiis inſeritur chorus; huc quoque operam ſuam conferet poëta, vt omnia ſummo artificio facta videantur. Debet chorus ſuaſoris velut cuiuſdam, & monitoris partes ſuſtinere; grauitatémque, & conſtantiam omnibus in rebus præ ſe ferre, qualis maxime decet fortes viros. Illud in primis cauendum, nequid inter medios actus concinat, quod non cohæreat cum fabula, & ſpectet ad id, quod ſibi ab initio tranſigendum propoſuerunt perſonæ illæ Dramaticæ. Et ideo prudenter, doctéq. monet Ariſt. in Poët. Oportere

choros tragicos συναγωνίζεσθαι, vti videre eſt apud Sophoclem; nam Euripides alicubi diuerſam ſecutus eſt rationem, quæ ſatis probari non debet; Cum enim in tragico poëmate imitatio ſit hominum, qui inter ſe negociantur, ac colloquuntur de re ſeria, & graui, nihil ab iis debet proferri, quod cum reliquo ſermone non ſit coniunctum. In primis vero chorus faueat bonis, & aduerſetur improbis, & eos, qui in rebus agendis ancipites fuerint, ſuo conſilio iuuet; Iratos homines blando ſermone molliat, ac mitiget; eorúmque ſe ſemper ſtudioſum præ ſe ferat, qui ab omni vitiorum genere abſtinent; laudet frugalitatem in conuictu; ebrietatem, & nocturnas compotationes deteſtetur. Iuſtitiæ, & æquitati faueat; leges tueatur; ciuium concordiam foueat, & bella propulſet, vt ſuis in ocio viuere liceat, & omni metu liberi ſint; qui ab hoſtibus grauis ſæpè impendêre ſolet. Eius fidei, ſi quod arcanum fuerit commiſſum, conſtanter tegat. Demum Deos immortales oret, vt bonos viros è calamitatibus ereptos, priſtinæ reſtituant felicitati; ſuperbos vero, & inſolentes homines graui aliquo incommodo vrgeant, ne ſuo faſtu cæteris nocere poſſint. Hæc atque huiuſmodi choro attribuenda ſunt in tragœdia; nam qui hæc ſeruarit, laudatiſsimus poëta ab omni fuerit parte, eiúsq. ſcripta ſæculis permanebunt innumerabilibus. Verum his omiſsis reliqua perſequamur. In tragœdia paulatim, ſicuti in cæteris artibus, omnia inuenta ſunt, & aucta; & quæ ab initio rudia erant, atque exigua, ſuum incrementum, & ornatum adepta ſunt, quod ex tibiis ſatis demonſtrari poteſt; erant enim olim tenues, ac ſimplices, neque multa habebant foramina; ſonúmque emittebant adeò exilem, vt choris quidem ſatis eſſet; ſed magna theatra, & ſpiſſa ſedilia, quæ poſtea extiterunt, complere non poſſent; carebántque eo ornamento, quo nunc exornari ſolent; orichalco ſcilicet; ſed ita ſanè ferebat ea ætas, vt rudes eſſent, & inornatæ; poſtea autem magnitudine adeò creuerunt, vt cum tubæ ſonitu facile certarent; neque verò theatris magnis, aut grandibus tibiis olim opus fuit; cum Romæ non innumerabilis, vt nunc, eſſet populus; ſed paruus; neque delitiis, & luxu circumflueret, ſed frugi, caſtus, & verecundus; Poſtquàm enim imperii fines propagari cœperunt, & murorum ambitus, qui vrbem cingerent, amplior factus eſt, creſcente in dies multitudine; & feſtis diebus in honorem Genii ſacra inſtituta ſunt; in quibus omnia ſumma cum hilaritate, & impunitate fiebant; numeris quoque tibiarum, & modulationibus mollioribus; minúsque grauibus vti cœperunt; Neq. verò hoc mirum cuiquàm videri debet; nam nullus eſt ſanæ mentis homo, qui ab indocta multitudine, quæ ex vrbanis, & ruſticis hominibus commiſta ſit; ſi præſertim omnium curarũ & laborum vacationem habeat; quamuis autem non deeſſent viri graues, & honeſti, qui ea non probarent, non poterant tamen alios cohibere, aut moderari; ita igitur factum eſt, vt tibicines, neglecta priſca numerorũ grauitate mollius, ac laſciuius canerent; & ad luxuriam augendam talares veſtes, & ſyrmata indu

indutus per pulpita incederet. Non diſsimili ratione etiam lyrica poëſis aucta fuit,& cum antea omnis ipſius oratio præceps eſſet, & extemporaria,meditata diu,& bene compoſita vti cœpit; vt non multum differret à Delphicis carminibus,quibus oracula dantur. Tragœdia quoque amplificata eſt,nam inſeri cœperunt ſatyricæ recitationes; quod hac de cauſa videtur factum. Spectatores tragicarum rerum, quæ ſeueræ ſunt & atroces,imitatione,& recitatione ſæpè defatigabantur. Erant igitur illorũ animi relaxandi iocoſo aliquo ſermone,vt attentius,veluti renouati,& recreati reliqua audirent, & ſpectarent; Fuiſſe verò hoc neceſſarium factu quis neget? ſi conſideret,non niſi poſt ſacra peracta,& libationes bene potum, quaſi omnibus ſolutum legibus ſpectatorem illis recitationibus intereſſe conſueuiſſe. Ariſtoteles quoq. in Poët.innuere videtur, ſatyrica tragicis immiſta,ſed mox ſublata; neq. enim cõueniebant,quòd ſatyrica poëſis magis eſſet ſaltatoria,& tetrametro vteretur verſu,qui propter ſuã longitudinem maxime aptus eſt ad ſaltationem; Quatenus verò ad conſuetudinẽ hanc ſpectat intermiſcendi ſatyras,quæ laſciuæ ſunt,tragœdiis, quibus nihil eſt grauius,& magis ſeuerum. Ego ita ſentio, dandámq. eſſe hanc veniam,modò cachinnus, atq. dicacitas ſatyrica eòuſq. progrediatur, vt non corrumpat tragicam grauitatem; neq. nimis magna repente mutatio fiat rerum grauiũ in res leues; & ſermo,qui ante ſeueritatis erat plenus ad infimam humilitatem redigatur; & dum grauia vitare ſtudet inania ſequatur. Adhibendus igitur erit modus in ſatyricis his recitationibus,vt & breues ſint,& aliquanto minus mordaces. Tragœdia enim inſtar eſt matronæ alicuius,quæ feſtis tantum diebus domo egreditur; magnáq. cum dignitate incedit; pudoris ſui vbiq.rationem habens; Quantum verò ad dictiones ſpectat, quibus vti debemus in ſatyris ſcribendis; non ſatis eſt, vt ſimplices ſint,& propriæ; multúmque diſsimiles à tragicis,quæ fucatæ,& grandes eſſe ſolent; Sed videndum quoque,vt ne declinent ad comicam humilitatem; Satyricus enim ſermo à comico multum differt,mediúmq. veluti quendam locum obtinet inter tragicum,& comicum. Qui igitur ſatyricum ſcribit poëma,dabit operam,vt nota quidem tractet, non ſecus, ac comici,& humilia, nam materie parum differunt; non tamen notis verbis,ſed fictis,& alio quodã modo rem eandem adumbrantibus,quod ſermonis genus in primis lepidum eſt,& ſuaue,quali vſus eſt Horatius ipſe vbiq. in Satyris,& Epiſtolis; atq. in hoc ipſo etiam libello Poët. ſicuti vnuſquiſque per ſe poteſt cognoſcere; atq. vt ne exemplo locus hic careat; quemadmodum ipſemet Horatius in hoc libello populares homines,ac plebeios volens ſignificare ait. Nec ſiquid fricti cice »
ris probat aut nucis emptor. Eius generis ſermonis, de quo loquor, hæc »
ſumma virtus eſt, vt quilibet quidem legens eo modo ſe ſcribere poſſe ſperet,ſed ſi periculum faciat,nõ aſſequatur; & idem planè ei contingat, quod Cicero de optimo orat. ſermonis genere loquens, ait, Cogitanti »
quidem multa eſſe facilia; experienti autem nihil minus. Optimum enim »

illud eſt loquendi genus,quod ſua facilitate incautos homines decipit.Eſt & aliud quiddam diligẽter obſeruandũ in ſatyrico poëmate,nequid præter decorum fiat; Cum enim perſonæ Satyrorum,qui in ſyluis,& locis agreſtibus educati verſari ſolent,loquentes inducantur, non eſt ipſis attribuendus ſermo vrbanus, ac penè forenſis,tanquàm ſi in triuiis ciuitatis, & angiportu aliquo verſarentur; nam ſi Satyrorum ſermo,nimium mollis,ac laſciuus fuerit,obſcenitatémq. magis vrbanam, quàm ruſticanam præ ſe tulerit; equites,& ſenatores, qui aliqua dignitate ſunt, & authoritate præditi; poſsúntque doctè de literis iudicare, æquis animis ipſum non audient,neque vlla laude,aut præmio dignum cenſebunt,tametſi fortaſſe vulgus hominum rude, quod in iudicãdis poëtarum ſcriptis parum omnino perſpicit,quid rectum,quid'ue non rectum ſit,idipſum loquendi genus probarit. Verum de ſatyrico poëmate hactenus dictum ſit. Nunc redeo,vnde digreſſus fueram; & de tragœdiæ artificio loquor,quod quia magna ex parte conſiſtit in numerorum,& verſuum apta concinnitate; de ea quoque breuiter eſt dicendum; quandoquidem multi peccare viſuntur. Dictum eſt à nobis antè ad tragica poëmata ſcribenda Iambicos verſus aſcitos fuiſſe,quòd orationem redderent ſimilem ſolutæ.Iambus pes, quoniam ſyllabam longam habet alteram breui ſubiectam,celer eſt,& rotatili quadam volubilitate; Ab eo trimetri verſus, qui ſenis conſtant pedibus,iambici dicti. Sed quoniam iamborum celeritate nimium leuis efficiebatur oratio,vt aliquanto grauior, & tardior eſſet, ſpondæi intermiſceri cœperunt,qui ſtabiles ſunt,ac lenti; ſed ea tamen lege,vt ſecunda,& quarta ſedes iambis ſemper reſeruaretur; in reliquas admitterentur, & iambi, & ſpondæi; Ennii, & Accii verſus raros habent iambos; & ideo, quòd grauiores ſunt, laudatiores quoque; videndum tamen, vt in hac re moderatio adhibeatur; Nam ſi abundarint,plus nimio, ſpondæis verſus tragici,& magno cum pondere pronunciati fuerint, quia non exprimet imitationem quotidiani ſermonis; duplicem ſubibunt reprehenſionem; nam incuſabitur primum poëta,qui tales fecerit verſus, quòd impatiens moræ ſit, neq. multum operæ ponat in ſuis verſibus expoliendis; ſi enim elimare eos voluiſſet,amouendi erant ſpondæi; etiam ſi id magno interdum ſit labore,& ipſorũ loco iambi reponendi. Verum qui laborem ſubterfugit elimandi verſus ſuos; eóſq. ſpectandos offert,ac legendos ea forma, qua primum celeritate quadam mentis fuerint effícti,nil mirum ſi in hanc incurrit reprehenſionem. Deinde non carebit ſuſpicione ignoratæ artis; quæ quidem res multum in ſe turpitudinis habet; Hoc enim ars poſtulat,ſicuti ante diximus, vt poëticus ſermo proxime accedat ad ſimilitudinem quotidiani, quo inter ſe colloquentes homines vtuntur; Frequentia igitur illa ſpondæorum hanc imitationem tollit; plures enim iambos proferimus,dum inter nos colloquimur. Dicet fortaſſe aliquis,me nimis accuratum eſſe in numeris etiam ipſis ponderandis, & potuiſſe hoc facile prætermitti,nam magni nõ refert,tardior'ue an celerior verſus ſit,modo

aptè

aptè ſententiam de quauis re exprimat; Huic ego reſpondendum puto, verum quidem illud eſſe; non ab omnibus perſpici malè modulata poëmata; & ideo ſæpe à maioribus noſtris datam veniã indoctis poëtis; cum tamen dari non debuiſſet; Sed quid tum poſtea? Iccircóne aliquis putet ſibi licere vagari, nullámq. certam ſequi normam in ſcribendo poëmate; quod certò ſciat à paucis ſua errata perſpectum iri. vel ſi etiam perſpiciantur, ſperet ſe veniam conſecuturum. Atqui non ſatis eſt reprehenſionem euitare, ſi laudem etiam non paraueris; Quamobrem ego huiuſmodi poëtas monuerim, vt Græcorum ſcripta, die, noctúque legant, ii enim optimi ſunt ſcribendi magiſtri; nihilque vnquàm protulerunt ſine ſummo artificio. Hos igitur velim ſibi proponant imitandos, qui laudem aſſequi voluerint; & obſeruent, quibus verbis, qualibúsque numeris vſi fuerint. Aetate noſtrorum maiorum, plurimi, ac ferè omnes, quòd non multum iudicio valerent, nimium, ſicuti mihi videtur, patienter audierunt, & approbarunt ſales, & numeros Plauti; nam & in iocis immodicus eſt, ſæpe etiam inſulſus; in numeris verò parùm inſeruiſſe videtur auribus doctorum hominum; Quare ſatis mirari maiorum noſtrorũ inſcitiam non poſſum, qui Plauto tãtum tribuerint; Sed nos, qui aliquanto diligentius rem conſiderauimus, illum planè damnandum cenſemus, hocque non minus verè, quàm liberè proferimus, vt, ſi ſe res aliter habeat, non recuſemus magno etiã cum diſcrimine noſtræ dignitatis, iudicandi hanc aleam ſubire, vt quantum de hoc noſtro iudicio, tantum de eruditione, & dignitate noſtra dematur; ſed non vereor, ne id quod diximus, non placeat doctis viris, qui ſales vrbanos ab inurbanis, et ſalſos ab inſulſis diiudicare ſciunt, & aures ita habent aſſuetas, vt legitimum numerorum ſonum ſtatim dignoſcant. Apud Græcos numeroſa poëmata ſunt, ac bene modulata; eo planè, quo antè diximus, modo; ſed neque id ſtatim ab initio fecerunt; nam Theſpis primus tragici poëmatis imitationem excogitaſſe fertur, & homines, qui verſus recitarent inconditos, nec ſatis cultos, plauſtro vexiſſe per vrbem, non perſonatos quidem, ſed fece illitos vultum. Verum aliquãto poſt Aeſchylus, & perſonas, & pallam, & pulpiti ædificationem; aliaq. quàmplurima inuenit, vt non immerito à veteribus Græcis tragœdiæ parens fuerit appellatus. Ipſe verò inprimis docuit, quo genere ſermonis ſcribenda eſſet tragœdia, et numeros adhibuit maxime conuenientes; Non multò poſt eam ætatem in lucem prodiit comœdia; quæ vetus dicta fuit poſtea; magnoperéque aliquandiu placuit; ſed improbari cœpit propter nimiam dicacitatem; impune enim, etiã ipſis nominibus prolatis, huic, & illi maledicebant. Eò igitur res redacta eſt, vt lege cautum ſit, ne quis huiuſmodi poëmata, iniuſſu magiſtratus in ſcenam deduceret; & ſic comœdia vetus paulatim negligi cœpit; ſicut etiam Ariſtoteles in Poët. ſcribit. Verum qualecúnq. id fuit poëmatis genus, viguit aliquandiu; & Latinis imitandi occaſionem præbuit; nihil enim intentatum reliquerunt; Nam quicquid auſos fuiſſe Græcos videbant, ipſi quoq. audere

cœperunt; imò tantus ipſis inerat ſcribendi ardor, vt etiam, ſine Græcorum præſcripto, de rebus Romanis comœdias cõſcripſerint, quæ prætextatæ, & togatæ poſtea dictæ ſunt; nam quas à Græcis tranſtulerant palliatas vocabant; Nec ſanè parum laudis ipſis, vel ob hoc vnum, tribui debet; magnum enim ſpecimen ſui ingenii, & eruditionis dederunt; Cum Romanarum rerum argumenta ſcribentes, cum Græcis ferè de ſumma laude concertarunt; Ac nimirum Latini homines nõ minus eloquentia, et artificio ſcribendi, quàm armis, et rei militaris ſcientia Græcos excellerent, ſi noſtrates poetæ in elimandis, & corrigendis ſuis ſcriptis operam ponerent; neque ſtatim, quod ſemel ab ore exiit, quamuis non ſatis meditatum probarent. Sedulitas in corrigendis verſibus hoc aſſequeretur, vt & multæ dictiones aptiores, lucidioreſque ponerentur, ac veluti de loco non ſuo minus aptæ truderentur, numeríque, id quod in primis poſtulabamus, ſuauiores eſſent, & accommodatiores imitationi effingendæ. nam nullum poëma ſatis probandum eſt, niſi multa meditatione fuerit ſcriptũ, ac magno labore emendatum. adeò vt adhibita litura quàmplurima fuerint ex eo ſublata; & multa immutata, vt tum demum probetur, cum in eo nihil obſcurum; nihil rude, nihil aſperum appareat; ſed omnia ſint lucida, & expolita, inſtar marmoris, quod ad vnguem elaboratum ſit.

Inualuit inter homines vetus quædam opinio, quæ à Democrito primũ fluxit, ingenium plus conferre poetis ad ſcribendum, quàm ars; fortunatóſque eſſe, & omni copia abundare, qui ingenio valent; Artem verò ab iis tantùm neceſſario adhiberi, qui cum tardi ſint, & hebetes, velint, nolint coguntur multum adhibere cogitationis; & ab arte ipſa, cum nullum à natura habeant, adiumentum aliquod petere. Idem Demiocritus in numero poëtarũ eos non cenſebat eſſe ponendos, qui furore aliquo non agitarentur; & mente eſſent ſua abalienati; Hinc videas multos, qui videri ſtudent poëtæ, barbam alere, vngues non recidere; ſolitudinem petere, vitare forum, curiam, & balneas; vt prorſus inſanire videantur; Sed agant vt lubet; Ego enim malo ineũte vere, ſicuti meus eſt mos, quotannis atrã bilem aliquo pharmaco purgare, quàm ea non eiecta μελαγχολίαν, ſi modo verum eſt, melancholicos ſolos ingenioſos eſſe; Quòd ſi nòn potero laudatum aliquod ſcribere poëma; rectè tamen diiudicabo aliorum ſcripta; ac veluti cenſor quidem, & Ariſtarchus adnotabo, quid rectè, quid perperam dictum ſit. Præceptionéſque volentibus tradam, quas ſi fuerint ſecuti, aptè ſcribant; vt cum ego parum idoneus ad ſcribendum ſim; alios tamen iuuem meis præceptionibus, neq. multum coti diſsimilis ſim, quæ cum ipſa ob duritiem ſuam, & hebetudinem ſecare non poſsit; ferrum exacuit, quo omnia ſecantur; Docebo igitur in primis, vnde ſibi aliquis verborum, ac rerum copioſam ſupellectilem parare poſsit; quídque ſit, quod poëtæ ingeniũ alat, effingat, & confirmet. Demonſtrabo etiam quid deceat in poëmate ſequi, quid non, & quantum momenti in ſe habeat, ac ponderis recta ratio ſcribendi, & deniq. quàm diuerſum ad finem dedu

deducantur homines, qui errore lapſi temerè ſcribunt. Atque vt hac de re in præſentia ſummatim aliquid dicamus, ſapientia non eſt ab eloquentia disiungenda; Qui enim pectus multarum rerum cognitione non habet imbutum, inania neceſſe eſt proferat verba; Videndum igitur ſcribenti primùm, vt habeat rem, de qua loquatur; neque ei deſint multa ornamenta, quibus eam locupletare poſsit; Hoc verum eſſe facile aliquis intelligat ex Socratis diſputationibus, neque ſanè eſt, quòd quiſquàm vereatur, ne in dicendo diſertus, atque eloquens eſſe poſsit, ſi maximarum rerum ſcientiam ſibi comparauerit, in primiſque perceperit eam philoſophiæ partem, quæ de moribus agit, & ciuitate rectè adminiſtranda; docent enim ii, qui de his rebus ſcribunt, quantum patriæ, & amicis quiſque debeat; quatenúsque in rebus agendis, ſalua dignitate, homines progredi poſsint, vt ipſis vtilitatem afferant. Præſcribunt etiam, quali amore parentes, & fratres, & hoſpites complecti debeamus; multiplex enim cum ſit amoris, amicitiæq. genus; & diuerſas habeat cauſas, quid alterum ab altero differat, quod'ue maius, minus'ue ſit, diligenter eſt conſiderandum; Proferunt quoque quid ſenatori conueniat, quale ſit iudicis officium, & imperatoris, qui bellum cum hoſtibus pro ſuorum ciuium ſalute gerat. Hæc, atq. alia omnia, quæ eiuſdem ſunt generis qui exactè didicit poëta, facile munus ſcribendi exequetur, & perſonis attribuet, quod ipſarũ proprium, vt nihil non decorum ſit, & venuſtum; Quoniam verò in comicis, tragicis, & heroicis poëmatibus, in quibus præſertim imitatio eſt actionum humanarum, perſonas loquentes facimus, vt pro dignitate ſua quilibet loqui videatur, poetam reſpicere oportet non modo particulatim ad eam perſonam, quam effingit, ſed potius ad generale quoddam exemplar, in quod intuens omnem vitæ, & morũ ipſius rationem aptè, & doctè imitetur; itáq. loquentem faciat, vt iam non fictus, ſed verus videatur ſermo, nam ſi fabulæ oratio præ ſe tulerit ſuis locis aptè locata ornamenta; fuerítq. morata (ſicuti etiam in lib. Poët. declarat Ariſtoteles) debet enim in primis oratio poëtarum, magna cum venuſtate exprimere hominum mores, quod anteà à nobis copioſe expoſitum fuit, nullámque habuerit venuſtatem prætereà, aut artem; multo magis oblectabit audientium animos, quàm ea fabula, quæ verſibus ſit contexta ornatis, & lucidis compoſità dictionibus, fuerit tamen inops rerum, & inanem tantummodo verborum ſonitum habeat, ex quo facile perſpici poteſt: plus momenti, & ponderis ineſſe in morũ imitatione quàm in verbis ornatis; non quidem quòd etiam hoc non requiratur, ſed quia illud in primis efficiendum eſt; neque verò eſſet neceſſe tales dare præceptiones hominibus peritis, & exercitatis in ſcribendo, ipſi enimmet hæc optimè norunt, quales Græci fuerunt, qui in ſcribendis verſibus maximè excellunt; nec mirum; nam contempto omni genere diuitiarum, lucri minimè appetentes, totos ſe contulerunt ad laudem parandam, huiúsq. vnius cupiditate inflammati, maximos ſuſceperunt labores; noſtræ vero ætatis homines in ciuitate

poëtarum nonnullos errores leues, quibus venia danda eſt; nam nullus eſt artifex, aut profeſſor ſtudii alicuius, qui ſemper aſſequatur quod velit; Fidicines non ſemper eam attingunt chordam manu quam ſibi propoſuerant; & cum graui opus eſſet ſono, ſæpè eam attingunt, quæ acutum emittit; ſagittarius quoque quàmlibet peritus non ſemper ſcopum ferit; ſic etiam poëte non ſemper id aſſequuntur, quod ab omni parte decorum, venuſtúmque ſit; Quamobrem ſi in illorum ſcriptis plurima fuerint laudanda; non reiiciam, etiam ſi leues aliquæ maculæ fuerint inſperſæ; neque ea de cauſa totum poëma improbabo, nam ſæpe fit, vt homines aut incuria labantur, aut ſuaptè natura nonnulla parum perſpiciant; Sed quemadmodum librarius, aut ſcriptor aliquis, ſi in ſcribendo peccet; ſæpéque monitus non deſiſtat tamen; Citharœdus quoque, qui eadem ſemper chorda oberrat, quamuis ſæpè fuerit reprehenſus; venia digni non ſunt; ſic poëta, qui multis labitur in locis, maximè ridendus eſt, & explodendus, qualis olim narratur Cherilus fuiſſe, qui grandi illo ſuo volumine, vix duos, aut treis verſus habet venuſtos, & elegantes. Huius poëtæ ſcripta quotieſcunque lego, & mihi poſt multum ſpatii verſus aliquis occurrit non malus; non ſine maximo riſu admirari ſoleo; præter enim conſuetudinem ſuam videtur feciſſe; Quòd ſi Homerum legens aliquem offendero verſum minus elegantem, & politum; illi ſubiraſcor; animóque meo exoritur grauis indignatio; quandocunque illum, qui peccare nunquàm conſueuit in ſcribendo, alicubi video dormitaſſe, & propter incuriam lapſum; Malus quippè poëta, qui nullum laudabilem facit verſum, ſi fortuitò bonum faciat; ridiculus eſt. Bonus autem aliquis poëta, qui ſuo ingenio omnia perſpicit; magnúmque ſæpè ſuæ virtutis ſpecimen dedit in verſibus ſcribendis; ſi fortè errauerit, fautores ſuos, qui illius laudes apud omnes prædicauerant, non parùm offendit; cum enim certò ſciant, illum peccare non ſolere, indignantur, ſi peccantem viderint, quòd paulò fuerit præter morem negligentior, Huius rei exemplum nobis afferre poteſt ille à Vergilio optimo poëta in laudatiſsimo poëmate ſemel admiſſus error; vbi INARIMEN inſulam appellat, quæ ARIME erat dicenda; deceptus videlicet verbis Homericis, εἰν ἀρίμοις; in quibus non animaduertit, quàmuis oculatiſsimus eſſe ſoleret; non vnam illam eſſe dictionem, ac ſimplicem, ſed duas, atque inter ſe diſiunctas. Verùm excuſatione, ac venia digniſsimus eſt doctiſsimus poëta, qui ſemel tãtum peccauit in tàm longo poëmate. Sed nimirùm quo differunt inter ſe modo pictura, eodem etiam modo differre videmus poëmata, nam ſicuti aliqua pictura eſt, quæ ſi propius ſteteris, te magis oblectabit, aliqua verò longiore interuallo ſpectari vult; Itidem alia in loco obſcuro, non omnino improbanda videtur; alia, quæ omnium fuerit laudatiſsima ſi in lucem proferatur, eò ornatior apparet, neque in ſe quippiam habet, quod

vel ab acutiſsimo homine & maxime perſpicaci poſsit reprehendi; Eſt & alia quædam inter picturas differentia, quòd aliquæ vno perluſtrantur intuitu; ſuíque afferunt ſatietatem ſpectantibus; Aliquæ verò, ſi vel ſexcenties ſingulis horis ſpectentur, ſemper habent, quo animos oblectent, & oculos ſpectatorum paſcant. Hæc quæ de picturis, à me veriſsimè dicuntur, ad poëſin referri debent; & vnuſquiſque facilè intelliget; quantum inter poëmata interſit; quidque alterum altero præſtet. Itaque rem miram, & incredibilem fortaſſe, ſed veriſsimam omnino hoc loco dicam; quam velim diligenter ab omnibus conſiderari; nullam eſſe artem, nullam ſcientiam, nullam facultatem, aut animi, aut corporis, in qua qui mediocria fuerint conſecuti, quàmuis à ſummis longè abſint, non videantur laudandi; Iuriſconſultus, & actor cauſarum, quàmuis ſcientia ille Trebatio, aut Caſſellio par non ſit; Hic quàmuis multo inferior ſit Cicerone, Meſſala, & reliquis, qui primas eloquentiæ partes obtinent; laudandus tamen, & aliquo in numero reponendus; idem de cæteris dicendum. Poëtica facultas ſola eſt inter omnes, quæ mediocritatem non recipit; Excellere poëtam oportet, & ſumma quæque obtinere, ſi probari vult; alioqui nullius fuerit precii; quamuis mediocria, & proxima ſummis ſit conſecutus. Neque verò hoc ipſum, quod à me dicitur, ratione caret maximè probabili, quæ huiuſmodi eſt; Poëma ea in primis de cauſa ab initio fuit inuentum, vt animos oblectaret; hoc ipſum ſi non aſſequitur, vix eo nomine appellandum eſt; Quantum enim à ſummo recedit, tanto etiam propius ad infima accedit; ſuámque omnem venuſtatem amittit: Non erit difficile intelligere, quale hoc ſit, ſi idem conſideremus in concentu, & harmonia; in vnguentis, & melle; nàm cum ad conuiuia nobiliſsimorum virorum adhiberi conſueuerit, aut vocum, aut ſonorum concentus aliquis, qui accumbentes oblectet; ſi ab aliqua parte, diſcors ſymphonia illa fuerit; iam non modo oblectat, ſed ne ſymphonia quidem eſt, aut appellari debet. Vnguenta ſi beneuolentia ſint, mirificè reficiunt homines; quòd ſi corrupta ab aliqua parte fuerint; nihil ipſis fœtidius excogitari poteſt; Quid de melle dicam? cuius dulcedine palata hominum deliniuntur; ſed ſi amaror aliquis, vel exiguus in eo fuerit inſperſus; aut minus dulce ſit, quàm natura mellis patiatur, vix amplius mel dici poteſt; Ex his, & aliis ſatis puto intelligi, quid in poëmate requiratur; vt ſcilicet ab omni parte venuſtum, & decens, doctum, & graue, elegans, & ſuaue appareat. in eóque omnia ſumma ſint; nihil mediocre, aut tenue; Cùm igitur res ita ſeſe habeat; vel hoc vno tàm multi inepti homines, & indocti abſterreri deberent à verſibus ſcribendis, & poëmate aliquo, præſertim grandi, pangendo. Videmus eos, qui equitatione, natatione, iaculatione exercitati non ſunt, in Campum Martium non prodire, vt

cum

cum peritioribus certent; itidem illi, qui pilæ indocti ſunt & trochi; diſcum'ue non didicerint in altum proiicere, prorſus ab hoc genere abſtinere, ne ſpectatoribus riſum moueant; Nullus eſt tamen quàmlibet indoctus, & parùm exercitatus in ſcribendo, qui non audeat verſus effingere, & poëtæ nomen profiteri. At fortaſſe hoc ſibi licere putant, quòd ſummo loco nati ſunt, & opibus abundant; inſigni præterea ſunt probitate præditi; ab omni vitiorum genere remoti. Sed quid hoc ad rem? ſi nobiles, ſi opulenti, ſi probi, laudandi quidem, & amandi, plurimíque faciendi, ſed non propterea poëtæ ſalutandi; nam in ſcribendo poëmate ingenio opus eſt, & ſingulari mentis acumine; opes verò & nobilitas nullum ad hanc rem afferunt adiumentum; Illud etiam, in quo multum noſtræ ætatis homines reprehendendi, cauendum, ne quidpiam temere in vulgus edatur; ſed potius domi, intus in ſcrinio, nouem etiam, ſi opus ſit, annos deſcripta in membranis poëmata ſeruentur; ſubindéque in manus reſumantur, ſemper enim aliquid fuerit immutandum, aut delendum, quod fieri non poſſet, ſi edita prius fuiſſent, & in hominum manus perueniſſent. Præterea quàmuis in ſe ipſo agnoſcat aliquis tantum ineſſe ingenii, ac iudicii, vt per ſe ſatis ſua ſcripta iudicare, & corrigere poſsit; Adhibebit tamen, ſi poterit, docti alterius viri iudicium; ſic enim fiet, vt omnia multo facilius perſpiciantur, & elimatiora ſint; Neque verò admirabitur aliquis, ſi tanto ſtudio & labore poëticen egere diximus; eſt enim præclara quædam, & ampla facultas, qua neſcio, an vlla maior, laudabilior'ue ſit, quæ hominibus quàmplurima attulit commoda; Primum quidem poëtice ſua vi homines è ſyluis euocatos pellexit ad ciuilem viuendi rationem; vnde locus fabulæ datus, vt dicatur Orpheus doctiſsimus vates tygres, leones, omnéq. ferarum genus ſuo concentu deliniuiſſe, & Amphion ſono lyræ ipſa ſaxa mouiſſe, quæ in vnum per ſe congeſta, muro Thebanam ciuitatem cinxerunt; planè enim eſſe rati homines, & qui nullis moribus exculti ſunt, & artibus; feris, & lapidibus, aut ſiquid etiam durius his eſt, ſimiles dici poſſunt. Cum nondum iuriſprudentia in lucem veniſſet, etiam hanc vtilitatem mortalibus attulit poëtice, nam quicquid poſtea à iuriſconſultis ſapientiſsime cautum fuit, id multò antè cauerant poëtæ, qui, quomodo publica à priuatis eſſent ſecernenda, docebant, & ſacra vetabant profanis commiſceri; concubitus quoque vagos, & apertos hominibus, ob turpitudinem interdixerunt; Connubiorum fœdera, certáſque leges excogitarunt, qua ratione nouæ vrbes eſſent ædificandæ, & coloniæ deducendæ præmonſtrarunt; Ipſi quoque leges ligneis tabulis inciſas publicè populo legendas propoſuerunt; ex quibus omnibus rebus, quis non intelligit, quanta ſit poëticæ facultatis dignitas, & amplitudo; Sed et alia ex hac proueniunt commoda, nam ad fortitudinem multùm confert Homerus ſuis verſibus, dum prælia fortiſsimorum virorum deſcribit, & alios audaces in periculis ſubeundis, alios imbelles, & timidos deſcribit;

legentes multum incitat ad fortitudinem, & alacritatem; à timiditate verò deterret; poſt Homerum extitit Tyrtæus poeta, qui vbique ad arma, bellicámque laudem homines hortatur; vt ex pauculis his ipſius verſibus poteſt cognoſci.

Ἀλλ' ἡρακλῆος γὰρ ἀνικήτου γένος ἐστὲ
  Θαρσεῖτ' οὔπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει
Μηδ' ἀνδρῶν πληθὺν δειμαίνετε, μηδὲ φοβεῖσθε
  Ἰθὺς δ' εἰς προμάχους ἀσπίδ' ἀνὴρ ἐχέτω.
Ἐχθρὰν μὲν ψυχὴν θέμενος, θανάτου δὲ μελαίνας
  Κῆρας αὐγαῖσιν ἠλίοιο φίλας
Ἴστε γὰρ ὡς ἄρεος πολυδακρύου ἔργ' ἀρίδηλα,
  Εὖ δ' ὀργὴν ἐδάητ' ἀργαλέου πολέμου.
Καὶ μεταφευγόντων, διωκόντων τε γένεσθε
  Ὦ νέοι, ἀμφοτέρων δ' εἰς κόρον ἠλάσατε.

Quid verò? Non'ne oracula, & ſortes verſibus deſcribi conſueuerant, vt & hac in re poëtæ præclaram ſuam operam ponerent; Non minor ea eſt poëtarum laus, quòd ipſi primùm rectè viuendi rationem hominibus propoſuerunt, & nullum hominum genus fuit, quod facilius regum, principúmque iu amicitiam ſe inſinuaret; Poſſent quidem innumerabiles proferri poetæ, qui principibus chariſsimi fuerunt; ſed breuitatis cauſa prætermitto; Atque vt omnibus in rebus vim ſuam præ ſe ferret poetice; Relaxandis quoque animis hominum operam ſuam præſtitit; nam ſeu reges, ſeu priuati maximis aliquando periculis, & laboribus defatigati fuerint, non aliunde animos commodius, aut honeſtius recreare poſſunt, quàm audiendis poëtarum carminibus, quæ præſertim ad lyram concinuntur; eo enim genere; nihil ſuauius; nihil dulcius, vt ne quis fortaſſe putet, lyricam poëſin eſſe negligendam. Cum verò tanta, ac tàm ampla ſit poeticæ facultatis dignitas, ac vis, quæſierunt multi, natura'ne magis, an arte conſtaret; Ego, vt tantam litem breuiter diiudicem; ita ſentiendum eſſe exiſtimo, neque artem ſine ingenio, neque ingenium ſine arte multùm poſſe; Alterum enim alterius adiumento eget, neque ſi fuerint diſiuncta; magnam habent vim; ſed præterquàm quòd natura ſibi ſubſidium artis poſtulat; multa quoque opus eſt exercitatione; Curſores, qui agiles corpore, & celeres pedibus eſſe ſtudent, abſtinent à compotationibus & ingurgitationibus meri; omnem laſciuiam, voluptatémque corporis vitant; multa perferunt; multùm, diúque ſudant; multùm algent ab ipſa pueritia, antequàm habili ſint ad currendum corpore. Tibicines quoque, qui in Pythicis ſacris, vbi certamina fiunt in Apollinis honorem, antequàm ſummam conſequantur laudem, victoréſque exiſtant; multùm prius ſe in eo genere exercent; magiſtrorúmque, à quibus artem canendi tibiis diſcunt, præceptiones diligenter ſeruant; & illorum minas, ac ferulas exhorreſcunt; noſtrates autem homines ſine vlla exercitatione, ac ſtudio poëticæ artis, temerè aggrediuntur ad ſcribenda

poëmata; ſatíſque magnam laudem ſe aſſequutos putant, ſi multa ſcripſerint, & verſuum numero cæteros præcurrerint; quaſi ignauos eos credant, ac deſides, qui pauca ſcribunt; Inſtar igitur eorum, qui in ſtadio currunt, alios præuertere conantur; ne extremo loco conſiſtere videantur; Adde quòd malunt turpiter profiteri id, quod nunquàm didicerunt, quàm aperte fateri, & ingenue, ſe id ignorare; Videmus quoque, non ſine riſu; ſiquis diues, qui multo abundet pecore, & auro, latóſque habeat fundos, verſus ſcribit, conuocare illum vndique ſuos aſſentatores, quibus, erogata etiam mercede, ſuos recitat verſus, accurrunt verò illi ad lucrum ſtipendiarii auditores ſibi propoſitum ab opulento poëta, non ſecus, ac plebecula ſolet ad præconem; qui merces ſub haſta vendit, licitandi gratia; Sed non video, quàm hoc rectè fiat; tametſi neque miror; difficile eſt enim opulento viro, ac beato veros amicos ab adulatoribus dignoſcere; cum præſertim multos habeat obæratos homines, & clientes multis de cauſis, ac ſummo eius aliquo beneficio obſtrictos, qui omnibus illius dictis, ac factis applaudunt; Quare monuerim eum, qui aliis ſuum poëma diiudicandum committere voluerit, vt eos in numerum cenſorum non admittat, quos ſibi viderit ſuo aliquo munere ſibi eſſe deuinctos, ſolet enim hoc hominum genus ſtatim exclamare. RECTE'. PVLCHRE'. BENE'. Nec ſatis habent voces has cum acclamatione proferre; ſed inter loquendum etiam expalleſcunt; ac præ nimia lætitia lachrymam effundunt, ſubſultant, geſticulantur; terram pede contundunt; Nec pluribus modis præficæ mulieres, quæ in funeribus clarorum virorum mercede conductæ lugent, ac plorant, conantur dolorem exprimere, atque imitari verum, quàm ii lætitiam animi nimiam præ ſe ferre; dum amici recitantur poëmata; ſed qui ſapit, huiuſmodi vitabit homines; & vel ex his ipſis ſignis paulatim diſcet, verum laudatorem ab adulatore, & deriſore internoſcere. Dicuntur reges in conuiuiis ſæpe ingenia hominum vino explorare; antequàm eos in ſuam recipiant amicitiam; Non minore ſtudio, & diligentia conabitur is, qui verſus facit, cenſoréſque ſuo adhibet poëmati, fallaces ac fraudulentos homines dignoſcere, qui nihil vnquàm ex animo loquuntur; ſed (vt Varro ait) vulpinantur, vt alios decipiant. Quintilius vir doctiſsimus, & optimus longè ſecus faciebat; Nam ſi poëta aliquis ſuos ipſi recitaſſet verſus; perhumaniter dicere ſolebat. corrige quæſo, & hoc, & illud, quòd ſi negaret poëta ſe poſſe verbum immutare, numerorum lege aſtrictum, fruſtráque ſe ſæpe id efficere conatum; ſtatim vir præſtantiſsimus magna vtens animi ſimplicitate illum monebat, vt integros deleret verſus, & alios ipſorum loco, qui magis eſſent tornati, ac expoliti, reponeret. Quòd ſi adhuc pugnax in ſua fuiſſet ſententia, maluiſsétque errata ſua defendere, quàm corrigere, tacitus hominem dimittebat, ne vno quidem amplius prolato verbo; quid enim opus eſt inanem ſuſcipere laborem corrigendi eos, qui ſibi plus nimio

placent; ſed nimirum ſuæ temeritatis pœnas demum dant; nam in maximas incurrunt reprehenſiones,& paſsim ab omnibus ridentur; ita fit, vt ſua poëmata nemo præter ipſos aut probet, aut legat. Vir igitur bonus,& prudens in corrigendo poëmate ſimillimus Quintilio erit, ſublatáque omni adulatione reprehendet verſus,qui fuerint nullo artificio effecti; dictiones nimis aſperas,& obſoletas diligenter adnotabit; inornata, & inculta verba tollet; ſuperflua quæ fuerint,& nimis luxuriantia reſecabit; obſcura,& parùm lucida illuſtrare conabitur; ambigua,quæ neſcias vtro ſenſu ſint accipienda tranſuerſo ſignabit calamo. Demùm in ſingulis adnotandis adeò erit diligens, vt olim ferunt Ariſtarchum fuiſſe, qui miro quodam acumine caſtigabat veterum ſcripta; optiméq. ſubodorabatur,ſiquid alienum,aut furtiuum clàm irrepſiſſet inter Homericos verſus. In primis vero,nihil dicet;ager'ue in gratiam amici,nam ſi cenſorem cæcutientem in iudicando amicitia reddiderit, magnum inde conſequetur incommodum. Fiet vtique poëta ille poſtea in ſcribendo negligens paulatímq. ita peruerſe ſcribere aſſueſcet, vt poſtea nullis amicorũ precibus,nulla hortatione, aut admonitione retrahi poſsit ad rectam ſcribendi rationem; Satius eſt igitur ab initio ſedulitate ſua in corrigendo, amicum,qui charus fuerit,offendere, quàm diſsimulatione aliqua negligentem reddere;vt poſtea ab omnibus rideatur; ſolent enim homines,ex ea re vſq. adeo inflari,& inſoleſcere, vt morbus veluti quidam planè exitialis eos occupet,aut inſania furor'ue aliquis: Sicuti igitur ſcabie laborantes, aut morbo regio, aut phanatico furore vexatos, nullus eſt, qui propter morbi contagionem, & periculum impendens non effugiat,cum interim à pueris paſsim exagitentur; Ita malo poetæ,qui iam veſania credi tur aliqua,aut alio quóuis animi morbo impelli ad verſus faciendos; nullus eſt,qui faueat; ſed quid faueat, dixi? Nullus,qui non euitet, qui non exagitet,qui non oderit; planè enim digniſsimus eſt,qui à nemine ſubleuetur,non ſecus ac auceps aliquis,qui dum nimis intentus eſt in ſpectandis auibus,quæ per aërem tranſuolant,in foueam incautus, quæ ante pedes erat, delabitur; & quamuis illàc prætereuntium opem imploret,adduci tamen homines non poſſunt, vt credant illum ſatis ſana eſſe mente, qui in foueam deciderit, & hiatum adeò apertum; Ambigunt enim homines, an ſe eò volens propter inſaniam deiecerit; ſicuti de Empedocle poëta, & philoſopho ſcriptum legimus; Cum enim à mortalibus Deus exiſtimari vellet,quaſi è terra in cœlum ſubuolaſſet,et nullo in loco ipſius corpus amplius viſeretur; ſicuti Deorum ſolet,qui immortales ſunt;neq. in terris ſepulcra habent; in quibus humi putreſcant; in ardentis Aetnæ vaſtas cratéras, vnde ignis erumpebat magna vi, ſe ſpontè coniecit. Liceat igitur,liceat poëtis perire,ſi voluerint,nam qui inuitum ſeruat, planè idem facit,ac ſi perimeret; Quòd ſi ſemel ſeruatus fuerit; nullam tamen ſeruatori ſuo gratiam habuerit; rursúsque conabitur vltro mortem oppetere; Non minore laborant inſania; neque minus exitiali interitu ſe

ipſos

ipſos perimunt poëtæ, qui neglectis amicorum admonitionibus, verſus ſcribunt; dignitatíque ſuæ,& famæ peſsimè conſulunt. Sed quid facias? A' ſtudio ſcribendorum verſuum deduci nulla poteſt vi; furere tantum illum cernere eſt hoc inſaniæ genere,quaſi in cineres paternos imminxerit,aut aram inceſto aliquo ſcelere polluerit, aut nefarium aliquod ſcelus patrarit, propter quod à Diis furore fuerit incitatus; Tantus vero furor eſt horum poëtarum, vt quâcunque per vrbem incedant, dum ſuorum verſuum recitatione homines inuitos detinent; & fermè enecant, ab omnibus fugiantur, ne,velint, nolint, emori cogantur audientes longas illas verſuum recitationes; iniicit enim metum iis, qui ſemel experti ſunt periculum, & fugere cogit; non ſecus ac leo aliquis, vel vrſus, inſigni ferocitate, cum effractis caueæ, qua incluſus erat clathris, per vrbem diſcurſat. Quòd ſi hominem aliquem poëtæ ii nacti fuerint, aut inuitum detinuerint, occupatum tenent ſuis inſulſis narrationibus illepidorum verſuum,miſeréque diſcruciant, neque antè dimittunt, quàm illius aures exhauſerint; ipſíquemet recitando defatigati fuerint, inſtar planè irudinis,quæ cum ſitibunda ſanguinis,cuti ſemel inhæſerit, eam non prius dimittit, quàm ſanguine fuerit expleta.

Franciſci Robortellii Vtinenſis

EXPLICATIO EORVM OMNIVM, QVAE AD SATYRAM PERTINENT.

NVNC dicamus de fine,origine, materia, vtilitate ſatyræ. & inſcriptione, quam ſecutus videtur Horatius. Ac primum de fine. Nam eo perſpecto origo: qualis fuerit, & quando,facile cognoſcemus. Eum habet finem ſatyra ſibi propoſitum; quem tota poëſis, & reliquæ omnes ipſius partes, cum & ipſa, pars ſit. Is eſt,imitari, neque tamen quiduis, ſed actiones tantùm humanas. In actionibus autem humanis quoniam alia commiſerabilia. Alia horribilia. Alia ridicula ſunt, & ſubturpicula; neceſſe eſt diuerſarum rerum eſſe imitationem. Sed de his dicemus poſtea, cum de materia loquemur. Imitatio tribus modis fit ῥυθμῷ, λόγῳ, ἁρμονίᾳ, aut tribus ſimul iunctis,aut ſingulis,& binis ſeparatim. Hæc verò omnia quomodo fiant,ſatis patet; nam declarauit copioſe Ariſtoteles in libro Poët. Atque ad Poëticen adeò imitatio pertinet,vt ipſius forma verè dici debeat; Qua ſublata,ne ipſa quidem poëtice dici poteſt. Nam eorum poëmata,qui nō imitantur,non poëmata,non imitationes,ſed narrationes potius quædam ſunt. Metrum enim non eſt,quòd quiſquàm putet tantam in hac facultate vim habere, vt poëtam ab hiſtorico diſtinguat, nam præterquàm quòd & oratores, & hiſtorici ſuas quaſdam habent menſuras, quibus orationē dimetiuntur. Liuii quoq. & Saluſtii. Herodoti, & Thucydidis hiſtoria carmine poteſt complecti; & tamen erit nihilominus hiſtoria. Id autem, quo maxime,& verè inter ſe differunt poëſis,& hiſtoria,Si quis quærat facile dixerim. Hiſtoria res exponit, vt geſtæ fuerunt. Poëſis verò vt geri potuiſſe videntur. Quàmuis & hiſtorico licet hoc aliquando efficere; nō tamen in rebus geſtis æquè,ac in dictis. Nam res geſtæ immutari non debent,alioqui vera nō eſſet narratio. Sed dicta ab hiſtorico quàmuis longè diuerſo modo effingi,ac narrari poſſunt. quod in concionibus fecit Thucydides apud Græcos, & alii omnes apud Latinos; vt Liuius & reliqui. Vnde non immerito ob hanc cauſam Cicero lib.ii.de Oratore hiſtoriam concludit oratorum artificio. Quoniam vero poëſis ita exponit res, vt geri potuiſſe videntur. Conſiderat magis vniuerſale.vt quid cuique conueniat facere, ac dicere. Vnde exiſtit illud τὸ πρέπον in quo omnia ornamenta ſunt poëtarū. Hiſtoria autem particulare ſectatur ſemper.vt quid geſſerit Alcibiades, Themiſtocles. Camillus, Fabius. Ex his verò omnibus iam ſatis patet,finem poëtices facultatis eſſe imitari actiones humanas. Satyra quoque cum particula ſit poëtices,& ipſum hunc habuiſſe finem olim propoſitum, quod paulò poſt apertius demonſtrabimus. Si imita

imitatur ſatyra,ſicuti patet,imitatur & ipſa actiones humanas: Atque ex
iis non omnes,ſed aliquas tantum de quibus poſtea dicemus,cum de ma
teria eius in qua verſatur, loquamur, Sed & diuerſo modo imitatur, ac
cæteræ imitatrices poëſis, quod vt facilius intelligatur. Sciendum eſt (ſi-
cuti teſtatur Athenæus,lib. xiiii. vbi de veterum ſaltationibus loquitur)
ποίησιν aut eſſe σκηνικὴν. aut λυρικὴν. Lyricen, quæ harmoniam, & rhyth- »
mum habebat, non autem ſermonem.

Ea tres continet ſpecies { πυῤῥίχην / γυμνοπαιδικὴν / ὑπορχηματικὴν,

Pyrrhica ſaltatio fuit ad ſonum facta, magna cum corporis mobilitate,
ab armatis aliquando hominibus oſtentata, atque ideo bellica: in ea ſe „
plurimum exercebant Cretenſes, vt teſtatur etiam Strabo. à Curetibus
primum inuenta, Qui cum armorum magno ſonitu eam ſaltarant, ne va
gientis Iouis vocem exaudiret vorax pater Saturnus. Sicuti explicat Cal-
limachus in ſuis hymnis. Vnde & iidem Corybantes dicti. γυμνοπαι- „
δικὴ à pueris nudis fiebat; multa cum venuſtate, & corporis decoro mo-
tu,ac planè graui. ὑπορχηματικὴ ſaltatio erat valde παιγνιώδης, & ridicula,
Atque hæc de lyrice & eius partibus. Scenicam vero, quæ, & harmo- „
niam,& rhytmum & ſermonem habebat; & in ſcena agebatur; vnde etiã
nomen accepit. Eius tres ſpecies ſunt τραγικὴ, κωμικὴ. σατυρικὴ. τραγικὴ cor »
reſpondet gymnopædicæ; nam cum luctuoſas res imitetur, & magnas;
Habet etiam ipſa τὸ βαρὺ, καὶ σεμνὸν. Comica correſpondet ὑπορχηματικῇ. »
Nam & ipſa ſcatet iocis,ac illuſionibus. Satyrica correſpondet Pyrrhi-
chæ. nam vtraque fiebat magna cum mobilitate. Satyricam verò hanc »
recitationem,& ſaltationem crediderim ego omnium earum, quas expo
ſui,antiquiſsimam eſſe,ac prius inuentam. Idipſum vero teſtatur Ariſto- „
teles in lib. Poëtices, cum ait. Fabulas paulatim ad iuſtam magnitudi- »
nem prouectas ab exiguis; & ideo excluſas fuiſſe ſatyras quòd breuem »
quandam cõtineret imitationem,& actionem. Vnde non ſatis probo id, »
quod aſſerit in ſuis Succiſiuis lectionibus Franciſcus Floridus meus. Ait
enim à comœdia fluxiſſe ſatyram. Cum à ſatyra paulatim ſit deuentum
ad comœdiam:ſicuti patet ex eo Ariſtotelis loco. Breuia quædam fuiſſe
poëmata ſatyras, & interponi conſueuiſſe in tragœdiis demonſtrat Hora
tius quoq. in Poëtice. Accedit huc quod ſatis conſtat poëticam primum „
exerceri ſolitam (vt idem affirmat) ex temporariis metris, & numeris; „
atque vt quiſque diuerſas res imitari cœpit; ita in multas partes diſtribu- „
tam fuiſſe poëticen. Sed conuitii primum fieri imitatio cœpit, quemad-
modum & hymnis laudum. Nam ὑμνογραφίαν omniũ antiquiſsimam eſſe
credi poteſt. De laudibus ea agebat Deorum; ſed ὑμνογραφία vix quic- »
quam in ſe imitationis habebat, præter eam,quæ dithyrambice contine „
batur, metrum tantum. Vnde Homeri hymni. Orphei,Callimachi,& re
liquorum. Horatii aliquot apud Nos, & Catulli. Poëtæ enim hymnos

conſcribebant, qui inter ſacrificandum concinerentur, à choris puerorum,& puellarum. Sicuti teſtatur Horatius in Epiſt. lib.ii. cum ait.

„ Diſceret vnde preces, vatem ni muſa dediſſet,
„ Poſcit opem chorus,& præſentia numina ſentit,
„ Cœleſtes implorat aquas,docta prece blandus,
„ Auertit morbos,metuenda pericula pellit,
„ Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.

Excepta igitur hymnographia, conuitioſum poëma primum omnium prodiit. Atq. cum multa conuitioſorum poëmatum ſpecies ſint,omnium
„ antiquiſsima eſt ſatyrica. Teſtatur hoc Ariſtoteles in lib. Poëtices,cum
„ ait, Senarium ex octonario ſibi feciſſe fabulas metrum; nam hoc vtebantur
„ prius,cum Satyrica magis,& ſaltatoria eſſet poëſis. Conuitia primum iambis agitare cœptum. Vnde ἰαμβίζειν maledicere eſt apud Græcos, & conuitiari. Maledicendi vero hanc conſuetudinem, ac licentiam antiquiſsimam fuiſſe inter ruſticos aſſerit Horatius quoque in Epiſt.cum ait.

„ Agricolæ priſci,fortes, paruóque beati
„ Condita poſt frumenta leuantes tempore feſto
„ Corpus & ipſum animum ſpe finis dura ferentem.
„ Feſcenina per hunc inuenta licentia morem
„ Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit.

„ Atque hæc ſanè origo fuit cōuitioſi poëmatis. Ruſtica ac villica. poſt res, vt venuſtius ageretur,ac maiore cum riſu; atque imitatione, Introductæ
„ ſunt ſatyrorum perſonæ. Cauſam verò huius exiſtimarim hanc fuiſſe Satyros,Faunos, Silenos, Priapos. Scimus ab antiquitate exiſtimatos me-
„ diam quandam naturam habere inter deos, & homines. Vnde teſtatur Nicephorus in Porphyrium, à Platonicis in definitione hominis additū:
„ diſciplinæ capax. Quod hominum videtur eſſe proprium in primis, &
„ ſeparat eorum naturam à natura Satyrorum, Faunorum, & huiuſmodi
„ deorum. Hæc ita exiſtimarunt Platonici. Horum deorum forma ſylue-
„ ſtris erat, ac planè ridicula. vnde ſcimus cuſtodem hortorum Priapum tam magnam ſegetem veteribus poëtis Latinis dediſſe iocorum,qui Priapeio continentur carmine. Sic enim eſt prorſus exiſtimandum,vt Romæ his temporibus videmus ad Marforii ſtatuam multa affigi à multis obſcena,ac maledica carmina; ita in hortis Mecœnatis olim factum à poëtis di-
„ uerſis. Eſt apud Athenæum illud ita prolatum, πολὺ αἴσχιον σιληνῶν τῶν ἐν σατυ-
„ ρικοῖς. Item apud Xenoph. in Conuiuio τὶ δὲ; εἰ πολὺ τῶν σιληνῶν τῶν ἐν σατυρικοῖς
„ αἴσχιστος ἂν εἴην. Hunc locum in Adagiis ſuis aduertit Eraſmus,ſed nō videtur intellexiſſe. Sic enim vertit, Si omnium Silenorum qui inter Satyros ſunt,turpiſsimus fuero, Nam ἐν σατυρικοῖς cum dixit Xenophon,intellexit
„ actus ſatyricos, debebat igitur ſic verti. Si omnium Silenorum, qui in
„ actus ſatyricos à poëtis introduci ſolent, fuero turpiſsimus. Nam Satyri, & Sileni diuerſarum ſunt inter ſe formarum Dii; & omnes ſub diuerſis perſonis in ſatyricam ſcenā prodibant ſaltaturi,ſicut poſtea demonſtrabimus

mus,cum de perſonis ſatyricis ex Polluce loquemur. Sed redeo ad rem. Sileni deformes erant, Dii agreſtes ac petulci. Idem legimus de Faunis. Horatius. Fauni nympharum fugientum amator. Satyri quoque Capripedes Dii ſylueſtres, ac laſciui. Vnde apud Theocritum ille Satyriſcus vocatur,quaſi petulcus,ac laſciuus. Quæſitum inter doctos de Satyris, an eſſent in rerum natura; Lucretius doctiſsimus poëta lib. v. multis probat rationibus, Centauros, & ſimiles animantum formas fabuloſas eſſe. Quoniam eorum (vt ille ait) diſcordia membra videmus.

Quæ neque floreſcunt pariter,nec robora ſumunt
Corporibus,neque proficiunt ætate ſenecta
Nec ſimili venere ardeſcunt,nec moribus vnis
Conueniunt,neque ſunt eadem iucunda per artus.

Plinius tamen eos eſſe affirmat, & videri in Indorum montibus (ideſt in „ regione Caradulorum.)animal eſt perniciſsimum,quadrupes,tum etiam „ recte currens,humana effigie; & propter velocitatem non niſi ægri,ac ſenio confecti Satyri capiuntur. „ Parum me moueret Plinius ad hoc credendum.nam dum ſuum librum ex veterum lectione confecit, non tam ſedulus fuit iu rebus diiudicandis, quàm adſcribendis, & aggregandis; Sed certius teſtimonium affert de Satyris Plutarchus in vita L.Syllæ. Ait enim apud Apolloniam olim, dum dormiret,captum Satyrum,& adductum ad L.Syllam. Qui cum conaretur elicere vocem,locutum quidem illum, ſed confuſe, & cum ſonitu hinnientis equi ſimili, & hirci balantis; ea autem fuiſſe figura,qua ſolent effingi à ſculptoribus,& pictoribus.Ego ſane in antiquis numiſmatis multos ſpectaui facie humana, & corpore vſque ad vmbilicum, reliqua ex parte equo ſimiles, & caudam equinam habentes,pedes caprinos,caput cornigerum, barbam & eam quidem exiguam; & modice prolixam è media, & inferiore mandibulæ parte propendentem,vultu planè petulco,ac laſciuienti. Huiuſcemodi igitur Deorum ſub perſonis, & habitu veteres ſatyrica agebant poëmata cum ſaltatione, ſicuti ego opinor, duplici de cauſa. primum vt ab agreſti cultu talem recitationem ortum habuiſſe ſignificarent, Deinde, quòd poëma illud mordax laſciuum,ac ridiculum ſub laſciua petulcorum Deorum perſona optimè,ac maximè conuenienter recitari poſſe videbant. Nam,vt inquit Athenæus τὰ σατυρικὰ ἐμφανίζουσι τὸ ἱλαρόν. L.vero Syllam ſcimus apud Romanos huiuſmodi ſatyricis iocis delectatum, Nam librum de ea re conſcripſit,& domi multos homines aluit φιλογέλωτας,φιλοσκώμμονας,παιγνιμονας. vel ſi alio libet quopiam nomine appellare. Appellabatur autem ab antiquis ſatyrica ſaltatio σίκιννις. vel à Sicinno inuētore Barbaro, vel vt alii ſcripſerunt, Cretenſi. Nam Cretenſes ſaltatione plurimum delectabantur. Alii non à ſicinno dictam, ſed παρὰ τὸ σείεσθαι vel ἀπὸ κινήσεως ἣν οἱ σάτυροι ὀρχοῦνται ταχυτάτην οὖσαν, οὐ γὰρ ἔχει πάθος ἡδὲ ἡ ὄρχησις, διὸ οὐδὲ ἀναλύνει. Conſtabat autem olim ex choris ſaltatio, & recitatio ſatyrica,ſicuti & τραγικὴ antiquitus. Hæc ex Athenæo.Nunc dicamus de perſonis ſatyricis.Iulius

„ Pollux lib. quarto ait σατυρικὰ δὲ πρόσωπα σάτυρος πολιός. σάτυρος γενειῶν. σάτυρος „ ἀγένειος. σιληνός. παπποσιληνός. id eſt Satyrus caneſcens. Satyrus adultus & pubeſcens. Satyrus impubis: Silenus, Papposilenus. τὴν ἰδέαν erat θηριωδέστερος aliis. ſic ſeſe habebant ſatyricæ perſonæ; de hac re etiam ita meminit Dionyſius Halicarnaſſeus libro vii. hiſtor. Roman. his verbis: οἱ τῶν σατυριστῶν ἐπόμπευον χοροὶ τὴν ἑλληνικὴν εἰδοφοροῦντες σίκιννιν: σκευαὶ δὲ αὐτοῖς ἦσαν, τοῖς μὲν εἰς σιληνοὺς εἰκασθεῖσι μαλλωτοὶ χιτῶνες, οὓς ἔνιοι χορταίους καλοῦσι, καὶ περιβόλαια ἐκ παντὸς ἄνθους. τοῖς δὲ εἰς σατύρους περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων, καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φῶκαι. Comicæ aliquando perſonæ iis aſsimilabantur in antiqua comœdia, quos carpebãt, & aliquanto etiam γελοιότερον. Tanta erat apud veteres maledicendi impunitas. Et quoniam neceſſe eſt maledicentiam ſatyricam aliquid habere, in quod ſuum illud atrum virus effundat; habet & illa materiem ſibi ſubiectam, in qua verſatur; Et quoniam ſub imitationem omnes cadunt actiones humanæ; ſub hanc quoque neceſſe eſt aliquos contineri. Imitatur ſatyra, at cum ioco & riſu. Commiſerabilia non excitant riſum, ſed potius luctum; & miſeros non ridemus, ſed commiſeramur, non igitur ſatyræ hæc ſunt, at tragœdiæ. Itidem horribilia, & quæ huiuſcemodi. Nam terrorem incutiunt hæc; non riſum mouent; Ridicula igitur ad ſatyram pertinent, & comœdiam, Nam ambæ ridicula tractant. at diuerſo modo, ſicuti patet. Ridemus autem ea, que in ſe turpitudinem habent, & vitii ſpeciem, non tamen vno modo turpia ſunt accipienda. nam alia riſu, alia odio digna ſunt. in irriſione contemptus eſt potius, quàm odium. In odio nulla irriſio, ſed reprehenſio cum ſeueritate: vtraque tractat Satyricus poëta; nam in peruellendis & reprehendendis hominum vitiis verſatur. eorum autem alia in ſe turpitudinem habent dignam odio. alia dignam riſu. Huiuſmodi igitur habet ſibi materiem ſubiectam ſatyra. Ridet enim & peruellit ambitioſos, auaros, ingratos, prodigos, periuros, rapaces, adulteros, adulatores, loquaces, ſtolidos, amatores, ineptos, irreligioſos, parricidas, deſides, inertes, paraſitos, & qui huiuſmodi ſunt. Hinc Iuuenalis in ſatyra prima ſic ait.

„ Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
„ Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus
„ Si vacet, & placidi, rationem admittitis, edam
„ Cum tener vxorem ducat ſpado, Mæuia Thuſcum
„ Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.
„ Patritios omnes opibus cum prouocet vnus, & quæ ſequuntur.
„ Difficile eſt ſatyram non ſcribere. etiam Perſius.
„ Ah Romæ quis non? ah ſi fas dicere; ſed fas.
„ Tunc cum ad caniciem, & noſtrum illud viuere triſte
„ Aſpexi, & facimus nucibus quæcunque relictis. Item in aliis locis vt videre eſt. Horatius quoque multis in locis, ſicuti notum eſt. Homine autem qui in hoc poëmatis genere verſetur, opus eſt verſuto, callido, ſagaci, acuto, diſerto; Addo etiam bono, & probo; qui cum optimè alio-

rum

rum vitia perſpiciat, ipſe tamen talem ineat vitæ rationem, quæ à nul
lo, iurè reprehendi poſsit. Celeritatem quoque ingenii magnam re-
quirit hoc poëmatis genus, ac mentis alacritatem. Non enim niſi φιλο- »
γέλωτες & φιλοσκώμμονες homines recte in hoc verſantur genere ſcriben- »
di, qualem narrant veteres Amaſin regem fuiſſe. Et L. Syllam; quales
Phæſtios narrat Athenæus fuiſſe, qui vſq. à pueritia ſeſe iocis, ac ſcom
matis effingendis ac proferendis vſque adeò aſſuefaciebant, vt cum
eos aliquando ſuæ hilaritatis, & naturæ pœnituiſſet; crederéntq. eam
veluti peſtem ex ira deorum iniectam; ad oraculum Apollinis acce-
derent, ſanari cupientes, & redigi ad ſeueritatem, neque tamen id aſſe-
qui potuerint, vſque adeò à teneris annis eorum animis huiuſmodi na
tura ingenita vnà cum ætate creuerat. Contingebat autem eos ob ta-
lem aſſuetudinem ſæpe ἀκαίρως iocari, & ἀποφθέγγεσθαι Neque vero ab „
oratoribus quoque eſt aliena ratio hæc omnis & diſciplina iocandi, ac
reprehendendi. Nam ſæpe in iis dicacitates eſſe oportet ad refellen-
dos aduerſarios. id tamen oratores faciunt πάρεργον ὁδοῦ: Poëtæ vero ſa
tyrici id tanquàm peculiare habent; & in eo toti ſunt. Maledicendi ve
ro hanc licentiam non tantum ſibi poëtæ ſumpſerunt, ſed etiam philo
ſophi. neque boni tantum, ſed plerunque etiam mali, neque vitia ſo-
lum peruellendi gratia, & carpendi, ſed etiam, quod deteſtandum eſt
maximè, cauſa virtutis delendæ, ac extinguendæ gloriæ optimorum,
ac inſignium virorum; Id autem non niſi ab exulceratis animis eſt fa-
ctum & ſubdolis. Socratem ſanctiſsimum virum maledictis ſuis viola
re mercede conductus non dubitauit Ariſtophanes. Epicuri laus, qui
ſummum bonum ſemper in voluptate poſuit, quæ ex virtute profici-
ſcitur, improbitate nonnullorum, ſicuti teſtatur Laërtius, vſque adeo „
obſcurata fuit, vt omnes eum crediderint de nefanda, et turpi voluptate
corporis locutum. Eo vitio etiam non parum laboraſſe creditur Ae- „
ſchines Socraticus; Nam & Critobulum Critonis filium, & Teleſan- „
tem, & Telaugem, & Hipponicum Calliæ filium aſperrimis maledi-
ctis eſt inſectatus, quin auſus etiam omnes Ionicas fœminas appellare „
μοιχάδας, & κερδαλέας. Antiſthenes quoque philoſophus miſerè diſci- »
dit Alcibiadem ſuis conuitiis, neque Alcibiadem tantum, ſed alio in li „
bro qui πολιτικὸς inſcribebatur omnes Athenienſium, qui vnquàm fuiſ- »
ſent δημαγωγοὺς. Archelaus Gorgiam Rhetorem. quin & Platonem »
nonnulli auſi ſunt ζάθωνα vocare. Non defuerunt alii, qui diuerſam ab »
his ineuntes rationem, non obtrectandi ſtudio, ſed potius corrigendi
corruptos mores maledicentia vtebantur probitatis, ac ſanctitatis ple
niſsima. Qualis Socrates, qui improbos ea de cauſa in ſe irritauit.
Quales Menippus, & Diogenes Cynici. Nam hic ideo ſe Canem ap-
pellari dicebat, quòd hominum vitia morderet ac peruelleret. Qualis „
Democritus. qui ineptias; ſtultitiam, miſeriámque hominum ſemper „
ridere ſolitus erat. Qualis alter Heracletus ab eo longè diſsimilis, qui

cum videret homines à virtute tranſuerſos agi, & alia omnia ſectari; eorum deflebat calamitatem. Poëtæ quoque tum comici, tum ſatyrici, alii quidem, vti opinor, quod eo vitio maledicendi laborarent: Alii, vt vtilitati hominum conſulerent, & vitia corrigerent id genus ſtudiorum ſecuti ſunt. Magna certe comicorum pars, qui antiquam tractarunt comœdiam; in bonos & ſanctos viros maledicta vibrarunt. Vnde non immerito Plato eos de ſua rep. vult eiici tanquàm pernicioſiſsimos homines, qui vt ait Cic. virtutis neruos omnes eliderent. Plutarchus vir prudentiſsimus in eo libello, in quo confert Menandrum cum Ariſtophane, quàm meritò, Dii boni, ob hoc ipſum illum huic præferendum putat. Quod ſiquis cauſam exquirat, cur poëtæ hoc potiſsimum ſtudii genus quod eſt in maledicendo poſitum, ſecuti fuerint; probabilem ego mihi videor eius rei poſſe rationem afferre. Poëta nullus eſt, vt præclare ait Cic. qui, quàm ſe quenquàm meliorem arbitretur. Neq. vllum eſt hominum genus, quod ſibi magis placeat. Atque hæc, ſicuti puto, maxima ex parte cauſa eſt ipſorum maledicentiæ, & obtrectationis, qui enim ſe bonum cenſet, alios deteriores, maledicat aliis neceſſe eſt, & ſuum cum probet ſtudium, aliorum viuendi rationem improbet. Adde quòd qui dicendo & agendo multum ſe conſequi poſſe vident, iniuriam perferre diutius, (vt ſapienter eſt ab Ariſt. in Rhet dictum) non poſſunt, ſed quàmprimum vlciſci cupiunt. Nam ſi inopes eſſent in dicendo, reconciliationem potius expeterent, quàm vltionem. Vnde eos in primis homines videmus eſſe iniuriis, & contumeliis expoſitos; qui neque opibus neq. eloquentia neq. vlla alia re muniti ſatis ſeſe tueri poſſunt. hinc minaces videas eſſe poëtas. Catullus.

„ At non effugies meos iambos. Horatius libro Serm. ſecundo, Satyra prima.

„ Sed hic ſtylus haud petet vltrò
„ Quanquàm animantem, & me veluti cuſtodiet enſis
„ Vagina tectus, quem cur diſtringere coner
„ Tutus ab infeſtis latronibus? o pater, & rex
„ Iuppiter, vt pereat poſitum rubigine telum,
„ Nec quiſquam noceat cupido mihi pacis, at ille
„ Qui me commorit (melius non tangere clamo)
„ Flebit, & inſignis tota cantabitur vrbe.

„ Hinc præclarè eſt à Platone dictum. Poëtam ne tibi reddas infeſtum. nihil enim aliud eſt, quàm cicadam ala tenere: cogi ad ſilentium nunquàm poſſunt, & ideo procliuiores ad maledicendum ſunt, quod æternitatem ſui nominis habent animo comprehenſam; ſperántq. ſua ſcripta ab omnibus lectum ac probatum iri, Vnde Horatius.

„ Exegi monimentum ære perennius.
„ Quod non imber edax; non aquilo impotens.

Quòd ſi quis opportunè ſatyrica hac vtatur maledicētia; neq. quempiā

per iniuriam laceſſat; magnam neceſſe eſt ex ea re vtilitatem capi, nam mores deprauati, & inueterati, qui facile, vt ait Cicero, exui non poſſunt, ſæpe ob aliorum obtrectationis metum immutantur in melius. atentiúsq. pro ſe quiſq. vitat ea, quæ ab aliis reprehendi in aliquo videt, atq. ſtudet ſeſe ad virtutem conformare, paulatímque effingere. Ea ratio impulit Plutarchum vt diceret, maximam ſæpe ab inimicis vtilitatem capi, ac fortaſſe aliquando maiorem quàm ab amicis, qui ſæpe ad noſtra conniuent vitia; ſicque ea fouent, quaſi virtutes eſſent. Adde quòd opportuna maledicentia non patitur; vt ſeſe hominum animus vltra mortalitatem efferat, ſibiq. plus iuſto placeat, quaſi ab omni parte integer, ac bene cultus. Argumento nobis eſſe huius rei poteſt quòd veteres ne deos quidem ſuo Momo carere voluerunt. Erat enim Momus: vt teſtatur Heſiodus in Theogon. Deus Nocte matre, & Somno patre procreatus; huius Dei mos erat nihil agere, ſed aliorum facta reprehendere, & oblimis oculis intueri, ac ſumma cum audacia carpere: μῶμος Græcè vituperatio dicitur. de eo meminit Ariſtoteles in libro iii. de partibus Animal. ait enim illum naturam accuſaſſe, quòd bobus cornua in capite, non in pectore collocaſſet. Momus cum iudex fuiſſet electus: vt teſtatur Lucianus in Dialogo περὶ τῶν αἱρέσεων; inter opera à Minerua, Neptuno, & Vulcano fabrefacta. Nam illa domum, ille taurum, hic hominem compoſuerat: in Vulcani opere, id eſt homine reprehendit, quod non feneſtratum effeciſſet pectus, innuens hominis fraudes multas eſſe, ac difficiles perſpectu. In Venere reprehendit Momus nihil præter Sandalium nimium ſtrepens. Ad hunc alluſit Cicero ad Atticum libro quinto, vt etiam Ligurino Momo ſatisfaciam. Hic erat ille Deus Momus; qui inter deos verſari dictus eſt olim ab antiquis volentibus oſtendere Adulatione nihil eſſe pernitioſius, Reprehenſione opportuna nihil vtilius. Reliquum eſt vt agamus de inſcriptione, quam ſecutus eſt Horatius. nam non ſatyras, ſed ſermones inſcripſit. Acron Horatii non contemnendus interpres ideo ſatyras ab Horatio, ſermonum nomine appellatas, ait, quòd humili vſus ſit in illis, ac remiſſo dicendi genere. Io. Britannicus ſermones ideò appellatos, & Epiſtolas ab Horatio, quod hæc ad abſentes, illi ad præſentes. Meræ nugæ. Franciſcus Floridus meus in libro ſitarum lectionum ſuccisiuarum tertio ſatis Britannicum illuſit. Idem quoque Acronis ſententiam confirmare conatus eſt, eam ſequatur qui volet, nam ſatis eſt proba. Ego tamen primum addubito an genuina ſit hæc ab Horatio appoſita inſcriptio, ſuſpicórque ab aliquo effictam vel ex eo quod Horatius alibi ait;

Nec ſermones ego mallem.

Repentes per humum quam res componere geſtas, cum alibi ipſe Horatius vocet ſatyras;

Sunt quibus in Satyra videar nimis acer, & vltra.

Vtcunque tamen ſit,in hoc enim magnopere non pugno. Eſto, quòd ſermones fuerint ab Horatio appellati;exquiramus igitur aliam etiam, ſi poſſumus,probabilem cauſam huius inſcriptionis. Sic autem opinor,imò planè affirmo. Vetus fuit mos ſatyras in ſcenam producere eo,quo ſuperius expoſitum eſt,modo, vt à choris, & perſonis ſatyrorum recitarentur. Eum morem ſublatum de medio crediderim poſt inuentam comœdiam; cum tamen adhuc poëtæ maledicentiam exercerent ſuam; Eiuſmodi mordax poëma ſatyrarum nomine appellarunt; quod perſimile foret ſatyris antiquis: Horatio nomen id non placuit ſatis,quòd videret iam non eo modo ſcribi à poëtis, aut recitari ſatyras.Sed tantum mordacitatem in eo relictam poëmate.Formam verò recitandi ac ſaltandi ſublatam, ideò affirmarim ſermones non ſatyras appellaſſe; quòd ita reprehendat, & peruellat corruptos hominum mores; quaſi ſecum loquens,& enarrans aliorum peccata. Hoc ego ita exiſtimo ſeſe habere. Alii hoc viderint diligentius. Scriptores ſatyrarum apud Latinos connumerantur hi. Lucilius. Varro. Horatius, Iuuenalis. Perſius. De aliis nunc ſilebo. De Varrone tantum illud dicam, Politiſsimè,ſuſpicari nos poſſe,eum tale poëma conſcripſiſſe,tum ex multiplici eius eruditione,tum ex nonnullis,quæ ſparſim citantur,à Non. Marcello,vbi & inſcriptiones,quales fuerint ſatyrarum, tum Græcas tum Latinas facile perſpicias. dicta illa ex ſatyris Varronis bella ſunt, ac lepida: Habet quiddam ἰδιωτισμὸν prouincialis formóſula vxor,& illud. Cum hic Rapo vmbram quoque ſpei deuoraſſet; & illud. Vulpinare modo, & concurſa qualibet: illud quoque. Propter phagones, ficedulam pinguem aut turdum niſi volantem non video. Itidem & hoc inter eſt inter Epicurum, & ganeones noſtros, quibus modulus eſt vitæ culina. Itidem nunc emunt Troſſuli nardo nitidi vulgò; Talento Attico equum. Ex quibus facilè perſpicias,quàm lepidè carpſerit Varro ſuæ ætatis homines.

331

Franciſci Robortelli Vtinenſis EORVM OMNIVM, QVAE AD METHODVM ET ARTIFICIVM SCRIBENDI EPIGRAMMATIS SPECTANT, EXPLICATIO.

EX ARISTOTELIS LIBRO DE POETICA; MAGNA EX PARTE DESVMPTA.

INTER tot poëmatum genera eſt & illud quod Epigrammata continet; de quorum artificio neceſſe eſt, vt pauca dicamus, conſideremúſque primum ad quam poëſeos partem ſpectent; Deinde exponamus, qualis ſit ipſorum materies, quídque in iis ſcribendis aut ſequendum aut fugiendum.

Poëmatum genera hæc fermè connumerantur à veteribus. Tragœdia. Comœdia. Epopœia. Dithyrambica. Legum poëſis. Grandia ſunt hæc poëmata; ſed breuia, Satyra, & quam appellauit Horatius Epiſtolam; & Statius Syluam. Horum omnium particulam quandam valdè exiguam exiſtimauerim eſſe Epigramma; nam ſicuti Comœdia; aut Tragœdia vna particula eſt Epopœiæ grandioris poëmatis; ducitur enim ex vno illius Epiſodio, vt ſatis patet, & apertè declarat Ariſtoteles in poëtice: Ita quoque Epigrammata multa ducuntur ex vna particula comœdiæ, aut tragœdiæ; adeò, vt aliquis iure appellare poſsit ipſum epigramma particulam vnius alicuius particulæ comœdiæ, tragœdiæ, & aliorum poëmatum. An verò contineat imitationem, ſiquis quærat; reſpondeo, aliquando quidem in epigrammate imitationem ineſſe aliquam; aliquando verò non eſſe; ſed ſimplicem tantùm narrationem. Imitatio eſt in illo Epigrammate Catulli.

Acmen Septimius ſuos amores „
Tenens in gremio. Mea, inquit, Acme. „
Ni te perditè amo; atque amare porrò „
Omnes ſum aſsiduè paratus annos, &c. „

In illo nulla eſt imitatio. „ Chommoda dicebat.

In illo ſimplex eſt imitatio, ſeu allocutio potius quædam.

Mellitos oculos tuos Iuuenci. „
Siquis me ſinat vſque baſiare. „

Origo quidem Epigrammatis qualis fuerit, ipſum nomen demonſtrat, nam inſcriptiones eo fiebant modo, aut in clypeis, aut in nauibus, aut in ſepulcris. Quale illud apud Pauſaniam.

Τοὺς θυρεοὺς ὁ μολοσσὸς Ἰτωνίδι δῶρον Ἀθάνᾳ

Πύῤῥος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν γαλατᾶν

Πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατὸν, οὐ μέγα θαῦμα,

Αἰχμηταὶ καὶ νῦν, ὡς πάρος, Αἰακίδαι.

Quale illud Catulli

Phaſelus ille, quem videtis hoſpites. Quale illud Ennii

Aſpicite ò ciues ſenis Ennii imaginis formam.

Inſcriptiones autem hæ ferè non excedebant ad ſummum, quaternos verſus. Materies verò qualis apta ſit ad epigrammata conficienda, conſiderandum; nam ſicuti materies comica, quæ ridicula continet, & humilia, non eſt apta ad tragœdiam; neq. tragica ad comœdiam; Ita quoq. par eſt epigrammati ſuam quandam peculiarem aſsignare materiem. Materies epigrammatum multiplex eſt, nam cum ſit particula quædam exigua ſingulorum generum poëtices facultatis, nunc huius, nũc illius; planè neceſſe eſt, vt qualis in ſingulis generib. fuerit materies, talis quoq. ſit in epigrammate. Hinc fit, vt tam multa, atq. inter ſe valde diuerſa cernantur; epigrammate perbelle tractari; Atq. vt huius ſententiæ noſtræ, quæ multis iure optimo noua videri poſsit, probabilem aliquam rationem afferamus; neceſſe eſt, vt ſingillatim, ac diligenter, quoad eius fieri poteſt; ita tamen vt ne longiores ſimus; hoc in omnibus, aut aliquibus ſaltem generibus poëmatum conſideremus. Quatenus partium tragœdiæ particula eſt epigramma, primum materie conuenit cum tragœdia, ab ea enim deſumit, quod eſt ipſius proprium; Tragœdiæ quidem proprium eſt tractare res ſerias, quæ in ſe multum doloris, & commiſerationis habeant, neq. parum admirationis, ſicuti copioſè explicat Ariſt. in Poët. Dolorem afferunt omnia atrocia, vt verbera, vulnera, cædes; Commiſerationem afferunt eadem ipſa, ſi viro immerenti accidant; aut ſi inter conſanguineos, vtpotè inter matrem, & filium, vel inter fratres. Admirabilia ſunt fortuita, vt Argis ſtatua Mityi collapſa eum peremit, qui Mityum peremerat; Recipiunt enim hæc omnia pulcherrimas deſcriptiones. Multò magis admiranda ſunt, quando præter opinionem fuerit aliud ex alio dependens, quod cernere eſt in Oedipodis vita. Hæc omnia aptiſsima ſunt ad epigramma; Hinc tam multa extant epigrammata apud Græcos in Heróas, Eteoclem, Polynicen, Proteſilaum, Hectorem, Achillem, Aiacem, Priamum, & alios eiuſmodi. Apud Latinos verò tum antiquos tum recentiores, qui elegantiſsimè in hoc genere verſati ſunt; in Portiam Bruti coniugem; in Pompeium; in Cæſarem; in Catonem; Lucretiam, Verginiam, Scæuolam. Decreueram hic apponere exempla aliquot; ſed quia non nimis videbatur neceſſarium, ne prolixior eſſem, prætermiſi. A tragœdia etiam videri poſſunt deſumpta epigrammata, quæ de morte alicuius ſcribũtur, & ſepulcralia appellari poſſunt. Quatenus verò partium comœdiæ particula quædam eſt epigramma

inde quoq. deſumit materiem; ſuámq. facit; Eſt quidem (vt ait Ariſt. » in lib. Poet.) imitatio deteriorum, neq. tamen in omni vitiorum gene- » re, quanquàm ridiculum à turpi proficiſcitur; Ridiculum enim aliquo » pacto peccatum eſt, & turpitudo ſine dolore; Hæc ille. In comœdia igi » tur illa, quæ vetus appellatur, profitebantur veteres poëtæ impunè ſe vnumquemq. ridere poſſe, ac nominatim reprehendere, adducerêque in ludibrium, & contemptum, patefacto aliquo ipſius vitio. Hæc tota materies conuitioſa & ridicula eſt etiam epigrammatum, nam in his poëtæ aliena detegunt, ridéntq. vitia, & errata cum lepôre, & feſtiuitate non pauca, adeò, vt aliquando ne nomina quidem ſileant perſonarum, Aliquando tamen immutent, quod ſe feciſſe teſtatur Martialis in vna ex ſuis Epiſt.; Leget per ſe vnuſquiſq., &, me etiam tacente, ac prætermittente exempla, animaduertet in Catullo, in Martiale, & aliis, qui epigrammata ſcripſerunt; In maledicendo verò, & ridendo aliena peccata multo opus eſt lepôre, & ſale, nam qui id parùm aptè faciunt, multi ſunt; ex recentioribus præſertim, qui bibliothecas referſerunt ſuorum epigrammatum voluminibus; Lepidè ridet Catullus Rufi maleolentiam ſub alis; & Gellii oris fœtidum halitum; pulcherrimè illudit Quintiæ ſtaturam nimis longam, & Lesbiam ſuam laudat; ſalſiſsimè carpit Aufilenam, Cæſarem, Mamurram; Martialis quoq. aptè multis in locis; ſed plerunque in iocis friget. Bellum eſt illud Martialis lib. vi. in Coracinum; lepidum illud in Cilicem furem, In eodem lib. ſalſum illud de Gellia. Frigere mihi videtur idem lib. primo, cum ſcribit ad Fidentium, & ad Poſthumum; non nimium lepôris habet, quod ſcribitur ad Marianum lib. ii, Friget quod in Taurum ſcribitur lib. eodem; & ad Gargilianum lib. v. & in Candidum lib. eodem. Ac ne ſingula recenſeam, poterit quilibet per ſe hæc facillimè diiudicare, qui veterem illam Romanorum vrbanitatem deguſtarit, Erat enim ferè Domitiani Imp. temporibus abolita, quòd in Vrbem multa eſſet infuſa peregrinitas. Præterquàm quòd vetus comœdia in maledicendo multum operæ ponebat, laſciuis quoq. vocibus, ac petulcis erat referta, quæ ipſa conſuetudo etiam ad epigrammata tranſiit; nam ſæpè videre eſt iis contineri res obſcenas, ac laſciuiæ cuiuſdã planè mimicæ plenas, quod ipſum cognoſci poteſt apud Catullum, et Martialem adeò ſæpè, vt vna hæc potiſs. videatur eſſe epigrammatum materies, quæ planè eadem eſt cum comica; neq. vlla in re epigrãma differt à comœdia, præterquàm forma, et ratione tractandarum rerum, Illa enim fuſius, ac per collocutionem; Hoc autem breuius, atq. ſimplici quadam narratione; Ac plane eadem videtur eſſe ratio præceptionũ in epigrãmatis ſcribendis, quæ à veteribus, & à Cic. præſertim lib. ii. de Orat. de ſalibus oratoriis tradita fuit. Vno autem hoc excepto, quòd Cic. mimicos iocos interdicit oratoribus, in cæteris epigrammatũ ſcriptores oratorib. pares ſunt. in eo etiam (nam mimica ipſos non dedecent) ſuperiores, quarè non inutile fuerit totam

illam artem, quam conatus eſt Cicero de ſalibus oratoriis tradere, Epigrammata volentibus ſcribere in promptu habere; ſed cum facetiarum duo ſint genera; alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum; alterum peracutum, & breue; illáq. à veteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominetur; Hanc ego exiſtimo non tantùm propriam eſſe oratoris, ſed etiam eius, qui Epigrammata ſcribit. Facetiarum aliæ in verbo, aliæ in re poſitæ ſunt; illarum priorum locos ſeptem Cicero aſsignat; harum poſteriorum locos duos & viginti, quos ego hic omnes appoſuiſſem; ſed quia illinc facilè peti poſſunt, ſatis putaui, ſi id ſubinnuerem huc ſpectare: Iam ſatis, opinor, demonſtratum eſt partim ex tragœdia, partim ex comœdia vetere duci epigrammata, quod ſi patet, iam cætera multò facilius demonſtrabuntur; Comœdia quoque, quæ noua dicta fuit, huic generi magnam ſubminiſtrat materiem; quamuis enim mordax, & dicax non ſit, habet tamen in ſe ſermonis feſtiuitatem, ſpem, metum, ſuſpicionem, leuitatem, grauitatem, animorum diſsimilitudinem, amorem, deſiderium, diſsimulationem, ſubitam lætitiam, inſperatum incommodum, miſericordiam, fortunæ commutationem, & alia innumerabilia, quæ aptè Epigrammate comprehendi poſſunt; Amatoria enim in primis venatur is, qui Epigrammata ſcripturus eſt; inueſtigátque, quales ſint illius perturbationes omnes, quò hominem impellant, quò retrahant, quid ſuadeant, à quo reuocent. ex qua inueſtigatione magnam ſibi rerum ſyluam parat ad id poëmatis genus. Hæc facilè animadnertet aliquis eſſe veriſsima, ſi quæ à Catullo ex hoc affectionum genere deducta & ſcripta ſunt obſeruarit; ibi enim maximè excellit, ibi plurimum nitoris habet, & elegantiæ, vt in Epigrammate ad Iuuencium. O' qui Floſculus es. & ad eundem. Mellitos oculos tuos Iuuenci. & ad Ipſithyllam. Amabo mea dulcis Ipſithylla. Itidem ad Iuuencium. Nemóne in tanto. & ad ſeipſum. odi, & amo. Itidem de Lesbia. „ Lesbia mi dicit. & ad Iuuencium rurſus. Surripui tibi, dum ludis. & ad ſeiſpum. „ Siqua recordanti. Martialis lib. primo in Epigramm. ad Flaccum. Siquis forte mihi. Itidem ad Diadumenum. „ Baſia da nobis. & eodem lib. de morte Eutychi. Flete nefas veſtrum. & in Afrum lib. ix. Dantem vina tuum. Itidem lib. xi. ad Romam & Dindimum. Vnctis falciferi. Ex Epopœia quoque aliquid ſumit Epigramma. laudationes in primis inſignium virorum, aut vrbium. Fluuiorum, portuum, & fontium. quale eſt illud Catulli ad Ciceronem. Diſertiſsime Marce Tulli. Et Martialis ad Domitianum ſæpè. Sed fabuloſa quoque non aliunde ſumuntur, quàm ex Epopœia, nam neque comœdia, neq. tragœdia recipit antiquas illas fabulas de diis, de inferis, de nymphis; & huiuſmodi rebus; præter admodum pauca, quæ in tragœdiis eſt videre, quia poëmata hæc confinguntur ex neceſſario, aut veriſimili, quod ſit è neceſſario ductum; ſicut ſatis in poëtice explicat Ariſtoteles. Hinc igitur fit,

vt

vt in epigramm. loqui videas magna cum venuſtate Deum, aut Deam aliquam; Nymphas, Satyros, & huiuſmodi genus. Quin etiam aliquando præter veriſimile illud, de quo loquimur ex Ariſtotelis ſententia, perlepidè amnis, fons, arbor aliqua, vrbs, oppidum loqui inducuntur cum aliis, aut poëtæ cum ipſis. Obſeruaui tamen ego Catullum in Epigramm. ſuis deos nunquàm facere loquentes, aut nymphas. Martialem quoque haud ſatis ſcio, neque in memoria habeo id vnquàm feciſſe. Recentiores certè ſæpè id iam factitarunt; ſicuti ſatis eſt notum; Quàm verò id liceat, cæteri viderint diligentius; Ego vt non probem, non certè magnoperè improbo, quia in Græcis epigramm. video vſitatum; indéq. tota ea conſuetudo manauit; Neque verò eſt, quòd quiſquam expectet hoc loco vt aliquot ex recentioribus nominem in hoc genere poëmatis non ſatis magna cum laude verſatos; Ego enim magis quid rectum ſit conor præſcribere, quàm aut aliorum errata demonſtrare, aut corrigere. Eſt in Epigramm. Græcorum lib. tertio, in inſcriptione xiiii. εἰς ἥρωας, in Epigrammate Aſclepiadæ tale argumentum, vt inducatur ſuper tumulo Aiacis ſedens virtus, & ita loquens.

Ἅδ' ἐγὼ ἁ τλάμων Ἀρετὰ παρὰ τῷδε κάθημαι
    Αἴαντος τύμβῳ κειραμένα πλοκάμους.
θυμὸν ἄχει μεγάλῳ βεβολημένα, οὕνεκ' ἀχαιοῖς
    ἁ δολόφρων ἀπάτα κρέσσον ἐμοῦ κέκριται.

Videndum igitur erit diligenter, quid Romanorum linguæ vſus recipiat, quidue reiiciat, quod homini exercitato non erit admodum difficile. Inducit Martialis libro primo colloquentes inter ſe leporem, & leonem, quod eſt omninò fabuloſum, ac præter veriſimile; Neque ideò mihi multum probatur. Catullus quoque ianuam loquentem facit; ſed ea fortaſſe potius elegia dici debet, quàm epigramma; quídque deceat in Elegia ſequi, aliâs commodius declarabimus. Narrat A. Gellius certamen ortum inter quoſdam doctos viros de ſuauitate Epigram. Græcorum & Latinorum, nam cum ſuauiora nonnulli Græca aſſererent, ſatis apertè eſt ab altero demonſtratum multum quoq. ſuauitatis ineſſe in Latinis, atq. ita quidem ſeſe res habet: ſed non ex iiſdem ſæpe rebus prouenit; Ideò res tota diligenter diiudicanda, nam multa habent Græci lepidiſsima, quæ alioqui apud Latinos ita relata ſalſa non ſunt; Appoſuiſſem hic exempla; ſed adnotaſſe ſatis fuerit id, quod eſt inuentu facile; Suauitas ex omnibus iis rebus oritur, quæ in ſe ſuauitatem aliquam habent ad ſenſus oblectandos; vt, riuuli fluentes, fontes, viriditas arborum, & ſegetum, oſcula, ſaltationes, & reliqua eiuſmôdi; tantóque maiorem habent ſuauitatem, quantò expreſsius deſcribuntur, ac ferè ſenſibus ſubiiciuntur. Suauem reddunt, & lepidam orationem in Epigram. allocutiones ad ſeipſum conuerſæ, vt in illo Cat.

Deſinas ineptire miſer Catulle. Seu apoſtrophe in medio epigramm. aut in extremo poſita ad aliquem vel Deum, vel hominem;

Cuius rei exempla multa apud Catullum,& alios.Suauem quoq. reddunt ſermonem in Epigramm. allocutiones cum ſyluis, cum fontibus,cum inſulis,& rebus inanimatis. vt in illo Horatii.

» O'fons Blanduſiæ.

Itidem apud Catullum ad Coloniam,& apud eundem ad Sirmionem; nam Catullus etiam ſuos alloquitur hendecaſyllabos. Venuſtum illud eſt, quod aliqua fuerit tinctum antiquitate, & eruditione, non ita paſsim cognita, vt in illo Catulli. „ Miniſter vetuli. & apud eundem, cum ait,

» Quem attractis pedibus patente porta
» Percurrent raphani, mugileſque.

Innuit enim ῥαφανίδωσιν, de qua multa apud Græcos. Occulta etiam ſignificatio, quæ ſubeſt verbis proximè id ſignificantibus; multum in ſe lepôris habet; vt in illo Catulli de Gellio.

» Si tria amatorum.

Delectat quoque mirum in modum,quod acutè fuerit dictum, quale illud Græcum de Cœco,& Claudo; quod vertit Auſonius; & illud Catulli de Gallo; In eodem genere ponenda ſunt ea, quæ ſunt aptè concluſa,& paria paribus habent reddita. Itidem ea,quæ redundarint aliqua animi affectione; vt in iis exprimatur aut dolor, aut mœror, aut pietas,aut commiſeratio. Aptè texuntur epigrammate res geſtæ præclari alicuius viri,ſed illud in primis requiritur, vt in fine epigramm. apponatur aliqua ἐξίγκοις argutulè prolata, vt in illo Martialis de Portia.

» I nunc & ferrum turba moleſta nega.

Itidem apud eundem libro primo de Scæuola. & Porſenna. Huiuſce autem generis epigrammatum maxima eſt apud antiquos pars,vt facilè poteſt ab omnibus obſeruari. Verba verò ipſa,quæ in epigrammate ponuntur, in primis ſplendorem quendam, & proprietatem requirunt; ſic enim res multum illuſtratur; Tranſlata quoque adhibenda, ſed molliuſcula,& apta,neq. grandia; vt in illo Catulli ad Iuuencium.

» Surripui tibi,dum ludis. Itidem apud eundem. Iam ver egelidos re-
» fert tepores. Ac ne ſingula perſequar; Verba debent eſſe aperta, lucida,expreſſa,rotunda,aptè ficta,non popularia, non plebeia, non ſordida,non dura,non obſoletá,non aſpera. In verbis lepôrem habet apud Græcos paronomaſia etiam frequens. vt in illo.

» οἱ κόρις ἄχρει κόρου χαρίσαντό μου, ἀλλ' ἐκορέσθην.
» Ἄχρει κόρου κ' αὐτὸς τῆς κόρης ἐκορέσας.

Apud Latinos parcius poſita in duabus,aut,ad ſummum,tribus dictionibus laudabitur. Neque etiam magnopere requiro illas ἀκροστιχίδας, in quibus multi noſtræ ætatis homines laborarunt. ἀκροστιχίδα autem voco, cum ex ordine primarum literarum,aut ſyllabarum vniuſcuiuſque verſus, colligitur dictio aliqua; aut ſententia aliquid ſignificans; qualis eſt in carmine Sibyllæ,quod circumfertur apud Græcos.Nolim

etiam

etiam admodum miſceri Græca verba, etſi Catullus ſemel μνημόσυνον dixit. nam Martialis Græcum etiam verſum miſcet. Id verò, me iudice, vitandum eſt. Cauendum autem in primis, ne res verbis ſeruiant; ſed videndum, vt res verba ſequantur; in quo peccare plurimi videntur. Multò verò diligentius videndum, ne vllum ocioſum, aut ſuperuacaneum ponatur verbum ad numerum explendum: Id enim mali poëtæ vitium eſt, quo tamen multi laborant noſtra ætate. Hæc habui quæ de artificio epigrammatis μεθοδικῶς, quoad eius fieri potuit dicerem; Reliqua attentius ſibi quilibet parare poterit ex lectione veterum poëtarum, & exercitatione ſcribendi.

Franciſci Robortelli Vtinenſis

EXPLICATIO EORVM OMNIVM, QVAE AD COMOEDIAE ARTIFICIVM PERTINENT.

FINEM habet ſibi propoſitum comœdia eum, quem & alia omnia poëmatum genera, imitari mores, & actiones hominum. Et quoniam omnis imitatio poëtica tribus conficitur. Sermone. Rhytmo & Harmonia; Tria hæc in comœdia adhiberi con ſueuerant; ſed ſeorſum in ſingulis partibus, neque ſimul, vt in nonnullis aliis, quod tamen commune habet cum tragœdia, vt in lib. Poët. declarat Ariſtoteles; differt etiam comœdia ab aliis materie rerum ſubiectarum, quas tractat; nam imitatur actiones hominum humiliores, & viliores; & ideò differt à tragœdia, quæ præſtantiores imitatur, vt idem exponit Ariſtoteles. Tertia differentia, quæ inter poëmata conſtituitur, ſumitur à modo diuerſo imitandi. Comœdia imitatur homines, quaſi negociantes, & agentes, quamuis & hoc commune illi ſit cum tragœdia; vnde factum eſt, vt tàm comœdiæ, quàm tragœdiæ δράματα ideſt actus à veteribus dicantur ἀπὸ τοῦ δρᾶν, quod eſt agere, ſeu negociari. Hinc Ariſtoteles in Poëtice, quàmuis obſcurè, explicat tamen; ortam olim contentionem inter Athenienſes, & Megarenſes, qui in Doride habitabant, de aſciſcenda ſibi laude inuentæ primum comœdiæ. Aſſerebant Megarenſes tàm ii, qui in Doride erant, quàm qui in Sicilia, (nam Dorienſes illi ex Sicilia profecti fuerant) apud ſe inuentam comœdiam, eo tempore,

quo in illorum vrbibus adminiſtratio popularis florebat;atque hac ra
tione nitebantur;quòd Epicharmus prior fuiſſet Chionide et Magnete,
quos Athenienſes antiquiſs. apud ſe iactabant fuiſſe comœdiæ autho-
res;Secunda ratio deducta eſt à proprietate,& vſu dictionis;nam Athe
nienſes δήμους vicos vocabant; Megarenſes verò κώμους, quæ dictio cō
mœdiæ nomen dedit; quoniam in vicis primùm, & pagis agi cœpit;
noctu enim quidam diſcurſantes per vicos,& pagos conuitia ioculari-
ter proferebant in eos,à quibus iniuriam acceperant; ex qua re hoc ca
piebatur commodi; quòd multum cohibebatur improborum inſolen
tia,ac petulantia; Ideò permiſſum, vt in theatro recitarentur ea carmi
na conuitioſa; vnde paulatim orta comœdia; Varro quidem hac eâ-
dem via inuentam narrat; itidem & Donatus; ſed vterque apud Athe
nienſes,quod non videtur probare Ariſtoteles. Tertia ratio huiuſmo
di eſt. Athenienſes τὸ ποιεῖν dicunt πράττειν, Megarenſes vero δρᾶν; & quo
niam ἀπὸ τοῦ δρᾶν dicta ſunt δράματα; Similius vero eſt apud Megaren-
ſes prius inuentam comœdiam. Duabus verò de cauſis inuenta vide-
tur,& amplificata comœdia; primum, quia homines apti ſunt ad imi-
tationem,& id inſitum habent à natura,cùm adhuc pueri ſunt; deinde
quia vnuſquiſque imitatione gaudet; Cum igitur & eſſent,qui imitari
aptè poſſent; & qui ea,quæ imitatione exprimebantur,libenter ſpecta-
rent,factum eſt; vt in magno eſſet honore tale poëmatis genus. Erat
quidem ab initio rudis, perpuſilla, nec ſatis redundans comœdia; ſed
paulatim aucta fuit; cùm in eam, non ſecùs ac riuuli ſolent in amnem,
influxiſſet phallica poëſis; (ſicuti in Poëtice declarat Ariſtoteles) pro-
pter affinitatem quandam, & ſimilitudinem rerum; quæ autem, qua-
líſque ſit phallica poëſis, ibi eſt à me copioſè declaratum; Ambigere
tamen videtur Ariſtoteles,an comœdia adhuc ſua ætate eſſet abſoluta,
nec'ne; puto, quòd non ſatis probaret, eam comœdiæ formam, quæ
tunc erat in vſu,veterem à nobis dictam,quia erat conuitiis referta, &
multa imitando agebat, præter ſimile vero, quod in primis ſequi poë-
tam oportet; Teſtatur Ariſtoteles ibidem, non ſatis ſibi eſſe perſpe-
ctum,quomodo aucta fuerit comœdia;affértque rationem hanc,quòd
eiuſmodi poëſis diu latuit neglecta, quia pauci admodum erant ipſius
ſtudioſi propter conuitiorum aſperitatem;Et lege cautum erat,nequis
in theatrum comicarum rerum imitationem proferret; póſtque mul-
tos annos vix aliquando ab ipſo magiſtratu nonnullis conceſſum; vt
comœdiam recitarent; Illud tamen aſſerit,notum eſſe. Phormum, &
Epicharmum primos in Sicilia fabulam finxiſſe comicam; Apud Athe
nienſes verò Cratetem,qui iambica poëſi omiſſa; in qua antè verſatus
fuerat, animum appuliſſe fertur ad ſcribendam comœdiam; quis au-
tem prologos inueneri,aut chorum, aut multitudinem hiſtrionum in
comœdia,prorſus ignorari.Prologum verò ſciendum eſt,aliter ab Ari
ſtotele ſumi,quàm à Latinis;nam in prologo,quæ prima pars eſt fabulæ

Epiſodium aliquod collocatur fabulæ augendæ, & ornandæ cauſa; eſſet enim alioqui breuis, & perpuſilla. Quòd ſi quis quærat, vtrùm prius comœdia inuenta fuerit, an tragœdia; Donatus Terentii interpres prius tragœdiam extitiſſe ait; afſértque rationem hanc, quòd à ferino cultu, & ſylueſtribus moribus paulatim deuentum eſt ad manſuetam, & ciuilem viuendi rationem, atque hilaritatem. Ariſtoteles verò in Poëtice diligentius rem totam perquirens ex natura ipſa eodem tempore vtranque extitiſſe videtur innuere; ait enim homines, cùm alii eſſent σεμνότεροι ideſt grauiores, & ſeuiores; alii εὐτελέστεροι ideſt leues, & iocoſi; Illos quidèm grauia ſcripſiſſe; hos autem leuia, & iocoſa; atque ita enatum duplex poëmatis genus; Alterum quidem ſeuerum; alterum verò iocoſum: rémque ita ſeſe habere Homeri probat exemplo, in quo vtranque naturam licet perſpicere, & leuem, & grauem; nam quatenus ſeuero fuit ingenio, & graui, Iliadem ſcripſit, & Odyſſeam: quatenus autem leui, & ioculari; Margiten. At ex priore quidem genere enata tragœdia, ex altero autem comœdia, redactis narrationibus ad dramaticas imitationes: nam ipſe Homerus primus dramaticè ſcripſit; Quum igitur Homerus res iocoſas dramaticè ſcripſerit, normam videtur primus tradidiſſe comœdiæ: Paulatim verò ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων extitit vetus comœdia dicta; qualem Ariſtophanes ſcripſit: in qua multa fabuloſa miſcebantur, quod non eſt in noua poſtea factum, nàm Deorum perſonæ in ea ſæpè viſuntur: vt apud Plautum in Amphitryone: noua comœdia magis acceſsit ad imitationem morum, qui quotidiè in communi hominum conuictu cernuntur. Ideò Ariſtoteles, cum nondum, opinor, eius ætate extitiſſet noua comœdia, in poëtice innuit, quod nos in noſtris explicationibus oſtendimus, non videri ſibi adhuc ad ſummum perueniſſe decoris, ſicut poſtea peruenit; Plutarchus quoque in eo libello, in quo Menandrum cum Ariſtophane confert, ſatis multa protulit, ex quibus cognoſcas, veterem non ſatis probari; nouam multò eſſe laudatiorem; cuius extitit author Menander, quem eſt in primis noſter Terentius imitatus. Verba Plutarchi ego hic nonnulla apponam, vt res facilius intelligatur. Ἀριστοφάνης μὲν οὖν, οὔτε τοῖς πολλοῖς ἀρεστὸς, οὔτε τοῖς φρονίμοις ἀνεκτὸς, ἀλλ' ὥσπερ ἑταίρας τῆς ποιήσεως παρηκμακυίας, εἶτα μιμουμένης γαμετὴν; οὔτε οἱ πολλοὶ τὴν αὐθάδειαν ὑπομένουσι, οἵ τε σεμνοὶ βδελύττονται τὸ ἀκόλαστον, καὶ κακόηθες· ὁ δὲ Μένανδρος μετὰ χαρίτων μάλιστα ἑαυτὸν αὐτάρκη παρέσχηκεν, ἐν θεάτροις, ἐν διατριβαῖς, ἐν συμποσίοις ἀνάγνωσμα, καὶ μάθημα, καὶ ἀγώνισμα κοινότατον, ὧν ἡ Ἑλλὰς ἐνήνοχε καλῶν παρέχων τὴν ποίησιν, δεικνὺς ὅτι δὴ, καὶ ὁποῖον ἦν ἄρα δεξιότης λόγου, ἐπιὼν ἁπανταχόσε μετὰ πειθοῦς ἀφύκτου, καὶ χειρούμενος ἅπασαν ἀκοὴν φωνῆς ἑλληνικῆς, In vetere comœdia multum inerat dicacitatis, & maledicentiæ, adeò, vt ne nominibus quidem parcerent. Hoc apud Ariſtophanem vbique obſeruari poteſt; in Nebulis præſertim; vbi ridetur Socrates vir ille optimus, ac ſanctiſsi-

mus. de hac verò dicacitate præclarè Horatius libro ſecundo Epiſt. in Epiſtola ad Aug. Fuit verò neceſſe totum hoc maledicentiæ genus lege coërcere; atque ita ad ſatyras tranſlatum fuit, quales Horatius ſcripſit, & ante eum Varro, & Lucilius; poſteà verò Iuuenalis, & Perſius. nam olim ſatyra non erat eiuſmodi, ſicuti copiosè docuimus in diſputatione, quam ſcripſimus de ſatyra. Sed qui plura ſcire volet de comœdia vetere, & noua; is legat ea; quæ ſcripta reliquit Platonius Ariſtophanis interpres. Fuit apud veteres quædam comœdia dicta MIMVS à nimia imitatione; Ea res continebat obſcenas, quas hiſtriones ipſo etiam geſtu exprimere conabantur; Ideò Cicero libro de Oratore ſecundo monet, Mimicos ſales oratori eſſe vitandos propter obſcenitatem; qui talem comœdiam ſcribebant, Mimographi olim dicti. Mimorum vero comœdiarum plura recenſentur genera. nam alii Hilarædi, alii Magœdi, alii Sicyonii, alii Phallophori; Sunt hæ à Latinis Planipedes vocatæ, quod ſine ſocco agerentur; Pantomimum ex hoc genere refert Lucianus in libro de Saltatione; & Saltatorem, qui manibus, ac pedibus aptè motis, omnia exprimebat; quam ſaltandi rationem χειρονομίαν ſcimus vocatam; de ea Quintilianus libro ſecundo. Comœdiarum autem genera totidem fermè connumerantur apud Romanos Stataria; Motoria, Mixta. Togata. Palliata. Tabernaria. Stataria; qualis eſt Andria, nam quietiore agitur modo; Motoria turbulentior eſt, qualis Eunuchus. Mixta ex vtroque, qualis Adelphi. Prætextatæ à prætexta imperatoria dictæ, quibus negocia imperatorum agebantur, ſeu publica ſeu priuata; prætextati enim erant etiam imperatores, & magiſtratus. Hinc Cicero libro quinto Epiſtolarum ad Atticum, Epiſtola prima. „ Magnus eo die prætextatus fui; Reliquæ etiam ſimili ratione vocatæ à rebus, quas complectebantur. Erant etiam Attellanæ ab Attella oppido dictæ, Iocoſæ. de quibus vide Donatum Ter. interpretem. Partes verò comœdiæ; aliæ ſunt, quæ ad eſſentiam reſpiciunt, & eſſentiales dici poſſunt; aliæ, quæ reſpiciunt ad quantitatem; & partes magnitudinem conſtituentes vocari poſſunt; ac primùm de eſſentialibus dicamus. Ex numero ſunt quinque, ſeu, vt alii, ſex. Fabula. Mores. Sententia. Dictio. Apparatus. Melodia; Has totidem eſſe ita probat Ariſt. in Poet. Non poteſt recitari comœdia vlla, ſi non adhibeatur Melodia (quia ita obtinuit vſus) & apparatus, vt res in ſcena, tanquàm in vrbe, aut oppido aliquo geri videatur; Ergo neceſſariæ ſunt hæ partes. Melodia, Apparatus; multò verò magis neceſſariæ aliæ, quia ſine iis ne ſcribi quidem poteſt comœdia; Nam ſcripturo comœdiam prius neceſſe eſt excogitare rem, quæ ſcribenda eſt; Ea continetur fabula. ſed rurſus oportet fabulam, quia imitatur eſſe moratam; & exprimere exactè diuerſorum hominum mores; & ideò neceſſaria

altera

altera pars. MORES. nam non omnis oratio Morata; qualis eſt Mathematicorum, Medicorum, Phyſiologorum, Dialecticorum. Verùm quia neceſſe eſt animi ſenſa exprimi per orationem; ideò neceſſe alteram addere partem, quæ eſt. SENtentia. Sed quia ſententia verbis conſtat; ideò neceſſariò additur etiam alia, quæ eſt. DICTIO. Ad hæc omnia reſpiciat neceſſe eſt, qui comœdiam ſcripturus eſt aptè ſed dicamus de iis ſingillatim. Fabulam comicam oportet complecti res tenues ac viles; hac enim ratione differt à tragœdia; itidem ſimplicem, atque vnam tantum actionem imitari, non plures; quæ confici poſsit intrà vnius Solis periodum, vt doctiſsimè monet Ariſtoteles in Poëtice, vbi de tragica loquitur fabula. Periodum autem vnius Solis, putarim ego referri debere, non ad diem naturalem vulgò à Mathematicis vocatum; ſed ad artificialem. ſicuti copioſius à me dictum eſt in Explicationibus libelli de Poëtica. Debet fabula habere magnitudinem, & ordinem. Magnitudo facit, vt ab extemporaneis differat quibuſdam, & breuibus poëmatibus. Ordo facit, vt omnes partes inter ſe congruant; neque enim temere debet vbilibet terminari fabula, aut vndelibet initium ſumere. Præfiniendæ autem magnitudinis in fabula illa certiſsima norma eſt; vt tantum excreſcat in vnius actionis tractatione; quantum par ſit; hoc eſt, donec appareat eſſe venuſtior; atque vt ſummatim dicam, Ea iuſta magnitudo fabulæ comicæ eſt, in qua apertè fieri mutationem, & inclinationem turbationum, & rixarum neceſſe eſt. Partes verò omnes fabulæ inter ſeſe ita iunctas eſſe oportet; vt nulla ſubtrahi, aut transferri poſsit, quin tota fabula ruat, & diſſoluatur; In fabula porrò comica omnia nomina confinguntur perſonarum, quod in tragœdia non fit; quia hæc argumenta tractat rerum commiſerabilium, quæ contigerunt, certis quibuſdam hominibus, quorum nomina neceſſe eſt proferrè, Comœdia autem omnia confingit ex veriſimili, & ideò etiam nomina comminiſcitur; ſicut præclare docet Ariſtoteles in libro de Poëtice. Fabulam minime oportet eſſe epiſodicam, eſt enim vitioſa; Epiſodicam voco eam, in qua præter actionem illam, quæ propoſita eſt ab initio, multa inſeruntur; quod olim ab imperitis fiebat poëtis in certaminibus vt longior appareret fabula; & magis oblectaret.

Quoniam verò in comœdia non tantum imitatio eſt rerum vilium, ac tenuium, cuiuſmodi ſunt in actionibus hominum priuatis; ſed etiam turbulentarum; hoc enim etiam adſit oportet, quod eſt ſumptum à natura, & conſuetudine humanarum actionum, quæ ſemper aliquid in ſe perturbationis, ac difficultatis habent; ne ceſſe eſt intermiſceri ea, quæ ſunt præter ſpem, & expectationem noſtram; euenta quædam fortuita, quæ inſperatam lætitiam afferant, aut dolorem; aut admirationem. Duplex igitur dicimus fabularum comicarum eſſe genus; aliæ enim ſimplices ſunt; Aliæ implexæ, qua-

les etiam ipſæ ſunt actiones quas imitantur;eæ verò ſimplices ſunt,quæ nihil habent inſperatum; & quæ nullam continent agnitionem. Implexæ autem,quæ aut alterum horum, aut vtrunque continent; Agnitio eſt, cum ex ignoratione in notitiam rei alicuius perducimur; ex qua aut lætitia oritur, aut dolor; ſed ferè ſemper lætitia; nam agnitiones in comœdiæ extrema parte rectè collocantur; vbi turbatio rerum ſedari incipit; cuiuſmodi exemplum ex Andria Terentii ſumi poteſt, & aliis multis, in quibus eſt agnitio. Agnitionis quinque genera ſunt. Primum eſt ex ſignis, quorum alia ſunt ingenita, alia aduentitia, quæ rurſus in duas diducuntur partes, nam aut in corpore ſunt, vt cicatrices,næui: aut extrinſecus, vt monilia. Horum ſignorum alia præſtantiora ſunt, alia deteriora; & alia artificialia, alia verò inartificialia. Artificialia ſunt, quæ ab ipſo poëta excogitantur. Inartificialia, quæ per ſe inſunt in rebus, & ſuppetunt ex ipſa fabula. Ingenita ſigna vocamus,quæ attribui ſolent ipſis habitibus perſonarum; vt claua Herculi; & leonis pellis. Secundum genus agnitionis fit per memoriam; cum aliquid ſpectantes alterius ſimilis nobis ſubit recordatio; & ex ſimili ſimile agnoſcimus. Tertium genus agnitionis fit ex neceſſaria ratiocinatione, vt cum alicui vnum tantum in ciuitate ſimilem eſſe ſcimus; hunc eſſe ſimilem videmus; hunc igitur illum eſſe colligimus. Alia vero agnitio,quæ quarta eſt,fit per parologiſmum; atque ſanè hæc fallax eſt ex principio nõ vero ducta, ſicuti paralogiſmus dialecticorum. Quintum genus agnitionis eſt, quod naſcitur ex veriſimilibus coniecturis attentius conſideratis, & inter ſeſe collatis. Atq; hæc de agnitione à nobis breuiter dicta ſint; Copioſius enim in lib. de Poët. apud Ariſtotelem diximus. Neque verò temere progrediendum eſt ad fabulam comicam ſcribendam,ſed certa cum ratione;ac methodo,quæ, ſicuti ſcribit Ariſtoteles,huiuſmodi eſſe debet; Conſtituenda primum eſt poëtæ fabula; & breui oratione deſcribenda, atque ob oculos ponenda; vt intueri facilè poſsit, quid deceat, quid'ue non deceat; non ſecus ac ſpectator ſolet, dum res in ſcena agitur; Vti autem debebit oratione,quæ fabulam explicet,plana,ac aperta; vt repugnantia,ſi quæ fuerint, perſpiciat; hinc enim maxima pars erratorum proficiſcitur, quæ à malis,& indoctis poëtis committuntur in ſcribendo. Summam rei totius cum ita explicarit poëta, nomina illi ſunt pro re confingenda,quæ apta ſint: mox Epiſodia parare debet & ſuis locis diſponere; Epiſodia enim poëma augent,& actionem ornant,& amplificant. Atq; hæc quidem ita ſeſe habent,quæ ego ex Terentianis aut Plautinis fabulis aliquot proferens exempla non lucidius quidem, ſed prolixius fortaſſe enarraſſem; ideo ſatis mihi viſum fuit, ſi omnia breuiter, ac ſine exemplis,afferrem in medium. Illud quoq; ad artem ſcribendæ comœdiæ pertinet,vt ſciamus, duobus veluti quibuſdam terminis diſtingui ipſius longitudinem: Solutione ſcilicet & connexione. Connexio enim appel

appellatur id totum, quod ab initio poëmatis pertingit vſque ad eum locum vbi inclinant turbæ rerum,& mutatio fit,ſicuti ſuperius eſt a me dictum: Solutio autem vocatur ea pars, quæ à mutationis principio vſque ad exitum fabulæ producitur. Hæc qui habuerit in promptu, & facilè antiquorum poëtarum ſcripta diiudicabit, & ipſe faciliore quadam ratione comœdiam ſcribet. Sed hactenus à nobis de fabula dictum ſit: nunc dicendum de moribus. In moribus quatuor ſunt conſideranda. Primùm videndum,vt probitatem, & improbitatem præſeferant in ſingulis hominum generibus. Si probus aliquis fuerit, probi ſunt quoque ipſi attribuendi mores:exprimuntur autem mores ſermone, & actione; nam ex his cognoſcimus, an aliquis probus, an improbus ſit: hoc verò eſt obſeruandum in quolibet hominum genere,nam ſæpè contingit,vt qui mores in vna perſona laudantur, alteri non conueniant; nam ratione perſonarum multum diſsimilitudinis accipiunt: Da mihi ſeruum aliquem non eſſe furacem, in ſeruo hæc eſt ſumma virtus,& probitas,in viro nulla laus eſt: in muliere laus eſt aptè texere, pingere acu,nere;in viro hæc laudari non debent. Alexander Macedo à Philippo patre reprehenſus olim narratur, cum eum inter cantores aliquando canentem deprehendiſſet, quaſi id parum regi conueniret. Neroni vitio datum fuit,quòd peritus eſſet cantor: Commodo, quòd bene iacularetur & luctaretur: quare laudes eæ, quæ conueniunt ignobilioribus,non ſunt laudes,ſi attribuantur præſtantioribus. Serui mores ſi applicentur viro ingenuo, & inſigni non modo deterior fiet, ſed etiam malus:ex quo patet eam, quæ in ſeruo ſumma erat probitas, in illo eſſe ſummum vitium. Secundum genus,quod requiritur in moribus,eſt τὸ ἁρμόττον. vt fortitudo corporis,ſumma quidem virtus eſt; ſed ſi attribuatur fœminæ, & poëta aliquis talem effingat fœminam, qualem Homerus effingit Achillem; valde fuerit reprehendendus. Tertium,quod in moribus ineſſe debet ab Ariſt. in Poët. vocatur τὸ ὅμοιον. vt ſcilicet imitatio morum in alicuius perſona exprimatur ex fama iam recepta, & communi hominum opinione: tunc enim τὸ ὅμοιον illud ſeruatur,cum talia agentem,& loquentem poëta aliquem inducit: qualia homines ipſum agere, & loqui ſolere ſciunt: exemplum eſto. Achillem ſcimus acrem, & inexorabilem fuiſſe ſicque de eo omnes exiſtimant. Talis igitur effingi debet. Vlyſſem callidum,& vafrum narrant fuiſſe antiqui: Eiuſmodi igitur effingendus. De hac re copioſè Horatius in Poët. & in Epiſt. ad Auguſtum,lib. ſecundo. Quartum,quod in moribus neceſſariò poni debet,eſt τὸ ὁμαλόν, æquabiles enim vbique mores ſint in poëmate oportet: vt ſi ſemel timidum, auarum, ſuperbum aliquem oſtenderis,eundem talem ſemper oſtendas:non aliquando timidum,aliquando audacem,aliquando auarum, aliquando liberalem: ſummum enim hoc vitium in poëmate: ſed de hac re nos copioſè in noſtris explicationibus dicemus in lib. de Poët. Ariſt. Hora-

tius quoque hæc diligenter ſcripſit in ſua Poët. Sciendum verò mores effingi duplici modo, aut κατὰ τὸ εἰκὸς, aut κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. vt ait Ariſtoteles in libro de Poët. Si igitur perſonæ inducuntur notæ, & eorum quos fuiſſe verè ſcimus, mores ſunt exprimendi ex neceſſario. Sin autem perſonæ fuerint nouæ, & ab ipſo poëta tunc primum effictæ, debent in iis exprimi mores ex veriſimili; quod vt ſciat poſsítque efficere poëta, neceſſe eſt, vt omnium ætatum, omnium ordinum mores obſeruet; ſicut doctè monet Horatius in Poët. & Ariſtoteles in Rhet. ad Theod. lib. ſecundo. neque illud tamen ignorandum; in comœdiis omnes effingi perſonas à poëta; & quolibet nomine appellari, vt ſuperius etiam diximus, & ideò eiuſmodi poëmata recipere tantùm τὸ εἰκός. quàmuis vetus comœdia veram aliquando reciperet perſonam; ſed ego de noua loquor, quæ multò laudatior eſt. In tragœdiis ſecus eſt; nam cum res veræ earum imitatione exprimantur, nomina etiam vera retinenda fiant; & mores exprimendi κατὰ τὸ ἀναγκαῖον; quàmuis non omnes perſonæ veræ, & notæ etiam in tragœdiam inducebantur. nam ſatis eſt, ſi aliqua vera nomina retinentur eorum, quibus res acciderunt aduerſæ. reliqua pro arbitratu poſſunt à poeta confingi ἐξ εἰκότως, ſicuti in comœdia fieri diximus. Atque de moribus hactenus à nobis dictum ſit; ex quorum tractatione totum ferè comici poëmatis pendet artificium. Nunc conſequitur vt dicamus de ſententia. Sententiæ vir tus eſt, vt aptè exprimat animi ſenſum. hortetur, incitet, retineat, ſoletur, irrideat, contemnat: & huiuſmodi innumerabilia conficiat; ſicuti doctè ſcribit Ariſtoteles in libro de Poët. Oportet autem, cum ſer mo comicus ſit tenuis, & vt Græci Rhetores vocant, ἀφελής, ſententias quoq. ipſius minimè grandes eſſe, ſed humiles; alioqui enim non differret à ſermone politico, eo ſcilicet quo vtuntur oratores in foro; Ideò Ariſtides rhetor in libro περὶ ἀφελοῦς λόγου veriſsimè rem totam
" diiudicauit; ait enim τὰ πολιτικὰ ἐννοήματα ſunt παχύτερα, ἐνδοξότερα, καὶ ἀπὸ
" τῶν ἐνδοξοτέρων λαμβανόμενα, καὶ δριμύτερα τὴν τε δριμύτητα ἐργαζόμενα, ἐκ τῶ ἀσταικώ-
" τερα ἐστὶν καὶ ἔνδοξα, τὰ δὲ ἀφελῆ νοήματα ἁπλᾶ, ἐπίκοινα, ἄδοξα, καὶ ταῦτα ἀπὸ ἀδόξων
" ἐπιχειρημάτων ſumpta. præter hanc differentiam, quæ eſt inter ſermonem oratorium, & comicum ἐκ τῶν ἐννοημάτων, eſt etiam alia, quæ ſumitur ἐκ μεταχειρίσεως. nam in ſermone politico, ſeu oratorio eſt declaratio quæſtionum, & probatio diligens, vt animus auditoris, attentè percipiat, & credat ea, quæ dicuntur; In ſermone autem comico, quæſtiones non ſunt, ſed proferuntur omnia tanquàm iam κεκριμένα & probata.
" Alia quoque eſt differentia ἐκ τῶν σχημάτων, nam, quæ ſunt in ſermone
" politico, videntur eſſe παχέα, ἐλεγκτικά, & βίαια (ſic enim ſcribit idem Ari
" ſtides rhetor) in comico autem, ſeu ἀφελῆ, ἀνειμένα, ἁπλᾶ, μηδένα ἔλεγχον, μηδὲ ζήτησιν ἐμφαίνοντα ſed κοινότερα, καὶ ἀναπεπτωκότα, ſicut enim illa ſermonem efficiunt grandem, & planè πολιτικὸν, ita hæc ipſum faciunt ἀφελῆ, ac planè comicum, cùm ſint ὁμιλητικά, & ἰδιωτικά. Atque hæc de ſententia

dixiſſe

dixiſſe ſatis fuerit. Nunc dicamus de dictione. Ea debet eſſe in ſermone comico, pura, facilis, aperta, perſpicua, vſitata; ex communi deniq. vſu ſumpta; nam, vt idem Ariſtides rhetor ait: ſermo ἀφελὴς, qualis comicus eſt, dictionem grandem non recipit, cum νοήματα habeat, vti dictum eſt, tenuia, & humilia. oratio autem forenſis & politica, cum grandis ſit, ad eam quoque dictionem grandem accommodari oportet. Atque ideo talis conſtituitur differentia inter ſermonem comicum, & politicum ſumpta ex dictionibus; vt in eo, hoc eſt, ἐν τῷ ἀφελεῖ „ ἡ λέξις ὡς ἂν τύχῃ (hæc enim ſunt Ariſtidæ verba) περιάγεται· ὑπτίαν ἐμφαίνου- „ σα, καὶ μηδεμίαν ἐπιτήδευσιν. In politico autem, dictio oportet vt ſit ſplendida, ornata & concinna. Addo etiam aliam differentiam, quàm ibidem apud Ariſtidem obſeruaui; In ſermone politico quicquid voluerit aliquis ſignificare, idipſum ſeparatim ſingulis dictionibus neceſſe eſt, vt proferat; verba Græca hæc ſunt. τῇ λέξει ἐν πολιτικῷ λόγῳ ἕκαστον μόνον αὐτὸ δεῖ „ ἐμφαίνεσθαι· In ſermone autem tenui, & comico, vna dictio, ſæpe duo, „ aut tria ſignificat: verba Græca ita ſeſe habent; ἐν ἀφελεῖ λόγῳ μία λέξις ἓν, „ καὶ δύο, καὶ τρία σημαίνει, οἷον ἱπποφορβός. Nam ex compoſitione multum ſplen „ doris, & ornamenti accedit: Nunc, poſtquàm de dictione egimus reliquum eſt, vt agamus de apparatu. Apparatus conſtat, ſcena, habitu, & veſtitu hominum, dicamus igitur ſingillatim de iis. Scenarum tria genera recenſet Vitruuius. Tragicum, Satyricum, Comicum. poſtremum hoc ita effingi ait, vt priuatorum ædificia, cùm feneſtris, ac por- „ tis præſeferat, vt etiam nunc fit. Scenam primus Ap. Claudius (vt ſcribit Valerius Max.) varietate colorum adumbrauit; cum antè ex tabulis confici ſoleret ſine pictura: Scenæ ornamenta ſunt Aulæa, Peripetaſmata, Vela. Siparia. & reliqua eiuſmodi. Scena floribus ſternebatur, & croco: vt ex verſu Horatii in Epiſt. declarat Crinitus, qui primum rectè eum locum poëtæ explicauit: In ſcena duas aras extrui ſolitas ſcribit Donatus: & innuit Terentius, vbi ait, „ Verbenas hic ad aram ponito. Altera erat Libero dicata: altera Deo, Deæ'ue in cu- „ ius honorem ludi celebrabantur: nam ludis aut megalenſib. aut circenſibus recitabantur comœdiæ, quas procurare ædiles ſolebant vt ex inſcriptionibus Terentianarum fabularum, quæ adhuc leguntur, cognoſci poteſt. Scena orcheſtram habebat, in qua ſaltatores collocabantur & pulpitum. vbi perſonæ loquentes ſtabant. ideo Horatius hùc reſpiciens ait. „ Traxítque vagus per pulpita veſtem. Sub ſcena machinæ ſtatuebantur vt bronteum, quo exprimebantur tonitrua; & ἐκκύκλιον in tragœdiis, in quo, cum eſſet in rotæ figuram factum; quò facilius volueretur, eminens ab vna parte ſupra pulpitum ſcenæ; omnia ea, quæ ſine horrore ſpectari non poterant pingebantur, vt cerni à ſpectatoribus poſſent, ſed de his hactenus. Veſtitus, habitúſque comicus huiuſmodi narratur à Iulio Polluce fuiſſe. Senibus candidæ attribuebantur veſtes, quòd is habitus antiquiſs. putaretur; Iunioribus purpureus, &

verſicolor; ſeruis tenuis & pannoſus aſsignabatur veſtitus ad paupertatem ſignificandam. geſtabant enim exomidas. Paraſiti palliis fuſcis induti incedebant; Viro læto veſtis alba, Aerumnoſo,& triſti furua tribuebatur. Lenoni pallium vario colore,et virga,quam manu geſtabat: Sacerdotibus oblongæ,talaréſq. veſtes albæ. Vetulis fœminis ac matronis Melinæ. Calceamenta comica ſocci erant, ſicuti cothrurni,tragica. Barbæ (ut idem ſcribit Pollux) effingebantur,aut nigræ, aut canæ,aut breues, aut promiſſæ. Perſonati cœperunt aliquando eſſe hiſtriones, cum ante fecibus ora illinerent: perſonarum inuentorem Theſpin fuiſſe narrat Horatius in Poët. Ariſt. id incertum eſſe ait. De melodia; quæ vt plurimum tibiis fiebat; dicerem aliquid, niſi ſatis omnibus eam notam viderem; quo loco, modóue ea in recitatione poëmatum vterentur, alius erit quærendi locus; & de hac re tota copioſius in noſtris explicationibus in lib. Ariſtotelis de Poët. Hactenus à me expoſitæ fuerunt partes comœdiæ, eſſentiales. Aliæ partes, quæ ad quantitatem reſpiciunt, quatuor à Donato enumerantur, qualéſq. ſint, explicantur. Prologus, Protheſis; Epitaſis; Cataſtrophe. de his puto ſcripſiſſe Ariſtotelem in lib. ſecundo de Poët. quem interiiſſe ſuſpicor; nam libro primo qui extat; tragœdiæ partes eiuſmodi diligenter perſequitur. Comœdia quinque actibus abſolui debet, vt etiam monet Horatius in Poët. Donatus obſeruat perſonæ vni non licere exire in ſcenam, niſi quinquies; in tragœdia tamen id parcius fit. De choris eſſet poſtremo loco dicendum, nam eos recipiebat vetus comœdia; Sed quia eos reiecit noua comœdia, non eſt neceſſe, vt de iis plura dicamus, cum præſertim in noſtris explicationibus in librum Ariſt. de Poët. copioſè omnia à nobis fuerint declarata, quæ ad chorum ſpectant, etiam comicum; redditáque ratio; cur poſtea è noua comœdia fuerit ſublatus.

Franciſci Robortelli Vtinenſis
EXPLICATIO EORVM OMNIVM, QVAE AD QVAESTIONES DE SALIBVS PERTINENT.

EX Rhetorica facultate,quæ multas et amplas partes habet; nihil iam ferè nobis videtur reliquum, quod explicemus, præter duo hæc. Primum ea quæ ad oblectandos, & releuandos animos auditorum ſpectat: Sales ſcilicet & acutè dicta. Deinde,quæ ad locutionis genus, & ornamentum ſermonis ſpectant. Quæ cum à me fuerint abſoluta; tum demum verè affirmare potero, me vobis quicquid pulcherrima hac, & ampliſsima facultate, & arte dicendi continetur, explicaſſe. Agendum vero in præſentia nobis eſt de ſalibus,ac facetiis ex Ciceronis præſcripto loco, qui poſitus eſt in lib. ſecundo de Oratore. quem antequàm aggrediamur interpretandum, volo, vt breuiter non nulla, quæ ad rem ſpectant, conſideremus. De fine. De materia. Ex qua animi parte proueniant. An de iis tradi ars vlla poſſit. De Methodo Ciceronis in his tradendis ſeruata,& Methodo Ariſt. Ac primum de fine ex quo patebit cur eorum omnis oratio fuerit excogitata. Præclare eſt ab Ariſtotele dictum lib. tertio Rhet. Si auditores, & iudices omnes probi eſſent,ac æquitatis amatores, non fore nobis opus vlla Rhetorices parte, præter eam, quæ tradit rationem probandi, & confutandi. Nam exordium, & epilogus, quæ duæ partes in primis capaces ſunt eorum, quæ ſunt præter rem; ideo fiunt, vt iudicem nobis conciliemus,in aduerſarios irritemus, ad commiſerationem & lacrymas cieamus,ad lætitiam & hilaritatem reuocemus. Sed cum ita comparatum ſit; vt homines variis iactentur perturbationibus,& ex iis variæ exiſtãt animorum voluntates, delinitiones quaſdam à nobis excogitari oportuit, quibus illorum mentes captaremus. Vnde apud Platonem in Gorgia veriſſime hac de cauſa dictum fuit, Rhetoricen quàm ſimillimam eſſe Adulationi, & fucatoriæ cuidam arti; quàmuis hoc hominũ » improborum cauſa contigerit. Captandorum igitur animorum ratio fuit hæc, vt nos attentè iudices audirent, noſtrámq. cauſam amarent, ad quod adduci non poſſent ſine aliquo delinitione, & oblectamento, vnde ab antiquis Rhetorib. prudenter dictum fuit. Finem oratoriæ facultatis eſſe,perſuadẽdi.eum finem nos triplici aſſequimur via docendo,mouendo,oblectando.oblectamus autem ſuaui oratione. Suauis oratio fit ſalibus,ac facetiis. Id ipſum hac ratione non diſſimili demon

» ſtrat Ariſtoteles lib.tertio Rhet. oble&ationem parari neceſſe eſt. Pa-
» rari autem iucunda, & ſuaui oratione. diſcere quidem omnibus eſſe
» iucundum, at cum voluptate, & oblectatione diſcere eſſe iucundiſsi-
» mum. Iucunditatem autem orationis prouenire ex facilitate, & vi ſigni
ficationis, ex quo conſequitur, cum in ſalibus vtrunque ſit, eos eſſe ſua-
uiſsimos, & mirifice oblectare, cum enim oratio obſcura eſt, & inſulſa,
omnes alienantur, cum autem ſalſa, facilis, & acuta; omnes attentè, &
cum delectatione audiunt. Hic eſt igitur facetiarum, & huius Rhetori
ces partis finis, quem expoſuimus. Eſt autem, ſicuti patet, cum referatur
ad finem totius facultatis; etiam hæc ipſa tractatio, pars quædam
rhetorices inter eas videlicet reponenda, quæ ad perſuadendum perti
nent, ex quo ſatis patet, maximi eſſe momenti, & plurimi faciendam.
» Ratio quippe perſuadendi omnis (vt Ariſt. declarat lib. primo Rh.) in
» tribus poſita eſt rebus. In commendatione, & exiſtimatione eorum qui
» dicunt. In afficiendis, quacunq. opus fuerit ratione, animis auditorum.
» In perturbationibus & argumentis. Pars vero hæc ſalium, & vrbanita
tis tractandæ in duabus verſatur. Nam cum virtutis quandam habeat
ſpeciem imò virtus maxima ſit, vt declarabimus poſtea, multum affert
commendationis dicenti, & exiſtimationis, Deinde afficit animos au-
dientium, quia oblectat, hilari quadam motione. Hilaris autem permo-
tio animi cum riſu fit. iſq; indicio nobis eſt animos audientium eſſe ex
hilaratos, cum ſit lætitiæ ſignum, riſus. Eſt verò lætitia animi affectio
quædam, quæ nos faciles, ac exorabiles reddit, Ac beneuolos erga eos,
qui nobis excitarunt in animo eam hilaritatem, Argumento nobis hu-
ius rei eſſe poteſt, quòd cum amicum, & familiarem aliquem poſt mul
tum temporis reuiſimus, & amplexamur; id facimus cum riſu, & hilari
tate. Nam in beneuolentia neceſſe eſt, vt inſit hilaritas, & riſus placi-
diſsimus, qui hilaritatis eſt index, ſicuti planè è contrario contingit
in odio. à quo quàm longiſsimè riſus omnis abeſt: Mærent enim ho-
mines, & frontem contrahunt, cum inimicos intuentur. Sed cum fe-
ſtiuitas hæc tum in rebus, tum in verbis ſit, de ea loquimur, quæ in
oratione verſatur. An igitur erit communis omnium, qui oratione
vtuntur? Et an priuati, qui inter homines in conuictu habetur, & quo-
tidiani ſermonis, an publici & forenſis tantum? Vtriuſq. ſanè; ſed nos
de forenſi loquimur; nam in eo ſeſe exercet facultas oratoria, de altero
vero præceptiones dant philoſophi, qui de moribus tractant; ſicuti fe-
cit Ariſt. quod nos paulò poſt quantum ſatis fuerit, explicabimus. Non
omnium verò, qui oratione vtuntur, communis eſt. Nam philoſophos
decet oratio verecunda, caſta & ſeuera. (vt declarat Cic. in Bruto) Poë
tarum vero propria eſt; Sed neq. omnium; nam tragicas qui tractant
res, totos ſeſe, orationémque ſuam componunt ad mærorem, & triſti-
tiam, atq. omnia infuſcant luctu, lacrymis, & dolore. Ne Heroicis qui-
dem liceat admodum ea vti, niſi tollendæ aliquando ſatietatis gratia; de
virtu

virtutibus enim et rebus geſtis præclarorum Heroum tractant. magna
cum dignitate, bella, nauigationes, pericula, animi magnitudinem, &
fortitudinem exponunt. Quàmuis Homerus videtur interdum ioca-
tus magna cum feſtiuitate; cum in Therſiten ſcommata iacit, & cum
de Veneris, & Martis coitu cantilenã explicat à Citharœdo recitatam,
aliiſque multis in locis. Sed id breuiter facit, ac parcè, neque eo planè
modo, quo oratores. Vergilius quoque apud nos à grauitate & ſeueri
tate heroica nunquàm diſcedit; ne in coitu quidem Veneris, & Vulca
ni explicando. Didonis itidem, & Aeneæ. Dii enim boni quanta cum
dignitate amores, qui per ſe leuiſsimi ſunt, narrat; vt ne in verbo quidẽ
vllo notari vix poſsit vlla feſtiuitas; tantum abeſt; vt obſcenitatem præ
ſe ferat. Comicis libentius multò conceſſum fuit, hac feſtiuitate vti
in ſua poeſi, quod optima eſt factum ratione, quia amatoria magna ex
parte, & deridicula; quæ in quotidiano conuictu fiunt, tractant. Plau-
tus certè vſque adeo feſtiuus fuit; vt intemperanter, & immodice ſa-
libus vſus dicatur; id quod veriſsimum eſt; non vult enim oratio ſal-
ſa eſſe nimis. condiri tantum contenta, & conſpergi. & quoniam co-
micis libera datur iocandi facultates, ideo Ariſtoteles. in Poetices li-
bro de iis meminit; quàmuis alibi dicat ſe de iis copioſius egiſſe in
Rhetorices ſcilicet libro tertio, vti ſæpe eſt à me dictum. & dicetur
poſtea. Materiem vero ſiquis exquirat, quæ ſit ſalium ac iocorum.
ſummatim quidem id dici poteſt. cum ſales, & ioci riſum captent, ri-
ſus autem non aliunde facilius paretur. quàm ex ſubturpiculis; & ma
ledicis, rectè tamen et ingenioſè prolatis; eorum materiem eſſe ex ſub-
turpiculis; & maledictis eiuſmodi. quod eſt præclare etiam à Cicero-
ne dictum vbi de iis agit. Valde turpia, & obſcena viris bonis. qui ve-
recundiam amant, non placent. eóſq. irritant verius, quàm delectant.
Triſtia, & aduerſa minus quoq. ad hoc negocium ſpectant, nam miſe-
ros homines in rebus aduerſis illudere, quàmuis id ſalsè poſsit fieri; in
humanum planè eſt, vt rectè quoq. affirmat Quint. lib. vi. Riſum ve-
ro captamus aut ex aliis, aut ex nobis, aut ex rebus mediis. Aliena au-
tem aut reprehendimus, aut confutamus, aut eleuamus, aut repercuti-
mus, aut eludimus. Noſtra ridicula indicamus, cũ dicimus aliqua ſub-
abſurda; quæ ſi nobis per imprudentiam excidant, ſtultitiam redar-
guunt. Si ſimulamus, venuſtatem & feſtiuitatem habent. media ea ſunt,
quæ neutram attingunt perſonam. Item materies ſalſorũ & acutorum,
aut facto, aut dicto effingitur: vt dicto exprimatur, ſatis patet. Facto, vt
cum Fabritius, repulſis à ſe legatis qui magnam attulerãt vim auri, mã
num appoſitã adduxit ad nares, inde ad os, & fauces, mox ad ventrem;
ſignificans eo facto, ſe donec continere poſſet eas cupiditates corporis,
non egere auro, aut diuitiis. Item materies ſalſorum iocorum ducitur
aut ex corpore, aut ex animo, aut ex iis quæ poſita ſunt extra. Quarum
rerum vituperatio ſi grauior fuerit, non iocus, ſed contumelia, & repre

henſio. Si ſeuerior, non iocus, ſed ſerium fuerit. Si leuis, tùm demum erit iocus, & feſtiuitas, quam quærimus. atque hæc ſic doctè diiudicat Quint. lib. vi. Cap. iiii. In primis vero in iocis fugienda eſt obſcenitas & ſcurrilitas, honósq. auribus habendus, veriſsimum enim planè eſt, non in rebus tantum ſed etiam in verbis ineſſe turpitudinem, quàmuis olim Bryſo & Stoici aliter ſenſerint; Quos poſtea cõfutauit breuibus quibuſdam rationibus Ariſt. lib. iii. Rhet. & Cic. in Epiſt. quadam ad Pætum. Materies autem hæc ſubturpicula & iocoſa falsè dictorum, quàmuis ex quotidiano conuictu, & omnibus hominum actionibus deſumi poſsit, Ea tamen quæ oratori inſeruit, ex vrbanis rebus, ac negociis ciuilibus ſumi potiſsimum debet. Vnde etiam huic generi iocandi, vrbanitatis nomen eſt impoſitum à Veteribus, ſicuti præclare » etiam declarat Quintilianus cum ait „ Nam & vrbanitas dicitur, » qua quidem ſignificari video ſermonem præſeferentem in verbis, & » ſono & vſu, proprium quendam guſtum Vrbis & ſumptam ex conuer » ſatione doctorum tacitam eruditionem. Denique cui contraria ſit ruſticitas. Idipſum ſæpe videtur innuere Cicero in Epiſt. ad Pætum cum » ait. „ Accedunt non Attici, ſed ſalſiores, quàm illi Atticorum Ro» mani veteres, & vrbani ſales; Ego autem (exiſtimes licet quod lubet) » mirificè capior facetiis maxime noſtratibus, præſertim, cum eas vi» deam primum oblitas Latio tum, cum in vrbem noſtram eſt infuſa pe» regrinitas, nunc vero etiam Brachatis, & tranſalpinis nationibus, vt » nullum veteris lepôris appareat veſtigium. Ibidem. Moriar ſi præter » te quenquàm reliquum habeo, in quo poſsim imaginem antiquæ, & » vernaculæ feſtiuitatis agnoſcere. Huius igitur vrbanitatis, & elegantioris quidem bene peritum eſſe oportet oratorem, qui apte iocis ac ſalibus vti voluerit. Iam vero & illud ſciendum vrbanitatem hanc, ſeu feſtiuitatem, & comitatem quiſpiam appellare maluerit, inter virtutes connumerari. Quod politiſsime explicat Ariſt. libro quarto Eth. ſub finem. vbi de iis virtutibus loquitur, quæ in cotidiano conuictu hominum, & conſuetudine exercentur. Nam cum in vita quandam requietem quærere ſoleamus, & recreari ſæpe ioco; videndum eſt, vt inter nos fiat æquabilis quidam conuictus, & congreſſus, tum dicendo, tum audiendo. Adhibita hac norma duplici tanquàm moderatrice huius virtutis „ Quæ oportet „ Vt oportet. Virtutem vero eſſe patet, quia exuperationem, & defectum medii, ſicuti cæteræ, habet. Nam qui nimium iocantur, & fines huius virtutis transgrediuntur, Scurræ appellantur, qui quacunq. ratione turpi magis riſum quærunt excitare, quàm honeſte loquendo oblectare. Qui vero prorſus ab omni genere iocandi abhorrent, ii planè duri, immites, inculti, ac ruſtici vocantur. Ii vero qui ſeſe in iocis aptè moderantur, comes, & vrbani magna cum laude dicuntur. Adde quòd paulatim habitus hic animo acquiritur, falsè loquendi; non ſecus planè ac ſaltatione corpora quæ fuerint exercitata; agilio

agiliora & aptiora eſſe videntur ad ſaltandum; ſic hominum animi in iocis cum fuerint exercitati, longóque vſu ſibi facultatem hanc parauerint, id venuſtius faciunt, & maiore cum dignitate. Iocum verò hunc liberalem eſſe oportet, ac eruditum. Ac differre multum à ſeruili, et rudi. Sed cum facetiæ propemodum conuitia quædam ſint, cauendum eſt, ne in id labamur, Eſt enim reprehendendum. Vnde multis in vrbibus leges contra conuitia ſanciuntur, Ipſum vero virum vrbanum ac feſtiuum ſibimet legem eſſe oportet in iocando, ne quid peccet. Scurra quidem neq. ſibi, neq. aliis parcit, modò riſum excitet. eaq; dicit, quæ vir vrbanus ne audire quidem æquo animo poteſt. Ruſticus verò, & durus, planè inutilis eſt ad congreſſum, & conuictum hominum, cum " in eo ne mica quidem ſalis ſit; & aliorum ſalsè dicta iniquo ferat animo. Atque ſic patet vrbanitatem, & feſtiuitatem, cum requietem maximam hominibus afferat, inter eas virtutes connumerari; quæ ad " colloquium, & conuictum quotidianum ſpectant. Ex qua autem animi parte proueniant ſi quis quærat; reſpondeo, non aliunde, quàm ex bene culto, & ſubacto ingenio; & ſummo mentis acumine. quod planè requiritur, in eo maxime, qui aptè in iocando ſeſe voluerit exercere; " nam qui ioci cum celeritate proferuntur, iocundiores et ſalſiores ſunt. Iique in primis, quos ab altero laceſsiti proferimus; qua in re ingenii celeritate magna opus eſt: Vnde neque omnes ad iocandum, ſed ingenioſos tantum aptos eſſe patet. Conſtat apud veteres nō omnium, neq. virorum, neque populorum hanc fuiſſe peculiarem laudem. Sed nonnullorum tantummodo; nam inter oratores Græcos Demoſt. in primis defuiſſe hanc iocandi facultatem ſcimus. atq. id ſanè factum (quod " teſtatur Quintil.) quia ad id à natura minus fuiſſet affectus, vel quòd exiſtimarit præclarus orator, oratori qui in grauiſsimis rebus verſatur non conuenire iocos, & ſales. Alioqui enim in conuictu ſalſus, ac perurbanus fuit Demoſthenes, vti teſtatur Plutarchus in eius vita: nam cum reprehenderetur quòd è prælio aufugiſſet turpiſsimè; reſpondit Salſiſsime. ὁ φεύγων πάλιν μαχήσεται. Et cum audiret Philippum Macedoniæ regem laudari, quod eſſet Bibax. quòd eſſet venuſtus corpore, " quòd diſertus. dixit Demoſthenes has laudes in vitium vertens, pri- " mum σπογγιᾶς. alterum γυναικός. tertium σοφιστοῦ. Salſiſsimè quoque " redarguit Pythean, qui dixerat ipſius Enthymemata ὄζειν τῶν ἐλλυχνίων; nam reſpondit, οὐ ταυτά σοι, κἀμοὶ σύνοιδεν ὁ λύχνος. Atque hæc quidem ita feſtiuè protulit in quotidiano conuictu Demoſthenes. In orationibus autem raro apparet voluiſſe iocari: In Aeſchinem aduerſarium illud protulit ſatis ſalsè in Oratione περὶ παραπρεσβείας, ἐγὼ μὲν οἶνον πίνω, σὺ δ᾽ ὕδωρ. notans, vt interpres ait, ipſius τὸ θρεμμῶδες. Ciceronem ſcimus plus æquo iocis delectatum, maluiſſéque amicum interdum (vt ipſius vtar verbis) quàm bonum dictum perdere. Treis libros ipſius Iocorum collegiſſe Tyro eius libertus fertur, qui, teſte Quintiliano,

magnam in ſe habebant dicacitatem, neque in conuictu tantum quotidiano, ſed in foro quoque ſæpiſsimè iocatus eſt. Erat enim feſtiuo ac hilari quodam ingenio, quod ipſe de ſe ſcriptum reliquit in quæſtionum Tuſculanarum prima. vbi ait Ariſtotelem (quod adhuc legi poteſt in Problematibus) dixiſſe omnes melancholicos eſſe ingenioſos, cum feſtiuiſsimus eſſet, ac planè ad hilaritatem natus, Sed etiam in Orationibus in Verrem. In Marcum Antonium. In Piſonem. In Clodium multa ſalsè protulit. An verò non & illud ſalſiſsimum quod profert in Gellium, propter oris maleolentiam, in oratione pro P. Seſtio. Is autem eſt Gellius de quo etiam mentionem facit ob eandem rem Catullus in lepidiſsimo epigrammate. Gellius eſt pulcher, quid ni? & quæ ſequuntur. Salſum, ac venuſtum quoque illud eſt, quod in oratione pro A. Cæcinna profert in illum teſtem, eius fidei eleuandæ gratia. his verbis: P. Ceſennius autor fundi, non tàm authoritate graui, quàm corpore. Et in eadem rurſus. Sed ita illum placidum, mollémque reddidi, vt non auderet, ſicut meminiſtis iterum dicere quot milia fundus ſuus abeſſet ab Vrbe; nam cum dixiſſet minus abeſſe LIII. populus cum riſu acclamauit ipſa eſſe. Sed nimirum nimia illi ſæpe obfuit dicacitas; nam ea in ſe quàm plurimos irritauit; Illud enim videndum eſt in hac iocorum tractatione, vt ne abſit modus. Stratonicum Athenienſem teſtatur Athenæus libro ſeptimo, à Nicocle Cypriorum rege, quod nimis liberè ac ſalſe iocos protuliſſet in ipſius filios, perimi iuſſum. Verba Athenæi ſunt hæc. πελευτῆσαι στρατόνικον διὰ τὴν ἐν τῷ γελοίῳ παῤῥησίαν ὑπὸ νικοκλέους τοῦ κυπρίων βασιλέως φάρμακον πίοντα διὰ τὸ σκώπτειν αὐτοῦ τοὺς υἱούς. Ariſtoxenum quoque ſcimus doctiſsimum hominem in Poëmate ſuo, quod Galateam vocarat, Dionyſium Siciliæ regem ſub perſonam induxiſſe Polyphemi, multiſque iocis illuſiſſe; ſed in latomiis incluſum poſtea vitam finiiſſe. Idem verò teſtatur Athenæus libro primo, συνεμάθυε δὲ τῷ φιλοξένῳ ὁ Δίαιος ὁ Διονύσιος, ἐπεὶ δὲ τὴν ἐρωμένην γαλάτειαν ἐφωράθη διαφθείρων εἰς τὰς λατομίας ἐνεβλήθη, ἐν αἷς ποιῶν τὸν κύκλωπα συνέθηκε τὸν μῦθον εἰς τὸ περὶ αὐτὸν γενόμενον πάθος, τὸν μὲν Διονύσιον κύκλωπα ὑποστησάμενος, τὴν δὲ αὐλητρίδα γαλάτειαν, ἑαυτὸν δὲ ὀδυσσέα. Verum redeo ad id, vnde eram digreſſus. hoc genere iocandi totam ſæpe nationem aliquam excelluiſſe accepimus. Nam & Byzantii, & Rhodii, & Siculi, & Attici præter cæteros vrbani fuerunt, & feſtiui. quod ipſum multis in locis teſtatur Cicero. Qui etiam quærit cauſam cur Attici acutiores. Redditque eam in primis cauſam, quod ſub puriſsimo cœlo; ac maxima aëris temperie illorum vrbs ſita eſſet. Cum ſecus accidiſſet Thebanis, qui quod craſſo eſſent aëre vſi; rudes, hebetéſque vſque adeo fuerunt; vt in iis nihil lepôris, nihil feſtiuitatis, nihil elegantioris

tioris cultus ineſſet; quod adagio quoque locum dedit in homines prorſus hebetes. Bœotum craſſo iurares aëre natum. Siculos quoque ſalſos fuiſſe, & ingenioſos innuit; in Tuſc. queſt. prima, vbi de Epicharmo loquitur, eiuſque citat verſiculum. Emori nolo ſed me eſſe mortuum nihil æſtimo. Epicharmus ingenioſus vt Siculus. Rhodios quis non credat ſalſos, ac perelegantes homines fuiſſe, apud quos tandiu bonæ viguerunt artes. quorum inſula tam amœno ſubeſſet cœlo, vt αἰθρία appellaretur ab antiquis. Quò alluſiſſe putauerim Horatium, cum ait:

Laudabunt alii clarum Rhodon.

Romani (ſi Ciceroni credas) multò etiam Atticis fuerunt ſalſiores; quod facilè diiudicari poſsit, ſi quis Græcorum ſales cum Romanorum ſalibus conferat. qua de re illud vnum in præſentia dicam. Veriſsimum quidem id mihi videri, quoniam per ſe Græcorum oratio capax eſt delitiarum omnium, quæ minus complecti poſſunt oratione Romanorum; cuius ſemper propria fuit grauitas quædam, ac maieſtas ſeueritatis, & dignitatis pleniſsima. Iocantur ſæpe in dictionibus perlepide Græci, vt illud oſtendit quod Diogeni adſcribitur μὴ φθεῖρε τὴν κόρην. & illud Stratonici, quod recenſet Athenæus. τὸν Φάωνα δ' ἔφη αὐλεῖν οὐχ ἁρμονίαν, ἀλλὰ τὸν κάδμον. & illud ἀπὸ τῆς ὀμφάλης εἰς τὴν ὕβλην, & ſi quæ huiuſmodi ſunt. vt & illud eiuſdem, qui dicebat maxime ſe admirari matrem ſatyri, quæ eum δέκα μῆνας ἤνεγκεν, οὗ οὐδεμία πόλις δύναται ἐνεγκεῖν δέκα ἡμέρας. Hæc enim ſiquis velit Latinè proferre; videat omnem dicti lepôrem & venuſtatem amitti. Sic igitur planè habendum, Romanorum ſales eſſe quidem maioris ponderis, ac pleniores cuiuſdam neſcio cuius ſucci. Græcorum verò iocos tenuiores, humiliores, neque ita ſolidos, &, vt vno verbo abſoluam, oratorios, ac graues, quod multò magis poſtea patebit, cum Ciceronis contextum explicabimus. Quæſitum verò eſt ingenioſe à veteribus, An de ſalibus tradi vllæ poſsint præceptiones; nec'ne. Multi quidem, quoniam homines per ſe apti nati ad hilaritatem, & feſtiuitatem ſunt, exiſtimarunt, ab hac parte prorſus omnem excludi artem. Alii ſecus, cum & hæc vna ſit Rhetorices pars, exiſtimarunt arte contineri, aut ne reliqua quidem artificioſè tradi. Ariſtoteles lib. tertio Rhetoricorum ad Theodecten hoc quàm breuiſsimè »
diiudicauit. Tractationem quidem ſalium naturæ propriam eſſe, »
atque ingenio conſtare, aut exercitatione quadam. præceptionem ve »
rò de iis ad artem oratoriam ſpectare; veriſsimè quidem, nam quàm- »
uis homines natura in primis ad id ducantur; multum tamen præceptionibus artis poſſunt iuuari; Quòd ſiquis obſeruationem potius, quàm artem appellare malit, non valde repugnarim; Nam de oratione omnes, quæ traduntur, artes, cum de rebus non ſint vllis

non ſatis quidem propriæ artes dici poſſunt; ſed obſeruationes potius quædam; quàmuis parum quidpiam inter obſeruationem, & artem interſit, quod facilè perſpiciat, ſiquis diligenter attendat. Reliquum eſt, vt methodum totam, qua & Cicero & Ariſtoteles in explicandis his vſus fuit, exponamus.

Franciſci Robortelli Vtinenſis
EXPLICATIO EORVM QVAE AD ELEGIAE ANTIQVITATEM, ET ARTIFICIVM SPECTANT.

INter alia veterum poëmata connumeratur etiam Elegia; cuius mihi origo, finis, materies, artificiumque ſimul eſt explicandum. Cum poëſis, vti antè dictum fuit, alia ſit lyrica, alia ſcenica; ſcenicam patet ſatis non eſſe Elegiam, Lyricam igitur potius, quæ cum Gymnopædicen, Hyporchematicen, Pyrrhicenque contineat, ad hyporchematicen elegiam redegit, nam in ea χορὸς ᾄδων χορεῦται. vt ait Athenæus libro quarto. Et cum poëmatum alia grandia ſint, alia exigua, inter hæc ſtatuimus connumerandam Elegiam. Imitatur verò Elegia, ac diuerſis quidem modis pro ratione materiæ; nam nullum poëma plures mutationes recepit, quàm Elegia; atq. ideò difficile eſt, ei certam attribuere materiem, aut ad genus aliquod Poëmatis redigere, niſi prius omnia diſtinguātur; ac ſeparentur. Auletice, quæ vt ait Ariſtotiles in libro Poët. vtebatur harmonia, & rhythmo; imitabatur etiam aliquando τὰ γοώδη, vt Iulius Pollux ſcribit libro quarto, vbi ait γίγγραν fuiſſe αὐλίσκον, qui vocem emitteret γοώδη, & θρηνητικήν, in Phœnicia primum inuentum, nam Phœnicum lingua γίγγρας uocabatur ὁ Ἄδωνις. atque hinc Tibia Gingrina, qua vtebantur in Adonidis feſto. Quatenus igitur lugubris Elegia, ac funebris, ad eam auletices partem debet referri, vno hoc excepto, quòd vetus Auletice non vtebatur ſermone, qui in Elegia ineſt. Didymus quoque author eſt, Tibias lugubres fuiſſe his verbis. αἱ πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμεναι θρῆνοι, ὁ γὰρ αὐλὸς πένθιμος. quæ conſuetudo fuit etiam apud Romanos, & ideò Cicero in Miloniana oratione, de funere loquens Clodii, ait: Sine cantu, ſine tibiis, quas cantilenas Horatius nænias vocat. Ad hunc verò Elegiæ vſum reſpiciens Ouidius in morte Tibulli ait.

„ Flebilis indignos elegeia ſolue capillos
„ Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

& Horatius libro primo Od. ſcribens ad Tibullum.

Neu flebiles decantes Elegos; quamuis querelas flebiles amatorum potius intelligit. Proclus quoque ait in libro περὶ χρηστομαθίας· ἐλέγειαν συγκεῖσθαι μὲν ἐξ ἡρῴου, καὶ πενταμέτρου, ἁρμόζειν δὲ τοῖς κατοιχομένοις, καὶ ἐπιλογίζεσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ τούτους. οἱ μέντοι μεταγενέστεροι τὸν διαφόροις ὑποθέσεσιν αὐτῷ ἀπεχρήσαντο

& ideò Ariſtophanes, vt idem notat Proclus, ait τοῖς σοῖς ἐλέγοις. id eſt θρήνοις. Ibidem verò Proclus declarat, quale fuerit apud veteres poëma dictum κύκλος, à noſtris CIRCVLVS. de quo mentionem facit Ariſtoteles libro ſecundo poſteriorum ἀναλυτικῶν. quem locum nemo (meo iudicio) adhuc ſatis explicauit, aut intellexit. Erat Poëma Circulus dictum, ex multorum poëtarum carminib. confectum, qui deinceps ſcripſerant; nam orſi ab Antiqua illa rerum confuſione, χάος Græci vocant, gigantum originem; & Titanum, eorum bella deſcripſerunt, ac paulatim deducentes poëma omnem Deorum ſobolem perſecuti ſunt, reſque illorum omnes geſtas, vſque ad Vlyſsis tempora. cuius ſeriem mihi videtur imitatus Ouidius in libris ſuarum Metamorph. Verba Procli ſunt hæc. ὁ ἐπικὸς κύκλος (nam Epicum erat poëma) ἄρχεται ἐκ τῆς μυθολογουμένης οὐρανοῦ, καὶ γῆς μίξεως, ἀφ' ἧς ἑκατὸγχειρας γίνονται, καὶ ἑξῆς. διαπορεύεται τά τε ἄλλως περὶ θεῶν τοῖς ἕλλησι μυθολογούμενα, καὶ εἴ πού τι καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἐξαλλάζεται περαιοῦται δὲ ἐκ διαφόρων ποιητῶν συμπληρούμενος μέχρι ὀδυσσέως. Patriam verò, & nomina poëtarũ ipſe Proclus refert, atque probatum à veteribus poëma illud non tam propter elegantiam, quàm propter ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Verùm redeo ad rem. Elegia aliquando vſi fuerunt veteres in legibus deſcribendis; Solon in primis apud Athenienſes, vt explicat Diogenes Laertius, & eius verſus ſæpe recitat; Demoſt. quoq. in oratione περὶ παραπρεσβ. Ariſtoteles in Problem. ſectione XVIIII. vbi quærit, cur multæ leges cantilenæ vocatæ, ait, homines, priuſquàm literas ſcirent; leges decantare conſueuiſſe, ne ex animo effluerent; idq. ab Agathyrſis factum. Athenæus quoq. libro XIIII inquit. ᾔδοντο ἀθήνησιν οἱ χαρώνδου νόμοι παρ' οἶνον, ὡς ἕρμιππος ἐν τῷ περὶ νομοθετῶν. Sed verſu ſcriptæ olim leges, quia facilius hærent memoriæ; Hinc Damocrates poëta, & medicus tantopere probatur à Galeno, quòd de medicamentorum ratione, iambicis trimetris ſcripſit. nam præterquàm quòd memoriam adiuuat; nõ facilè etiam mutari poſſunt, aut corrumpi; Menſurarum, ponderumque appellationes metro incluſæ. Sicuti in ſoluta oratione. De poëſi legum Ariſtoteles in libro Poëtices meminit, aitque imitationem ſuam confeciſſe ſermone, rhythmo, & harmonia ſimul.

Quatenus igitur Elegia leges olim deſcribebantur; ad Poëſin legum redigi oportet. Elegia quoque res bellicæ olim deſcriptæ, cuiuſmodi à Tyrtæo. Fuit Tyrtæus claudus, luſcus, ludi denique magiſter; ſed militiam ſecutus ita excelluit, adeoque militum ſuorum animos ſua oratione incitauit; vt quaſi furentes in hoſtem ruerent. Hinc Horatius ad Piſones ſcribens ait.

„ Tyrtæuſque mares animos ad martia bella
„ Verſibus exacuit.

Nos in Paraphraſi Horatii aliquot eius verſus ex Stobæo retulimus. Lacedæmonii tantopere Tyrtæi poëſi delectabantur; vt cogreſſuri cum hoſte ſæpe eius verſus canerent.

Quatenus

Quatenus igitur res bellicas Elegia continet;animoſque pugnantium concitat ad furorem; ſub alia ſpecie poëſis collocari debet, quod non dum mihi ſatis liquet; niſi fortaſſe malis redigere ad eandem legum poëſin, aut ad eam muſicen, quam veteres Phrygiam vocabant, val de aptam ad ciendos hominum animos, & concitandos ad furorem; Elegia quoque vſus eſt Theognis antiquiſsimus, doctiſsimuſque poëta, in præceptionibus ſcribendis, quæ ad mores, vitamque rectè inſtituendam pertinent. Cuius liber mehercle aureus, digniſsimuſque, qui ab omnibus legatur, at qui ego nunquàm lego, (lego autem ſæpè) quin & ex elegantia verborum, & ex ſuauitate metri; & ex grauitate ſententiarum magnam capiam voluptatem. Eiuſmodi verò poëmata deſiderat Plato libro de Legibus I I I, in quibus non ſit multiplex illa imitatio, qua putabat ille animos hominum corrumpi. Carent igitur imitatione; ſed concini poſſunt ſicuti poëmata legum. & ideò ad genus idem putarim eſſe referendam & hanc poëſin elegis deſcriptam. Elegia poſtremò amoribus, querelis, ac delitiis amantium videtur deſtinata; Atque ideò ob tantam varietatem, & mutationem, fortaſſe ab Horatio dictum fuit.

„ Quis tamen exiguos Elegos emiſerit auctor
„ Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

nam & Suidas ambigit à quo primum inuenti fuerint; vndeque ita dicti. Hinc (quia Elegia amores complectitur) Ouid. ait libro I I I Eleg.

„ Forma decens, veſtis tenuiſsima vultus amantis,
„ In pedibus vitium cauſa decoris erat.

nam hoc poſterius dictum eſt propter impares verſus. Canebatur autem noctu, querula voce, ante fores amicarum. Hinc idem Ouidius ait

„ Quam tu non poteris duro reſerare cothurno
„ Hæc eſt blanditiis ianua laxa meis

Verſus in ea impares, de qua, præter Horatium, etiam Ouidius ita inquit.

„ Venit odoratos elegeia nexa capillos
„ Et puto pes illi longior alter erat.

Idem libro primo Elegia prima

„ Sex mihi ſurgat opus numeris, in quinque reſidat
„ Muſa per vndenos emodulanda pedes. & libro I I I
„ Et longis verſibus adde breues.

Athenæus libro X I I I ait oraculum ab Apolline redditum huiuſmodi verſibus. Sed prius apponam ipſius verba. ἔχρησέ τι καὶ περὶ τῆς ἀμφὶ χαρίτωνα, προτάξας τοῦ ἑξαμέτρου τὸ πεντάμετρον. καθάπερ ὕστερον καὶ Διονύσιος ὁ Ἀθηναῖος ἐποίησεν ὁ ἐπικληθεὶς χαλκοῦς ἐν τοῖς ἐλεγείοις. ἔστι δὲ ὁ χρησμὸς οὗτος

„ Εὐδαίμων Χαρίτων, καὶ Μελάνιππος ἔφυ.
„ θείας ἁγητῆρες ἐφημερίοις φιλότατος.

in his verſib. videre eſt præpoſitum hexametro pentametrum, quod ibidem docet Athenæus præter morem factum. In Elegis ſcribendis inſignis apud veteres olim Græcos fuit Mimnermus; qui & ipſe de amoribus, ac delitiis ſcripſit. Hinc Horatius libro Epiſt. primo.

,, Si Mimnermus vti cenſet, ſine amore, iociſque
,, Nil eſt iucundum viuas in amore, iociſque.

Stobæus verſus duos Mimnermi recitat, qui valde locum hunc Horatii explicare poſſunt, ac illuſtriorem reddere, nam ſi diis placet, nonnulli etiam in nomine poëtæ lapſi ſunt proferendo; Sententia eſt in his Horatianæ quàm ſimillima.

,, τὶς δὲ βίος τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσέης ἀφροδίτης;
,, τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι.

Varro etiam apud Romanos vir grauiſsimus, amatorias res elegis videtur ſcripſiſſe; inquit enim Ouidius libro III de Arte amandi.

,, Dictaque Varroni fuluis inſignia villis
,, Vellera germanæ Phrixe querenda tuæ.

nam Gallum, Propertium. Tibullum omnes ſatis norunt, præſtantiſsimos in hoc genere fuiſſe: hinc illud

,, Et teneri poſsis carmen legiſſe Properti
,, Siue aliquid Galli, ſiue Tibulle tuum;

Ariſtotelem quoque (vt Callimachum, & reliquos poëtas prætermittam) ipſum philoſophum grauiſsimum ſatis conſtat aliquando ſe Elegiis ſcribendis oblectaſſe; atque in eo genere multum excelluiſſe, quod ideò libentius refero, vt agnoſcant noſtræ ætatis Philoſophi, quàm ſint illius ſimiles qui vix duob. aut trib. libris Ariſtotelis, ac ne iis quidem integris perlectis; ſed quid libros dixi? imò pagellis, ſtatim ſe philoſophos iactant; cum & Latinæ, Græcæque linguæ venuſtatem nunquàm perceperint; neque vllam antiquitatem deguſtarint; aut alias artes, quæ in communi hominum vſu verſantur; magiſtras ornatè apteque dicendi didicerint; ſatiſque habeant, ſi fœdè, ac impurè loquantur, ne grammaticorum quidem præceptionibus ſeruatis. Neque verò de omnibus loquor; nam multos habet noſtra hæc ætas doctiſsimos, elegantiſsimoſque Philoſophos; ſed de iis tantum qui ita ſe fœda barbarie ingurgitarunt; vt pauculis quibuſdam exceptis quæſtionib. quas quotidie inſulsè tractant, nihil præterea norint; & alios; qui prorepere vltrà eos fines, quib. illi ſe incluſerunt, ſtudēt, irrideant, ac contemnant; Verùm redeo ad rem. Hactenus de materie, antiquitate, ſeu vſu, & origine, ſimulque de fine Elegiæ locuti fuimus. Nunc reliquum eſſet, vt de artificio ipſius loqueremur; Sed breuiter tantùm, ne longior ſim, locos demonſtrabo. In Elegia, quando imitatur, non .n. ſemper id facit; imitatio ferè ſemper Epica eſt; nam habet ἀπαγγελίαν ipſius poëtæ; nihilque imitatur præter veriſimile, aut neceſſarium; nam quomodo hæc ſint intelligenda, ſatis in

Poët.

Poët. Ariſtotelis fuit à nobis declaratum. tametſi Catullus in Elegiâ quadam Ianuam loquentem facit, quæ tota Dramatica eſt. qualis etiam Ode illa libro tertio apud Horatium

„ Donec gratus eram. id enim video aliquando vſitatum. Orationem requirit Elegia, lenem, perſpicuam, neque elatam nimis, neque rurſus nimis humilem; & vbique patheticam; ac moratam. voco autem moratam, quo modo Ariſtoteles docuit libro Rhetoric. tertio, & in libro Poët. In ea commiſeratio frequens eſſe debet. Conqueſtio. exclamatio, apoſtrophe, proſopopœia, ſeu fictio perſonarum, excurſus ſeu παρέκβασις præter rem propoſitam. in quam etiam aliquando narratio deſinat, ſicuti ſæpe apud Tibullum eſt videre. is enim in primis artificioſè vtitur & aptè quidem huiuſmodi genere παρεκβάσεων. ut quilibet poterit, etiam me non proferente exempla; per ſe rem totam in illius elegiis perſpicere. Debet verò in primis elegia conſperſa eſſe, ac tincta aliqua antiquitatis ſignificatione; ſæpe etiam occulta: ac dum aliud narratur, interpoſita. qualis locus eſt apud Tibullum libro primo Elegia prima

Et quodcunque mihi pomum nouus educat annus
Libatum agricolæ ponitur ante Deos.

innuit enim fructuum primitias, quas Græci vocabant ἀπαρχὰς de quibus Porphyrius in libro περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψύχων ſecundo ait. ἐάων γὰρ ὁ πόρος τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ἀπὸ γῆς, ἢ ὁ τῶν ζώων. Idem Porphyrius libro ſecundo. ἔστι καὶ ἀπόλλων παραινῶν θύειν κατὰ τὰ πάτρια, τουτέστι κατὰ τὸ ἔθος τῶν πατρῴων παλαιόν, τὸ δὲ παλαιὸν διὰ τῶν ποπάνων, καὶ τῶν καρπῶν ἦν. & rurſus libro tertio μεμνώμεθα τὸ χρυσοῦν γένος, ὅτι ἠργάζοντο τῷ ἐκ γῆς καρπῷ. Alius locus eiuſdem Tibulli. in eadem Elegia eſt: cùm ait

„ Nec è puris ſpernite fictilibus.
„ Fictilia antiquus primùm ſibi fecit agreſtis
„ Pocula, de facili compoſuitque luto.

iis enim vtebantur veteres in ſacris faciendis, cum magis erant frugi. de qua re Porphyrius libro ſecundo διὰ τοῦτο καὶ τοῖς κεραμέοις ἀγγείοις, καὶ τοῖς ξυλίνοις, καὶ πλεκτοῖς ἐχρῶντο, καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς δημοτελεῖς ἱεροποιίας τοιούτοις χαίρειν πεπεισμένοι τὸ θεῖον. Rurſus Elegia ſecunda libri primi. cum ait.

„ Ter cane, ter dictis expue carminibus.
„ Et me luſtrauit tædis.

de qua re Lucianus in Menippo μετὰ γοῦν τὴν ἐπῳδὴν τρὶς ἄν μου πρὸς τὸ πρόσωπον ἀποπτύσας ἐπανῄει πάλιν. & paulò poſt. ἐκάθηρέ τε με, καὶ ἀπέμαξε, καὶ περιήγνισε τῇ δᾳδί. præter hunc & alius eſt locus apud eundem eadem elegia

„ Non ego Tellurem genib. perrepere ſupplex.

& quæ ſequuntur. ſignificatur enim veterum δεισιδαιμονία de qua Theophraſtus in libro Characterū. cuius verba aliquot eo libentius apponam, ex vetuſtiſsimo libro manuſcripto, qui eſt apud me, quia vulgò non habentur in impreſsis libris: plura enim capita characterum habet liber

meus, quàm vulgati libri. ait igitur. Δεισιδαιμονία ἐστὶ δειλία πρὸς δαιμόνιον· ὁ δεισιδαίμων δὲ ἀπονιψάμενος τὰς χεῖρας, καὶ περιρρανάμενος ἀπὸ ἱεροῦ δάφνης εἰς τὸ στόμα λαβὼν οὕτω τὴν ἡμέραν περιπατεῖν. Paulò poſt καὶ ἐπὶ ταῖς τριόδοις κεφαλὴν λούσασθαι, καὶ πυκνὰ τὴν οἰκίαν καθαριεῖν, καὶ οὐδ' ἐπιβῆναι μνήματι de quare Iuuenalis etiam Satyra .VII.

„ In tunicis eat, & totum ſemel expiet annum
„ Hybernum fracta glacie defendat in amnem.
„ Ter matutino Tyberi mergetur, & ipſis
„ Vorticibus timidum caput abluet: inde ſuperbi
„ Totum Regis agrum: nuda, ac tremebunda cruentis
„ Erepet genibus.

Huiuſmodi igitur eruditione & antiquitatis cognitione conſpergenda eſt Elegia. Atque hactenus ſit à nobis de Elegiæ artificio dictum.

Errata ſic corrigito

Ex Commentarijs in Ariſtotelem

Pag.	verſu	
4	26.	Rhet. ad
9	9	οἱ κατὰ χορδὰς
	12	tunc nos poëtas
36	14	non illepidum
	51	aliquanto poſt
44	30	ita vertit Pac.
53	48	Libr. ſexto his
66	39	ratione
93	26	quæras Cur in
113	49	tumore pedum
144	10	Dialogo ſeptimo de
	36	quàmque vere
154	18	orta inter eos
190	13	ratiocinationem
211	37	non alio modo
222	7	Poëtę ſui expurgãdi
	29	aliunde intru ſum
235	15	κολοίει id eſt mutila facit, disiungitque.
240	47	non ad poëticen
246	44	quaſi mutuationes
250	41	ratione Catullus Sir.

Ex poſterioribus Elucubrationibus

Pag.	verſu	
12	39	cõmiſta ſit, probari velit; ſi
13	47	diſsimiles tragicis
14	43	tardior ne an
16	37	cenſor quidam
32	29	Quenquam animantem
43	9	& ſeueriores
51	24	eorum omnis ratio
53	18	iocandi facultas
	24	maledictis
57	14	id mihi non videri

Excudebat Laurentius Torrentinus Florentiæ. Menſe Octobri MDXLVIII. cum Priuilegio Pauli III Pont. Max. Caroli V. Imp. Henrici II. Regis Gallor. Coſmi Medicis Ducis Florent. ad annos decem; prout in ſingulis horum diplomatibus graui mulcta cautum eſt.

BIBLIOTECA NAZ.